

A
MUNKÁS SEGÉLYEZÉS
ÜGYE

MAGYARORSZÁGON

TEKINTETTEL

A MUNKÁSBIZTOSÍTÁS KÉRDÉSÉRE.

ÍRTA:

ECSERI LAJOS.

BUDAPEST, 1884.
PESTI KÖYNYNYOMDA RÉSZVÁNYTÁRSASÁG

TARTALOM.

BEVEZETÉS .	
I. Iparos munkások segély-egyletei	18
II A bányászok társpénztárai	95
III. A vasúti munkások segélyintézetei	111
IV. Következtetések	136

Az előző és a jelen század folyama alatt Európa iparúzó államaiban új társadalmi osztály keletkezett s ébredt öntudatra, melynek érdekei s törekvései a fennálló gazdasági renddel mind-
eddig nem jöttek teljes összhangzásba.

E társadalmi osztály, az úgynevezett munkásosztály vagy negyedik rend, a nagyiparral karöltve fejlődött hasonlóan, mint a hogy a polgárság – a harmadik rend – a kisiparnak köszönheti létét. A nagyipar első feltűnése a nagytőkének az iparban való elhelyezkedésével függ össze, mi nem ritkán a czéhek iparpolitikája alapelveinek a kis tőkén és munkán alapuló önálló kereset védelmének megsértését vonta maga után. A nagy tőke ily hatása Angliában számos iparágra nézve már a XVII-ik század elején kimutatható. Mélyebb gyökeret azonban a nagyipar Angliában is csak a múlt század közepe táján vert, a szerencsés találmányok azon hosszú sora következtében, melyek által előbb a vízfolyás erejét mind több iparágban hasznosítani, majd a gőzerőt az emberi czélok szolgálatába hajtani sikerült. Kivált a gőzerő alkalmazása, mely csak nagyban előállítva volt kellően kihasználható, gyakorolt jelentékeny hatást ez irányban. A természet ingyenes erőinek felhasználása ugyanis a gyáriparnak nagy előnyt biztosított a kézműipar felett s a mint az egymást érő találmányok s javítások mind több iparágban lehetővé tették a gőzerő alkalmazását, a nagyipar is egyre veszélyesebb versenytársa lett az ősi kézműiparnak s a műhelyek rovására mindinkább szaporodtak a gépek-

melési mód egyik legfőbb sajátossága abban állott, hogy a gyárakban nagy számmal alkalmazott munkások önállóan többé nem állították elő javukat, – feladatuk rendszerint csak a feldolgozandó anyag kellő elhelyezése, a kész áru rendezése s a gépek igazgatása volt.

Egyfelől tehát a munka központosítása nagy termelőhelyiségekbe, másfelől azokban a megosztás kiterjedtebb alkalmazása voltak az új termelési mód kísérői s e látszólag ellentétes tényezők összehatása nevezetes befolyással volt – sok más fontos következményektől eltekintve – a gyárakban foglalkozó munkások életviszonyaira is.

A gépek mellett dolgozó volt iparossegédek s kisiparosok a munkamegosztásnak addig nem is sejtett tökélyre emelkedése folytán tanult mesterségüknek csak kis részét érvényesíthették.

Egyes kézi ügyességeket azonban oly egyének is képesek voltak elsajátítani, kik mesterséget nem tanultak, s a gyárosok nem is tarták tiszteletben az Erzsébet királynő idejében hozott iparszabályzat azon rendelkezését, mely az ipar bármily ágának gyakorolhatását hét évi tanonczidő eltöltésétől tette függővé. Szintoly kevéssé lett megtartva ugyanazon iparszabályzat másik fontos rendelkezése, melynek értelmében az alkalmazott tanoncok száma a felszabadult munkások számának háromszorosát meg nem haladhatta volna. – A gyárakban csakhamar oly munkásokat kezdtek alkalmazni, kik az előirt tanoncziđót ki nem töltötték, azon kívül minden tekintet nélkül a felnőt munkások számára sok tanoncot, később nőket és gyermekeket is, még pedig fiatalabb korban, mint a hogy az iparszabályzat előírta. Ezek munkája természetesen sokkal olcsóbb volt mint a tanult munkásoké, miért is ezek az iparszabályzat ezen áthágása által keresetüket veszélyeztetve látván, részint alkalmi szövetkezéseik, részint a czehek útján, melyhez tartoztak, többször a törvényhozás elé vitték sérelmeiket.

A küzdelem, melyet a nagyipar érdekeit védő tőkéssek s a tanonczéveiket kitöltött iparosok szerzett jogainak tiszteletben tartását követelő czéhek és egyesületek a parlamentben s azon kívül folytattak évtizedekig tartott s végre a tőkéssek teljes diadalával végződött.

A parlament 1814-ben Erzsébet királynő iparszabályzatát, daczára 300,000 egyén feliratának, kik annak fentartását s csak a változott viszonyokhoz képest való átalakítását kérelmezték, hatályon kívül helyezte. Ez intézkedés hallgatagon a czéhek eltörlését is magában foglalta s valóban azok csak névleg állottak fenn még egy ideig, mígnem a nagyipar nyomása alatt teljesen lerokkadtak.

Hasonló fejlődési folyamat ment végbe a continensen is. Franciaországban a czéheket még a nagy forradalom elseperte, a legtöbb német államban századunk első felében töröltettek el. Ausztriában 1860-ig, hazánkban 1872-ig, az ipartörvény hozataláig tengődtek.

A czéhek eltörlése az ipar terén századok óta fennálló rendszert, a munkaadó s munkás viszonyát megállapító, a piacra szánt készítmények mennyiségét s árát szabályozó szervezetet szüntette meg.

Kétségtelen, hogy a czéhrendszer már jóval eltörlése előtt nem felelt meg többé hivatásának, hogy visszaélések eredeti alakjából jóformán kivetköztették, hogy kisiparra számított berendezése a gyorsan felvirágzó gyáriparnak szűk s kényelmetlen volt, sőt korlátozásai ennek fejlődését csak akadályozták. Mindazonáltal » pusztá eltörlés negatív cselekménye nemcsak e korlátokat döntötte le, nemcsak a visszaéléseknek s mulasztásoknak vetett véget, hanem elsöpörte a fennállott ipari rend sok, valóban hasznos intézményét is a nélkül, hogy azoknak helyettesítéséről s az új viszonyok által követelt új szükségletek kielégítéséről gondoskodott volna.

Az ipar teljes deszorganisatiója mindenütt a vállalkozási szellem példátlan felfokozását s gyors gazdasági felvirágzást vont maga után, társadalmi tekintetben azonban korántsem valának ily örvendetes következményei. A teljes gazdasági korlátlanság hívei ugyan az ipari szervezet megszüntetésétől a munkások társadalmi viszonyaira vonatkozólag is kedvező eredményeket vártak. Fennen hangoztatták, hogy a czéh eltörlésével a munkások felszabadulnak a nyomasztó gyámság alól, hogy a munkaszerződések megkötése körül teljes egyenjogúságnak örvendhetnek, hogy a verseny szabadsága folytán tehetségeiket előnyösebben érvényesíthetik.

A gyakorlat azonban e várakozásokat nem igazolta.

A gyáripar fejlődésének első stádiumában ugyan a munkások egy töredéke előtt kiváló képességük, vagy kiváló szerencsájük megnyitá az utat a magasabb társadalmi osztályok felé. E korszakban még nem volt ritkaság, hogy a kezdetleges gépen az azt kezelő munkás valamit javított, akadt olyan is, ki egészen új munkaeszközöket talált fel, ily munkások rendszeren vállalkozó tőkésekkel szövetkezve értékesíték találmányaikat, s gyakran nagy vagyonra tettek szert. Ily kivételek azonban azon arányban ritkulnak, a mint a gépek tökéletesednek, pedig csakhamar bekövetkezett azon idő, melyben a gépeknek már csak kezelése is jelentékeny szakképzettséget igényelt, midőn tehát azoknak valamely technikai javítását a legtehetségesebb munkástól sem lehetett várni.

A középszerű tehetségű nagy munkástömegek helyzete nem hogy javult volna, de inkább rosszabbra fordult. Míg azelőtt az ipar szervezett volta, különösen a tanonczidő tartalmának megállapítása s a tanonczok számának a felnőtt munkásokétól függővé tétele, a nem önálló iparosnak tartós alkalmazást s jövedelmet biztosított, addig most az ipar székhelyeire mindenfelől beözönlő közönséges munkásoknak nagy tömege a tanult munkásoknak nemcsak bérét nyomta le, hanem keresetét is bizonytalanná tette. A nők és gyermekek alkalmazásának korlátlan szabadsága pedig

egyfelől a férfi-munkásokat egész munkaágakból kiszorította, másfelől a munkásosztály családi életét teljes feldúlással fenyegette, s egészségi, valamint erkölcsi tekintetben a legkárosabb következményeket vonta maga után. Ily körülmények között a munkásnak egyenjogúsága a munkaszerződések megkötése körül természetesen nem lehetett valami hatalmas fegyver. Jogilag teljes szabadságában állott neki munkáját bizonyos áron eladni, vagy nem dolgozni, azonban nem rendelkezett eszközökkel, melyek segítségével e jogát érvényesíthette volna. *) Figyelembe véve, hogy a munkás életét csupán munkaereje áruba bocsátása által tarthatja fenn, hogy épen szegénysége azon személyével kapcsolatos tulajdonság, mely őt minden más áru eladótól megkülömbözteti – nem tarthatjuk túlzottnak Thorton és Brentano nézetét, kik szerint a magára hagyott munkás folytonosan a vagyombukott állapotában van, ki javait minden áron elvesztegetni kénytelen.

A czéhrendszer fennállása alatt némileg biztosítva volt a munkabér méltányos magassága az által, hogy az mindkét fél meghallgatása után, hatóságilag lett megállapítva. Mióta azonban a munkabér egyedüli szabályozása a kínálat és kelendőség – a munkások jövedelme csak ritkán emelkedik az életfentartásra szükséges minimum fölé. A munkabér különféle elméletei a tény eltérően magyarázzák, de megegyeznek abban, hogy a munkakínálat, az ipar egyik-másik ágának koronkénti fellendülésétől eltekintve, a munkakeresletnél nagyobb, mindenekfelett pedig a fentjelzett oknál fogva sürgősebb, s hogy különösen az egyes munka-

*) Ezt jól tudták úgy a munkások, mint a munkaadók; érveltek vele mind a két oldalról, így midőn Angliában a munkásviszonyok megvizsgálására kiküldött parlamenti bizottságtól a munkások, a szénbányákban előforduló nagyszámú szerencsétlenségekre hivatkozva, szigorúbb felügyeletet kértek, a munkaadók képviselője egyszerűen azt kérde: »Nem a bányászok tetszésétől függ-e, hogy a bányákba menjenek?« »Bizonyára, felelt a kérdezett, de tetszésüktől függ éhen halni is, ha nem mennek.«

Lásd Brentano: Zur Geschichte der englischen Gevekkvereine. (Leipzig. 1871.)

adó, ki mindig nagyszámú munkás közt válogathat, túlerővel bír a magukra hagyott s rendszeren csak néhány munkaadóra utalt munkásokkal szemben. Az ipar szervezatlenségének ezen káros hatását a termelési mód új alakulásával, a nagyipar előtérbe lépésével együttjáró némely körülmények még inkább fokozzák. – A nagyipar s kisipar megkülönböztetésének egyik legfőbb criteriuma azon viszonyszám nagysága, mely az illető iparágban elfoglalt munkások, s ezeknek azon töredéke között fennáll, mely később önállóságra jut,

Míg a kisipar volt a termelés rendes formája, addig a tanoncok és segédek munkaadójuktól való függésüket méltán átmeneti állapotnak tekinthették, mely, bár tartalmát, hosszúra szabták a fennálló intézkedések, az önállóság későbbi elnyerésének egyik főbiztosítéka volt. A hol ellenben a nagyipar hódítá meg a tért s az iparvállalatok jelentékeny tőkebefektetést igényelnek, mi nem csupán a gyáriparra vonatkozólag áll, ha-nem a kézműipar némely ágára is, ott a munkásoknak csak a legcsekélyebb töredéke vergődhetik önállóságra. – Lehetetlen el nem ismerni, hogy az iparossegédhez képest, kit azon remény kecsegtet, hogy mesterségét, melyet teljesen ért, a közel jövőben, saját kezére folytathatja, a nagyipar munkása, a maga egyoldalú képességeivel, az önállóságra jutás minden reménye nélkül, kedvezőtlenebb helyzetben van.

Minden veszteség között, melyek a munkásosztályt az általános közgazdasági felvirágzás közepette érték, a legnyomasztóbb s legnehezebben elviselhető a munkásosztály sorsának növekvő bizonytalansága. A nagyipar felhasználva a közlekedési eszközök bámulatos fejlődését s a nemzetközi forgalom gyors emelkedését, a világpiacon számára termeli a javakat, míg a kisipar csupán a helyi szükségletek kielégítésére szorítkozott. Csakhogy míg a kisiparos, úgy versenytársai számát mint fogyasztók szükségletét s az erre befolyással bíró tényezőket tapasztalatból ismeri, addig a távol világrészek számára dolgozó más hatalmas s merész vállalata-

tokkal versenyző nagyiparos e körülmények egyikével sem lehet tisztában.

Hozzáadva még, hogy a kisiparos leginkább megrendelésre dolgozik, íng a nagy vállalkozó egész vagyont, sőt gyakran hitelét is kimeríteni kénytelen, hogy magát a szükséges készlettel ellássa, meg lesz fejtve, miért ragadta magát a nagyipar oly könnyen túltermelésre, miért oly gyakoriak, oly váratlanok s oly pusztítók az ennek nyomában beálló termelési válságok. A mint a vállalkozási szellem a munkaadók közt növekedett, a mint merész kombinatiokat a távol földrészekre s népekre is kiterjesztek, a munkások sorsa, mely az ipar virágzásával vagy hanyatlásával elválaszthatlan kapcsolatban áll, a világpiacon esélyeinek lön alávetve. Ismeretes dolog, hogy csak néhány évi jó árúkelet is a termelésnek mily óriási nagyobbodását vonja maga után, mily sok új vállalat keletkezik s ezeknek mily nagy részét alapítják elégséges tőke nélkül. A gyors meggazdagodás vágya által ösztönözve, sok vállalkozó nyakra-főre kezd termelni, egészen tekintet nélkül a fogyasztók szükségletére. A munkabér felszökik, a rokoniparágakból a munkások elvonatnak, a vidékről a munkabíró emberek családjaikkal beözönölnek a nagyipar központjaira. Midőn, azután kitűnik, hogy mindez igaz ok nélkül történt, hogy a termelt javak, melyek a szükségletet sokszorosan felülműlják, nem találnak vevőre, midőn az árúkat az előállítási költségen alól kezdik vesztegetni, akkor beáll a páni félelem, a hitelnek mindenkitől való megtagadása s a mily esztelen volt az előbbi túltermelés, a felbomlásnak, a fejtelenségnek ép oly szomorú képét nyújtja a mesterséges alkotmány összeroskadása.

Legelőbb a szédelő vállalatok buknek el, majd sok ártatlant is elsodor a válság, a gyárak nagy része üresen áll, a munkások seregestül bocsáttatnak el. A keresetüket vesztett munkások egymásközi versenye oly mérveket ölt, hogy a néhány fenmaradt vállalat a munkabért, mely ilyenkor rendesen darabszám szerint

fizettetik, jóformán szabad tetszése szerint szállíthatja alá. – A munkások egy része, mely más munkaágba nem menekülhet, közsegélyre szorul, a kik pedig más gyárakban alkalmazást nyerhetnek, megfeszített erővel dolgoznak, sokszor naponként húsz órán át s nejeiket, serdülő gyermekeiket is a gyárba küldik, hogy így az egész család, a legtúlhajtottabb munkával megszerezhesse, a mit előbb a családfő túleröltetés nélkül maga megkeresett. Ha meggondoljuk, hogy az alacsony munkabér következtében a legnagyobb válságokat tapasztalat szerint sokszor a legfokozottabb termelés kíséri, minek következtében a – piac tartósan túl van terhelve árukkal, hogy tehát a pusztá élet fentartásáért dolgozók a válság meghosszabbításához maguk is nagy mértékben hozzájárulnak – akkor ismerjük fel csak teljesen, mily téves a *laisser faire* rendszerének azon alapelve, hogy a munkásosztály boldogulását annak teljes felszabadítása, magában minden más intézkedésnél inkább, biztosítja.

A gazdasági válságok hatása kimutatta, mily keveset javíthat a munkás helyzetén a legteljesebb jogi szabadság is, ha az a gazdasági önállóság biztosítékát nélkülözi. A *laisser faire* rendszerével tett nagy kísérlet folyamán bebizonyult, hogy az állam teljes közönye a munkásosztály érdekei iránt, a munkások s munkaadók közti érdekellentétet csak elmérgesíti s felforgató tanok terjedésének nyújt tápot, melyek magára az államra is könnyen veszedelmet hozhatnak. A be nem avatkozás rendszerét ily körülmények közt az államok legalább eredeti merev formájában sokáig fenn nem tarthatták, ha csak legkétségbeesettebb osztályharcot felidézni nem akarták. A mint mindinkább kitűnt, hogy az egyes munkás a munkaadóval szemben nem egyenrangú szerződő fél, s épen ez okból a magára hagyott forgalom a munkabér igazságos szabályozására elégtelen s a munkást a ki-zsákmányoltatás ellen megvédeni nem képes, a törvényhozások, elhagyva régi álláspontjukat, legalább a legkiáltóbb visszaélések

megszüntetésére iparpolitikai rendszabályokhoz kezdtek folyamodni. Az angol parlament tette meg ez irányban is az első lépést a női s gyermekmunka szabályozása által, majd egészségügyi szempontból hozattak fontos rendszabályok, melyek megtartására a munkaadók köteleztettek, sőt ezek a legtöbb államban a balesetekért is, melyek az ő hibájuk következtében érik munkásaikat, teljes kárpótlással tartoznak. – Legújabbban pedig egyes törvényhozások, a munkások helyzetének bizonytalanságát elviselhetőbbé tenni hivatott javaslatokat tárgyalnak.

Mialatt ilyformán az államegész ismét felkarolni kezdi a munkásosztály érdekeit, ez maga is összetartozandósága tudatára s egységében rejlő ereje érzetére ébredt.

Természetes, hogy ez erő az ellenállásban, sőt a rombolásban is előbb nyilvánult, mint az alkotásban. A munkások eleinte csupán munkabeszüntetés céljából alakították ideiglenes szövetezéseiket, melyek lassankint állandó egyesületekké fejlődve, főfeladatuk gyanánt tekintek alkalmas időben rendezett vagy gyámolított strikeok által, a munkaadókat a bérek felemelésére kényszeríteni. Néhány nagy mérkőzés után a munkaadók elegendőleg tapasztalták a magára hagyott s a szövetkezett munkások ellenállási képessége közti különbséget, de a munkások is belátni kényszerültek, hogy a munkabeszüntetések által elért eredmény csak nagy ritkán éri fel a nélkülözéseket s nyomort, melyek vele karöltve járnak. Ennek természetes következménye az lett, hogy érdekösszeütközések esetén mindkét fél nagyobb óvatosságot tanúsít, s a munkabeszüntetések a lehetőségig elhárítani igyekeznek. A strikeok kevesbedése óta a munkások egyesületei működésük körét mindinkább más feladatokra is kiterjesztették s új eszközök segélyével iparkodtak a munkásosztály helyzetén javítani. Azon célok szerint, melyek megvalósítására törekszenek a munkások, egyesületeit két főcsoportra oszthatjuk.

A munkásegyletek egy jelentékeny része, az Angliában s

Franciaországban otthonos szakegyletek, melyeknek újabb időben a német birodalom s Olaszországban is nagy számban alakultak, azon nagyszabású feladatot tűzték maguk elé, hogy a munkásosztályra, az ipar szervezetlensége következtében, nehezedő bajoknak elejét vegyék. Céljukat a munkakínálat szabályozása által kívánják elérni oly módon, hogy a munkást képessé teszik munkaerejét csak akkor bocsátani áruba, midőn azt kedvező feltételek mellett értékesítheti, továbbá ott keresni foglalkozást, a hol a -munka utáni kereslet legnagyobb.

Ily módon a munkakínálat folytonosan alkalmazkodik a kereslethez, a munkások egymásközi versenye a bért nem nyomja le, s az egyesületek tagjai nem kénytelenek többé a munkaszerződések kötésénél, a magok részéről minden feltételről lemondani, mint a nem szövetkezett munkások.

Az egyletek e főczélon kívül a munkások egyéb érdekeinek előmozdítását sem tévesztik szem elől és ha vagyoni állapotuk megengedi, tagjaikat különféle segélyezésekben részesítik.

Sokkal szerényebb célokat tűzött maga elé a munkássegyletek másik csoportja, melyhez a magyar munkások körében fennálló valamennyi segélyező intézet, tehát úgy a bányászok társládái, mint az iparosmunkások és a közlekedési vállalatok munkásainak segélypénztárai is tartoznak. Ez egyletek kölcsönösségen alapuló biztosító-intézet gyanánt működnek, melyek tagjaikat, sokszor azok családjait is – mindazon, vagy legalább némely oly esetekben, melyekben keresetképességüket önhibájukon kívül elvesztik, segélyben részesítik.

A magyar munkások ezen egyesületei eddig sem a közéletben, sem az irodalomban nem részesültek oly figyelemben, mely működésük fontosságánál fogva azokat méltán megillette volna. *)

*) Általában a munkáskérdésre vonatkozó irodalmunk még igen szegény. Mióta dr. Kautz Gyulának „A nemzetgazdasági eszmék és elméletek történetéről.” című értekezése, mely a socialismus s communisnius különféle

Hazánkban a megoldásra váró égető napi kérdések között a társadalmi kérdés még nem foglalt helyet, de ez csak addig maradhat így, míg nagyiparunk fejletlen s ennek következtében munkásaink száma csekély leend.

Magyarország legfontosabb érdeke, hogy a magyar ipar felvirágoztatása azon rázkódtatások nélkül valósuljon meg, melyek azt más országokban nyomon követték, hogy munkásosztályunkban ne az állam biztonságát veszélyeztető proletártömeget kelljen szemlélnünk, hanem, hogy az hazánkban egyik erős oszlopává fejlődjék.

Most, midőn még tehetségünkben áll az események folyására hatni s a munkásosztály fejlődését jó irányba terelni, kétszeresen fontos azon intézményekkel való megismerkedés, rendszerével is részletesen foglalkozik, a Budapesti Szemle 1859-62-iki évfolyamában megjelent, alig találunk magyar művet, mely a munkáskérdés történetét behatóan tárgyalná. A társadalmi kérdés mibenlétét ismertető, s megoldásának módzataival foglalkozó értekezések sem ölelik fel a kérdést egész terjedelmében. A mi pedig a magyar iparosmunkások egyesületeinek működését illeti, arra nézve irodalmunk egész a legújabb időig egyedül dr. Földes Bélának, a Budapest főváros statisztikai hivatal 1876. évi július havi kimutatásai közt megjelent adatait mutathatta fel, melyek az általános munkássegélyző- s rokkantpénztár tagjainak betegségési s halandósági viszonyaira vonatkoznak. Pedig az egyletek működésének fontosságát, különösen a munkásoknak nyújtott segélyezések tekintetében, mindenki elismeri, így Heltai Ferencz az ipartörvény revisiójáról szóló tanulmányában a segélyalapokról azt mondja: „A segélyalapok kérdése egyiránt érdeklí ügy a kézműipari, mint a gyáripari segédmunkásokat. A kérdés rendkívül fontos és nagy horderejű, határozottan azonban nem nyilatkozhatni felőle, mert e tárgyban hazánkban még a legszükségesebb előtanulmányok is hiányoznak”. Legújabban azonban a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. ministerium a munkások részére fennálló humanistikus intézményekről terjedelmes és igazán hézagpótló ismertetést adott ki, mely az egyletek működése alatt szerzett tapasztalatokat, a vállalat s a munkások járulékainak nagyságára, a munkások átlagos számára, a segélyezés módjára, s feltételeire s a pénztár igazgatására vonatkozólag tartalmazza. Az ismertetésre, mely a felvetett kérdésekkel behatóan foglalkozik, s azok tárgyalásánál igen gazdag adatokra támaszkodik, e munka folyamán még többször visszatérünk.

lyek segélyével maga a munkásosztály jólétét előmozdítani iparkodik.

E felfogásból kiindulva tette feladatául jelen mű szerzője a magyar munkásegyletek szervezetének s működésének, továbbá ez intézmények egészséges fejlesztése érdekében szükséges teendőknek tanulmányozását. A munka folyamán a tényleges állapotok ismertetésétől egyéni nézeteit különválasztani igyekezett, hogy így adatait azok is használhassák, kik a foganatosítandó intézkedések tekintetében vele nem értenek egyet.

I. Iparos-munkások segély-egyletei.

Hazánkban az alkotmány visszaállítása előtti korszakban a különben is csekély számú iparos-munkások között nem indult meg oly mozgalom, melyben közös érdekeik felismerése kifejezésre jutott volna. Azon néhány munkás-segélyező pénztár, mely már ez időben is fennállott, maguknak a munkaadóknak kedvezményezése folytán jött létre s működése a nagyobb gyárak körén túl nem terjedt.

Ez állapot a nagyipar néhány ágának gyors fejlődésével s a munkások számának emelkedésével szemben teljesen tarthatatlannak bizonyult s csakhamar úgy a munkaadók, mint a munkások körében nagyobb szabású intézmény alakításának eszméje merült fel.

A munkaadók néhány kitűnő tagja ugyanis felhívást tett közzé, melyben hivatkozva Budapest iparának gyors haladására s a növekvő munkás népesség nyomasztó helyzetére. 200 ágyat magába foglaló kórház építését és betegsegélyező pénztár alapítását indítványozza. A kidolgozott tervezet 20,000, átlag 1 frtnyi napibérrel díjazott munkás részvételét feltételezván, jövedelmük 2 százalékának levonását számítá a felmerülendő kiadások fedezésére.

A 120,000 frtra előirányzott összes bevétel felerésze, továbbá a személyenként 2 írtban megállapított beiratási díjak, valamint az alapító tagok által aláírt összegek a segélyezési alap képzésére lettek volna fordítandók, míg a jövedelem másik feléből 40,000 frt a létesítendő kórház évi kiadásait fedezte volna, a maradék pedig a kórház építésére számított 200,000 frt tőkének

25 éven át való törlésére s kórházi tartaléktöke alapítására lett volna fordítandó.

A nemes szándék, részvét hiánya miatt, nem volt ugyan valószínű, de a tervezők emberbaráti érzelmeinek mindenesetre szép bizonyítékául szolgál. *)

*) A felhívás, melyet a „Budapesti munkáskórház és segélyegylet ideiglenes bizottmánya” a fent említett program kíséretében kibocsátott, így szól:

Budapest iparának óriási haladásával naponként nagyobb mérvben növekszik a munkásnépesség.

Hogy az ország minden részeiből úgy, mint a külföldről Pesten összehozott munkások elélhetési viszonyai, a pillanatnyi kedvező munkabérei viszonyok dacára is, ki nem elégitők, rendezetlenek, – általánosságban sem a munkaadók, sem a munkások által nem tagadtathatik.

A munkás egészséges és olcsó lakásban, és midőn betegség folytán munkaképtelenné válik, ápolásban hiányt szenved. Ezen hiánya a házi tűzhelynek, egy biztos menhelynek, valamint bizonytalan helyzetének öntudata: felette megnehezíti a munkás abbeli törekvését, hogy rendezett családi életet éljen, hogy értelmileg és erkölcsileg magasabb állást foglaljon el; megakadályoztatja a takarékosági érzék kifejlődését, és hatalmas gátul szolgál a munkásnép megállandósításának, mely minden egészséges és tartós ipari termelésnek alapfeltételét képezi.

A fenn elősorolt bajoknak elhárítása iparunk felvirágzására nézve életkérdésnek tekinthető mely a munkaadóknak épúgy érdekében áll, mint maguknak a munkásoknak. A mily sürgős követelmény az, hogy az *egészséges* munkások számára kedvezőbb viszonyokat teremtsünk, annyival szükségesebb ez a *beteg* irányában.

Iparunknak ez a legérzékenyebb sebhelye, melynek minél előbbi begyógyítását eszközölnünk kell. Mert égető szükségévé vált, hogy *jól, tervszerűleg*. és minden tekintetben *kielégítőleg* gondoskodva legyen a becsülésre méltó munkás-osztálynak azon tagjairól, kiket leginkább hivatásukkal járó nehézségek és önmegerőltetés kórágyba juttatott.

Budapest gyógyintézetei sem a naponkint növekedő szükségletnek térfogatilag, sem benső berendezésük és szervezésük miatt az újkor MA követelményeinek meg nem felelnek. Csak *saját Dorkásában, saját orvosaitól* fog a beteg munkás az oly gondos és odaadó gyógykezelést s ápolást találni, melynél fogva megbetegedése esetén bizalomteljesen fogja felkeresni ama biztos menhelyet, melynek kormányzatába ő maga is beleszólhat.

Azokban eltekintve a fizikai előnyöktől, az egész munkás-osztálynak önereje és méltósága iránti öntudata emelkedni fog, ha beteg testvéréről és társáról önmaga gondoskodik, és ha annak tudatával bír, hogy betegsége borús napjai korában nem marad segély nélkül és elhagyatva, hanem az általa czélszerűleg teremtett segélyforrásra igényt tarthat.

Ezen törekvésekkel csaknem egyidejűleg a „Pestbudai munkás önképző-egylet” kezdeményezése folytán a munkások körében is megindult a mozgalom általános, az egész munkásosztályra kiterjedő segélyegylet alakítása érdekében. A főczél, mely az alapítók szeme előtt lebegett, az volt, hogy a gyári betegpénztárak további fennállhatása lehetetlenné tétessék, „mivel ezek egyrészt a munkásnak betegsége vagy meghalálózása esetén csak addig nyújtanak segélyt, a meddig ő az illető gyárban dolgozik, de még ezen segély is a legegeltelenebb módon adatik, másrészt pedig, hogy a munkások legalább e tekintetben szabadok s függetlenek legyenek munkaadóiktól”.

A tervezett segélyegylet az 1870-ik év április 3-án csakugyan megalakult „Általános munkás betegsegélyező- és rokkantpénztár” név alatt s azon sikeres agitatio folytán, melyet alapítói az egyes gyárak munkásai között a gyári pénztárnak az általános munkáspénztárba való beolvasztása érdekében folytattak, fennállása csakhamar biztosítva volt.

A gyári pénztárak lassanként mind nagyobb számmal csatlakoztak az egylethez s később oly gyárak is, melyek önálló segélypénztárakkal nem bírtak, szerződést kötöttek az egylettel, melynek értelmében munkásaik tömegesen lettek az egylet tagjaivá. Az egylet ily esetekben különös kedvezményeket nyújtott, de viszont meg volt azon nagy nyeresége, hogy a gyár munkásaira nézve kötelezővé tette a belépést, mi által az egylet nagy szárnra munkás részvételére biztosan számíthatott. Az 1882-ik évben egyedül

Ezeknek átgondolása vezetett bennünket azon eszmére, mely a következő programban jelezve van, s melyhez még hozzáadjuk, hogy annak kivitele kevés áldozattal lehetséges és rövid idő múlva még kevesebb költséggel fog jární, mint a mennyit a munkások eddigi hiányos ápolása és ellátása igénybe vesz.

A munkás-kórház és segély-egyletnek létrejötté tehát egyedül az iparosok, munkások és más emberbarátok áldozatkészségétől függ, melyhez ezennel erélyesen folyamodunk.

A „Budapesti munkás-kórház és segély-egylet” ideiglenes bizottmánya

Lovag Falk Zsigmond, elnök, Adler Károly. Dr. Altmann Mór, Csongrády M., Fekete B., Fuchs Lajos. Gregersen Guilbrand, Dr. Grósz Lajos. Haggemacher Henrik. Kanitz Mór. Kertész József. Schedl Károly Tivadar, Vidáts János Seinacker Ödön. jegyző.

Budapesten 55 céggel állott az egylet ily összeköttetésiben, melyek összesen hétezernél több munkást foglalkoztatnak.

Az egylet terjeszkedését jelentékenyen előmozdíták még az ország különböző vidékein alapított élőhelyek, melyek a csekély számú magyar munkásosztály tömörülését is lehetővé teszik.

Az 1882-ik év végén az országnak 30 helyén állott fenn ily élőhely, melyek által 8646 vidéki tag – az összes tagoknak 39.4 százaléka állott az eglyettel összeköttetésben.

Mielőtt az egylet 18 évi működésének eredményeit ismertetnők s azon tanulságok fejtegetésébe bocsátkoznánk, melyek e működés alatt gyűjtött tapasztalatokból levonhatók, még az egyleti alapszabályok fontosabb rendelkezéseinek kivonatát kell előrebocsátanunk, melyek az egylet tevékenységére egy vagy más irányban elhatározó befolyást gyakoroltak.

Az általános munkásbetegsegélyző- s rokkant-pénztár célja az alapszabályok 1. §-a szerint:

a) férfi és női rendes tagjait megbetegedés esetében segélyezni;

b) halál esetén azok számára temetkezés eszközzésére járu-
lékot szolgáltatni;

c) a munkásbetegsegélyző-pénztár minden rendes férfitagját – ha a betegsegélyző-pénztár egyik alkatrészét képező *rokkant-pénztárhoz* járul, – rokkantság esetén az erre vonatkozó különös határozatok értelmében segélyezni.

4. §. Az általános munkásbetegsegélyző- és rokkant-pénztár, hasznukésesnek találja, vagy ha az tagjai érdekében van, élőhelyeket létesít.

Gyárak és testületek felvétele az alapszabályok értelmében történik.

6. §. írásbeli egyezmény alapján minden felvett gyárban és testületben, hol minden egyes tag részéről a hetijáru-
lékok vagy heti, vagy havonkénti rendes befizetése biztosítva van, munkaképes és testileg egészséges egyének az egyletbe való belépése a központi választmány határozata folytán a korra való tekintet nélkül is megtörténhet és minden az ily gyárban dolgozni kezdő egyszersmind ideiglenes tagjává válik az egyletnek, de az egylet-orvosi felvétel a legalsóbb befizetési osztályba tartozik.

7. §. Az egylet rendé» és pártoló tagokból áll.

A pártoló tagok szavazati és választási joggal nem bírnak és tisztviselőkké néni választhatók. (7. §.)

8. §. Minden férfi és női személy *12-ik iévéen túl rendes tagul fölvetethetik*; oly személyek azonban, kik törvényszerű önállósággal nem bírnak, csak szüloők, illetőleg gyámjaik beleegyezésével léphetnek az egyletbe.

A rendes tagokul felveendőknek belépésük vagy ismételi belépésükkor *60 éven aluliaknak* és testileg s szellemileg egészségeseknek kell lenniök.

Minden tag egy o. é. forint beíratási díjat tartozik fizetni, melyet négy részletben is törleszthet.

9. §. A befizetések három korosztályba és ezek mindegyike négy befizetési osztályba vannak osztva, és az azokra való beosztásra nézve csak a kor, észségi állapot, s a munkabér nagysága mérvadó. Nők csak az első és a második befizetési osztályba léphetnek be, épp úgy mindazon személyek kik a 15-ik évet még el nem érték.

A befizetések előlegesen s következőképen teljesítendők.

I. osztály.

Mindazok számára, kik 1877. decz. 1-ig tagjai lettek az egyletnek:

Befizetési osztály	Heti járulék	S e g é l y p é n z	
		hét napra	egy napra
I.	10 kr.	3 frt — kr.	— frt 42 kr
II.	15 „	4 „ 50 „	— „ 64 „
III.	20 „	6 „ — „	— „ 85 „
IV.	25 „	7 „ 50 „	1 „ 07 „

Temetkezési járulék osztálykülömbőség nélkül 30 frt.

II. osztály.

Mindazok számára, kik koruk *12-ik évétől 45-ik évéig* lépnek az egyletbe, vagy a 21. §. értelmében utánfizetési engedélyt nyertek.

Befizetési osztály	Heti járulék	S e g é l y p é n z	
		hét napra	egy napra
I.	10 kr.	2 frt 70 kr.	— 38 kr.
II.	15 „	4 „ 05 „	— 57 „
III.	20 „	5 „ 40 „	— 77 „
IV.	25 „	6 „ 75 „	— 96 „

Temetkezési járulék osztálykülömbőség nélkül 25 frt o. é.

Tanonczok és 15 éven aluli egyének csak 50 kr. beíratási díjat fizetnek és 15 éven aluli tagok elhalálózása esetén csak 15 frt temetkezési járulék fizetetik.

III. osztály.

Mindazok számára, kik koruk *45-ik évétől 60-ik* évéig lépnek az egyletbe, vagy a 21. §. értelmében utánfizetési engedélyt nyertek.

Befizetési osztály	Heti járulék	S e g é l y p é n z	
		hét napra	egy napra
I.	10 kr.	2 frt 10 kr.	— 30 kr.
II.	15 „	3 „ 15 „	— 45 „
III.	20 „	4 „ 20 „	— 60 „
IV.	25 „	5 „ 25 „	— 75 „

Temetkezési járulék osztálykülömbőség nélkül 20 frt.

Minden tag megbetegedése esetén egyletorvosi gyógykezelésben s az egyleti orvosok által rendelt gyógyszerek az egylet költségén leendő élvezetében részesül.

12. §. A felvetni naptól számítva *10 hét elteltével* betegség esetén igényt tarthatnak azon tagok betegsegélyezésre, kik a betegjelentés napjáig hetijárulékkal alapszabályokban megállapított határidőn túl hátralékban nincsenek.

E segélyezés azonban csak akkor eszközöltetik, ha bizonyítható, hogy a betegség nem önhibájuk által történt, továbbá, hogy ezt sem verekedés, sem iszákosság, sem pedig a szükségesnek ismert egészségügyi elővigyázatok mulasztása nem okozták.

Ellenben minden a felvett gyárakba és testületekbe újonnan belépőnek megbetegedése esetén a tagság *első 10 héten belül* ingyen orvosoltatás és ingyenes gyógyszer és általában hivatása (foglalkozása) folytán bekövetkezett megbetegedés esetén ezen kívül még a pénzbeli betegsegélynek fele is nyújtható, mindkét esetben azonban csakis a központi választmány határozata

Oly gyáraknak, melyek hetenként azon az egylet számára levont és ennek kiszolgáltatandó hetijárulékok összegéhez sajátjukból egy a központi választmánynyal megállapítandó *százalékos pótlékkal járulnak,* A központi választmány közös megállapodás útján kedvezményeket nyújthat.

Oly betegségeknel, melyek három munkanapnál tovább nem tartanak, betegsegély nem adatik, kivéve azon esetet, ha a betegség az egyleti tag hivatásos munkája folytán bekövetkezett sérülés lenne.

13. §. Egy és ugyanazon betegségért, a megbetegedett tagnak tényleges munkaképtelenségének időtartamára *26 héten át az egész segély*, a további 26 héten át pedig a segélypénznek fél összege fizettetik ki.

Ugyanazon betegségért, melyért 26 héten át a segély egész összege már kiszolgáltatót, az illető tag a betegsegély egész összegére többé soha igényt nem tarthat, de még azon esetben sem, ha az ismétli megbetegedés ugyanazon a bajon, a 14. §-ban megállapított időtartamon túl következik be és a tag még nem lépett a segély félösszegének élvezetébe. Egy és ugyanazon bajon való ismétli megbetegedés esetén, az ugyanazért, már kiszolgált segélyen kívül, még csak annyi nyújtható, a mennyi 26 heti egész és 26 heti fél segély, azaz: egy egész évi betegsegély kiegészítésére szükséges; a betegsegély újabb 26 heti egész összegben és 26 heti fél összegben való élvezetére, csak egész új megbetegedési és sérülési esetek, melyek tényleges munkaképtelenséget okoznak, bírnak igényjoggal.

15. §. Ha valamely tag az egyleti orvos utalványa folytán korodában ápoltatik, *az egylet fizeti ezen ápolt tagért a korodánál az ápolási díjakat*, akár teljen az annak esedékes betegpénzéből, akár nem, de csak azon ideig, mely alatt az illető tag egész segélyezési összegre igényt tart.

Ha a megbetegedett egyleti tag esedékes betegpénzéből a korodái ápolási költségek fedezése után többlet maradna vissza, ezen többlet a megbetegedett által felvehető.

16. §. Minden betegágyas nő, ki teljes 10 hónapon át az egylet tagja, megkapja az egylet alapszabályszerinti betegsegélyezést egy hétre mint szülési járulékot. A szülésből eredhető hosszab betegségeknel 26 héten át a betegpénznek csak fele szolgáltatik ki.

18. §. Minden tag betegsége tartama alatt járulékait tovább is köteles fizetni és az esedékes járulék az adandó betegsegélyezési összegből levonatik.

19. §. Minden betegség és sérülési esetekben, melyek az illető egyént munkaképtelenné nem teszik, a beteg csakis ingyenes egyletorvosi gyógykezelésre és gyógyszerekre tarthat igényt.

Nőtagnak általában, bármi nemű női betegségük esetén csak egyletorvosi kezelés nyújtatik ingyen; kivételt képeznek azon tagok, kik munkabéréből gyárakban vonatnak le a tagdíjak, valamint azok is, kik háztartási munkájukon kívül állandóan, vagy csak időlegesen foglalkoznak kereseti munkával.

Ha azonban az egylet azon férfitagjai, kik egy egész évi betegséget nyertek és ezen megbetegedésüket megelőzőleg, melyért az egész évi segílyt élvezték, rendes hetijárulékukhoz hetenkint 5 krt felülfizettek, (mely felülfizetés mindig a rendes hetijárulékokkal teljesítendő) akkor e tagok öt évi felülfizetés után, mindaddig míg keresetképesekké válnak és ha keresetképeség a megbetegedés előttivel nem is egyenlő – egy vagy több egyleti orvos hozzájáruló véleménye alapján, a központi választmány határozata folytán, továbbra is részesülnek pénzbeli segílyben:

a) az első korosztályba tartozó tagok hetenként 2 frt. o. é.;

b) a második korosztályba tartozó tagok hetenként 1 frt 70 kr. o. é.;

c) a harmadik korosztályba tartozó tagoknak hetenként 1 frt 30 krtban.

Oly tagok, kiktől bebizonyul, hogy betegségeket színelnek, továbbá olyanok is, kiktől tagságuk első 3 éven belül kiderülne, hogy mint betegesek léptek az egyletbe: alsóbb befizetési osztályba helyezhetők. Oly esetekben azonban, midőn minden kétségen kívül áll az, hogy valamely tag huzamosabb bajt hozott magával az egyletbe, akkor az illető, teljesített befizetésének visszafizetése mellett, az egyletből azonnal ki is zárható és az egyletnek már okozott költségek e visszafizetéséből levonhatók. Tagok, kik tetteges katonai szolgálatra vagy fegyvergyakorlatra vonulnak be és bevonulásuk napjáig hetijárulékukat kifizették, vagy legfeljebb 4 héttel maradtak hátralékban és legtovább 10 hétig maradtak ott, ezen időn át járulékuk fizetésétől felmentetnek; visszahelyeztetnek továbbá azonnal, mihelyt a katonaság-

tói való visszatérésük után egyletorvosi írásbeli véleményt szereznek – teljes igényjogukba.

25. §. A betegsegélyző-pénztár vagyona áll:

a) a kezelési alapból; ide tartoznak az összes befizetések betegsegélyezések fejében, valamint a beiratasi díjak:

δ) tartalék-alapból: ebbe folynak az egylet minden rendkívüli bevételei, p. o. adományok, hagyományok, jövedelmezések stb.

Az egylet történetében, melynek alapszabályait a fennebbiekben ismertettük, működésének rövid ideje alatt két fejlődési stádiumot lehet megkülönböztetni.

Fennállásának első éveiben szoros szövetségben állott az általános munkás betegsegélyző s rokkantpénztár a hasonczélú ausztrai egyletekkel. Már keletkezése is összefüggésben áll az 1867-ik évben Ausztriában megindult munkásmozgalmakkal. Valamint ott a munkás önképző-egyletek alapíták a munkássegélyző pénztárakat, úgy nálunk is a „Pestbudai munkás önképző-egylet” körében indult meg a mozgalom ily segélypénztár létesítésének érdekében. A magyarországi egylet megalakulása után belépett az „Ausztriai munkás beteg- s rokkant-segélyző-egyletek szövetségébe”, melynek vezetésével felváltva az egyes segélypénztárak voltak megbízva s mint annak tagja működött mindaddig, míg a magyar kir. belügyminister 1876. augusztus 11-én 37,052. sz. a. kelt rendeletével feloszlatta az ausztriai segélypénztárakkal fennállott kölcsönös szövetséget. – Ezzel az egylet fejlődésének második stádiumába lépett, melyben annak életrealóságát belviszályok s az alapszabályok gyakori változtatása eleinte erős próbára tették. – Néhány egyleti tag már az 1876-ik évben zavarokat támasztott az intézet kebelében, a következő évben pedig a belügyministeriumnál tett feljelentést az egylet tisztviselői ellen. Ennek folytán a fővárosi tanács s ez által a VII. kerületi előjáróság utasított az egylet ügykezelésének megvizsgálására, mely az üzleti s pénztári könyvek alapján legnagyobb részletességgel megejtetvén az eljáró bizottság az egylet választmányának elismervényt állított ki az ügykezelés helyes voltáról. Mindamellett még a következő évben is kéntelen volt a ministerium a

hamis feljelentések folytán több ízben az egylet ügyeibe avatkozni, mi az egylet egész szervezetére bénítólag hatott.

Csak tíz éves fennállása után jutott az egylet azon kedvező helyzetbe, hogy zavartalanul működhessék feladatának betöltésére, mely az egylet egyik évi jelentése szerint főleg abban áll, „hogymennyi gyári és társulati betegsegélyző-egylet kebelében való felvétele, illetőleg magába való olvasztása és élőhelyek megnyitása által az egész ország munkásságát egy családdá egyesíthesse, melyben a kölcsönösségviszonya felebaráti kötelezettségnek elismerve legyen. Ha az egész munkásság ilyképen lesz egyesülve, akkor megbetegedést esetekben nem marad többé egyik sem gyámolatlanul magára hagyatva s öreg napjaira vagy rokkantsága esetén nem a, koldusbotra lesz utalva, sem pedig nyomorban kimúlnia nem kell.”

Mennyire közelít meg az egylet ezen kitűzött céljait, mily eszközökkel törekedett feladata megoldására s mily sikerrel, arról már itt kell néhány tájékoztató adatot előrebocsátanunk. E célból mindenekelőtt az egyleti vagyonkezelés eredményeit mutatjuk be, az 1870 -1882. évekre vonatkozólag.

A jelentések szerint az egylet összes bevételei fennállásának 13 éve alatt 1.377,027 firt 11 kr-ra rúgtak. A jövedelem túlnyomó nagy része, egy millió forintnál több, a tagok heti-járulékaiból eredt, szintén a tagok fizették be a 64,623 firt 44 krt tevő beiratási díjakat is. A gyárak jutaléka s alaptőkék jövedelme tételéből befolyt 28,411 firt 48 kr. az általános munkás-segélyző-pénztárba beolvadt gyári pénztárak s más egyletek által az egyesülés ideje előtt gyűjtött tartaléktőkék kamataiból ered. Ez alapok legnagyobb részét az egylet kezeli, némely gyárakkal azonban ez iránt különös szerződések állanak fenn. E jövedelem fejében az egylet az illető gyár munkásait különféle előnyökben szokta részesíteni, melyekre az alapszabályok 12. §-ban történik utalás. A segélyezések, ajándékok s ünnepi jövedelmekből mindössze sem folyt be négyezer firt, s ezen csekély jövedelem is többnyire az egyleti tagok adományaiból s az egylet által rendezett ünnepélyek jövedelméből eredt.

Ezek szerint a segélypénztár összes jövedelme, talán a gyári s egyleti tartaléktőkéknek, melyek alapításához rendszerint a

munkaadók is járultak, kamatait kivéve, kizárólag a munkások befizetéseiből ered és így a kiadásokat csak azok viselik, kik a segélyezésre számot tarthatnak.

A kiadások legnagyobb tételét a betegsegélyző pénzek képezik, melyek összege az egyesület fennállása óta 487,047 frt 10 krra ment, tehát az 1.291.903 frt 14 krryi összes kiadásoknak több mint harmadrészét teszi. Másodsorban a gyógyítási költségek következnek 145,266 frt 61 krral, azután az orvosok díja 119,005 frt 86 krral. Kórházi költségek fejében az egyesület 49,211 frt 47 krt fizetett, az elhalt tagok temetésének költségeihez pedig 68.429 frt 28 krral járult.

Érdeklél bírhat annak ismerete, mily költséget okoz az egyesületnek egy-egy betegségi eset. Minthogy a fentemlített évek mindenikéről nincsenek részletes adataink, csak az 1879-ik évről vonatkozólag számítottuk ezt ki. Ez évben a központban és előhelyeken a betegsegélyezésre fordított összes kiadások 133,601 frt 63 krra mennek, előfordult pedig összesen 6,245 megbetegedés, esik tehát ezek mindenikére 21 frt 39 kr., mi elég jelentékeny összeg, ha tekintetbe vesszük, hogy a kezelési költségek abban nem foglaltatnak. Minthogy e megbetegedések 4,955 tag -közt oszlanak meg, minden egyesületi tag, ki az év folyamán megbetegedett, átlag 26 frt 96 kr. költséget okozott, tehát körülbelül harmadfél-szeres összegét a legmagasabb évi befizetéseknek.

Felemlítendőnek tartjuk még, hogy az 1879-ik évben következő kórházaknak fizetett ápolási díj fejében:

Az irgalmas szerzet kórházának Budán	2,133 frt 55 kr.
A Szt.-Rókus közkórháznak Budapesten	1,209 „ 19 „
A Bethesda kórháznak	995 „ 50 „
Az Erzsébet „	208 „ 20 „
Az izraeliták kórházának	192 „ 50 „
A Szt.-János kórháznak	89 „ 60 „
A sebészeti kórodának	77 „ — „
A vidék különféle kórházainak	31 „ 52 „

Összesen .. 4,937 frt 06 kr.

Az előhelyek által fizetett vidéki kórházaknak . .... .

588 „ 79 „

Teljes összeg... .. **5,525 frt 85 kr.**

Az egy napra eső ápolási díjak az egyes kórházakban különbözők, jelenleg a Szt.-Rókus kórházban 86 kr., a Szt.-János kórházban 86 kr., az irghanas rend kórházában 45 kr., a Bethesda kórházban 70 kr., az Erzsébet kórházban 60 kr., s az izraelita kórházban 1 frt van naponkénti ápolási díjra megállapítva, mely összegeket összehasonlítván az évenként kifizetett díjakkal, kitűnik, hogy melyik kórházban körülbelül hány munkás nyer évenként ápolást.

A kezelést, költségei az egylet évenkénti jelentéseiben nincsenek külön kimutatva; elégnék tartjuk felemlíteni, hogy a meghatalmazotti díjak nélkül az 1879-ik üzletévben azok az összes kiadásoknak 7,97 százalékát tették, minden egyes tagra pedig a kezelési költségekből körülbelül 67 kr. esik. – Egyébiránt az egylet számadásaiban a kezelési költségekre a heti járulékok 7,4 százaléka, orvosi segélyre s gyógyszerekre pedig azok 26,5 százaléka szokott előirányoztatni.

A bevételi többlet az egylet eddigi működése alatt 85,153 frt 97 krt tett. Az egyes évek üzleti eredményében eleintén igen nagy eltérésekkel találkozunk. Legnagyobb bevételi többletet eddig az egylet az 1874-ik évben mutatott fel, bár a táblázatban kitüntetett 24,463 frt 23 krból 11,706 frt 66 kr. levonandó, miután az akkor vett egyleti ház értékét a becsár, nem pedig az alacsonyabb vételár szerint helyezték számításba, minélfogva a valódi üzleti nyereség ez évben csak 12,786 frt 57 kr. – Az 1877-ig évtől 1879-ig terjedő időszakban az üzleti nyereség nagyon leolvadt, mit az évi jelentések az ez időben az egylet kebelében dülő bel-Λ iszályok hatásának tulajdonítanak. Ez idő óta azonban a segélypénztár évi bevételi többlete ismét jelentékeny magasságra emelkedett, s a két utolsó üzletév mindegyikében megközelíté a 9000 frtot.

Ámbár az egyesület fennállásának rövid ideje alatt a vagyonek kezelés körül is szép sikert mulathat fel, mégis nagyon szerény fogalmakat nyernénk jelentőségéről, ha ezen eredmények szerint ítélnők meg működését. Az egyesület ereje nem vagyonában, hanem tagjainak összetartásában áll, feladata nem az, hogy nagy tőkét gyűjtsön, hanem hogy a munkásokat betegségük alatt és aggorokban a nyomortól megmentse.

Minél hathatósabb támogatásban részesíti az egylet azt, ki segélyére szorul s minél inkább sikerül működését az egész munkásosztályra kiterjeszteni, annál inkább közeledik kitűzött célja felé. S e tekintetben az egyesület megalakulása óta folytonos s gyors előhaladást tapasztalunk. Az egylet első éréiről ugyan pontos adataink nincsenek, de már az 1873-ik évi jelentés 7.400 tagot mutat ki, mely számnak az 1881-ik évben háromszorosát érte el a tagállomány. Ez évben ugyanis az egylet működésében összesen 21,011 tag vett részt. Hogy e tagállományban mily elemek képviselvék s mily arányban, arra nézve tájékoztatásul már itt közlünk néhány adatot. Mint az egyleti alapszabályok 9-ik §-ából kitűnik, a tagok között jelenleg három osztályt különböztethetünk meg a segélyösszeg különböző magassága szerint, melyben betegség következtében beálló munkaképtelenségük ideje alatt részesülnek.

Az első osztályba azok tartoznak, kik az 1877. évi december 1-je előtt lettek tagjai az egyletnek, midőn még csupán ezen egy osztály létezett s a segélyezés csak a befizetett heti járulék nagysága után irányozódott. A második és harmadik osztályt a jelzett idő után az egyletbe lépett tagok képezik. Közülök azok, kik 12-ik életévüket betöltötték, de a 45-ik évet még túl nem haladták, az első korosztályba tartoznak. Velük egyenlő jogokat élveznek azok is, kik az alapszabályok 21. §-a értelmében utánfizetési engedélyt nyertek. A második korosztályba tartoznak u 45 évesnél idősebb, de 60 évesnél fiatalabb tagok. A 60-ik életévet túlhaladott egyén csak az esetben lehet az egylet tagja, ha utánfizetési engedélyt nyer. Ez osztályok mindenikében ismét négy fizetési osztályt különböztethetünk meg a heti járulékok magassága szerint, melyek közül azonban a 25 kros fizetési osztályba csak csekély számú tag iratkozott.

Nmre nézve az 1881-ik évben az egyleti tagok között 17,752 férfi és 5,756 nőtag volt, tehát az utóbbiak az összes számnak 27,4%-át tették. A nők között 2,010 munkásnő állott szemben 8,746 házbeli foglalkozásával, míg a férfiak között 652 vassöntő, 2,747 malommunkás, 915 kovács, 2,254 lakatos és fémmunkás, 527 szabó, 860 cipész, 4,713 napszámos. 2,048 asz-

talos s faárú munkás, 372 kőműves és kőfaragó, 450 kocsis s ezen kívül 2,211 különféle foglalkozású találatott.

Kitetszik ebből, hogy az egyeslet tagjai korántsem kizárólag a nagyipar munkásai közül sorakoznak, hanem közöttük jelentékeny számú kisiparos, sőt iparral nem foglalkozó egyén is található. Ezen körülmény azonban nem hat zavarólag, minthogy az egyeslet fontosabb kimutatásaiban, különösen a betegség statisztikánál a foglalkozási ágak egymástól elkülönítve vannak, sőt éppen ez által a foglalkozás befolyása a tagok életviszonyaira annál világosabban kitűnik. Az egyes foglalkozási ágak az egyesletben elég jelentékeny számmal vannak képviselve arra nézve, hogy a reájuk vonatkozó adatokból biztos következtetéseket vonni lehessen, annál is inkább, mert az adatok legnagyobb részénél több év tapasztalatai állanak rendelkezésünkre.

Nagy előnyére szolgál még a munkás betegsegélyző- s rokkantpénztár által gyűjtött adatoknak, hogy az egyeslet támogatását igénybe vevők száma minden foglalkozási ágba összehasonlítható a tagok összes számával, továbbá a feljegyzéseknek, melyeknél az egyeslet pénzügyileg is érdekelve van, teljesen megbízható volta. – Az egyeslet könyveiben s kimutatásaiban felhalmozott adatok gazdasága oly nagy, hogy e munkában azok kevésbé fontos részét egészen mellőzni voltunk kénytelenek, sőt a felhasznált adatokat sem dolgozhattuk fel minden irányban. Éppen ez okból törekedtünk mindenütt a nyert eredmények alapjául szolgáló őanyagot, a számítások alapjául szolgáló tapasztalatokat is kitüntetni, mi lehetővé teszi egy vagy más irányban a további feldolgozást. Az adatokat, melyeket e munkához használtunk, a szöveg közé beékeltszámos összeállításon kívül a függelékben közölt táblázatok tartalmazzák. Az első, mely ismét hat ártáblázatot tartalmaz, az életkor befolyását tünteti fel a tagok számának hullámzására, a betegség esetek gyakoriságára s a betegség tartamára – még pedig a heti 10, 15 és 20 krt fizető tagosztályaira külön-külön.

Az egyeslet kimutatásaiban az említett viszonyokra vonatkozó adatok hiányoznak, azokban a fizetési osztályok különböző volta egészen tekinteten kívül van hagyva s a kor befolyása is csak

igen kevés vonatkozásban van kitüntetve. Ennélfogva a fizetési s korosztály befolyását feltüntető adatokat csakis az eredeti feljegyzésekből állíthattuk össze. E célból az 1878. s 1879. évben az egyletbe újonnan belépett összesen 10,000-nél valamivel nagyobb számú tagot tettünk vizsgálódásunk tárgyává, – figyelemmel kísérvén számuk hullámzását s betegedési viszonyaikat belépésüktől az 1881. év végéig. *)

Mínt hogy az egylet könyveiben minden tagnak külön lapja van, e megfigyeléseknél a fáradságos, de biztos individuális módszert követhettük, mi különösen a betegedési viszonyok tárgyalásánál bír nagy fontossággal. **)

A három fizetési osztályba tartozókat mindkét évben elválasztottuk egymástól, a korra nézve pedig a 20 éven alóli, 20-30, 30-45, 45-55 év közti s az 55-ik éven felüli csoportokat különböztettük meg. A tízévi ciklusoktól a 30-ik s 45-ik év között állóknál főleg azon oknál fogva tértünk el, mert tekintettel kellett lennünk az egyleti alapszabályok 9-ik §-ára, mely egyik korosztálynak határa gyanánt a 45-ik életévet jelöli meg, de ettől eltekintve is, a 30-45-ik évig terjedő kor az, melyben a munkások legnagyobb része már családot alapított s melyben ezen család még egészben fennáll, minél fogva az említett évek más életkortól eltérő jelleggel bírnak. Egy másik tábla az évenként összeállított betegségi statistikának adatait foglalja magában az 1876-ik évtől kezdve az 1881-ik évig bezárólag, tehát az egyleti évről. Tartalmaz még a függelék a tagok számának

*) A résztvevők kimutatott száma, az 1878-ik évre nézve egészen megegyezik azzal, melyet az egylet évi jelentése az év folyamán belépett új tagokról közöl, az 1879-ik évre vonatkozólag azonban mi jóval több résztvevőt találtunk, mint a hány új tagot az évi jelentés kimutat, mit az magyaráz, hogy 1879-ben s azóta minden évben az élőhelyek számadásai csak az illető év november végéig vannak az évi jelentésbe felvéve.

**) Az individuális módszer követését ajánlja Körösi József a halandósági táblák készítésénél is »az emberi élettartam és halandóság kiszámításáról« tartott akadémiai értekezésében (Értekezések a társadalmi tudományok köréből, kiadja a magyar tudományos akadémia), melyben e módszer bővebben ismertetve van. – A betegedési statistika terén e módszer alkalmazhatóságát az ezen munkában tett kísérlet, úgy hisszük, igazolni fogja.

hullámzására vonatkozó, valamint a nemnek a betegségi arányra való befolyását feltűntető s más kérdésekre vonatkozó adatokat is több táblázatban.

Oly adataink, melyek ugyanazon időről s a tagoknak ugyanazon létszámára vonatkozólag tartalmazzák az összes eredményeket, melyeket az egyesület a betegség s aggkor esetére való biztosítás terén elért, nincsenek. Hogy azokról még is teljes képet alkothassunk, oda kellett törekednünk, hogy az egy vagy más szempontból kiváló fontosságú viszonyokra vonatkozó tapasztalatokat egyenként tisztázva, azokat összegezzük, a fenmaradó hiányokat pedig más hasonló intézetek által gyűjtött adatokkal pótoljuk.

Az egyesület sikeres működésének alapfeltétele lévén, hogy a munkásosztály fennállásának hasznos és szükséges voltát felismerve, minél nagyobb számmal lépjen kötelékébe s ott minél huzamosabb ideig maradjon, első sorban az egyesületi tagok számának hullámzását s az erre befolyással bíró körülményeket kell vizsgálnunk. E kérdésre vonatkozik az egyesület kimutatásaiból vett adatokat tartalmazó alábbi összeállítás:

Évfolyam	Belépő új tagok száma	Összes résztvevők száma	Kiléptek az év folyamán	A tagok száma az év végén	A tagok átlagos száma az év közepén
1873	4200	7400	2329	5071	4135 5
1874	4205	9276	3176	6100	5585 5
1875	6831	12931	3641	9290	7695
1876	8836	18126	4253	13873	11582 5
1877	8192	20681	6274	15791	14832
1878	5684	21475	4828	16647	16219
1879	4208	20855	4636	16219	16433
1880		21011		16485	16352
1881		23508		19326	17905 5
1882				21946	20636

Az egyesület fennállásának első éveiről adataink nincsenek s így csak hozzávetésen alapul, ha a tagok számát, kik az egyesület működésében annak fennállása óta résztvettek, körülbelül 200,000-re becsüljük.

Az egyes évek legtöbbszörében úgy az összes résztvevők, mint az év végén megmaradó tagok száma fokozatosan növekszik, bár az első években rohamosabban, mint utóbb. Az 1878-ik évben az összes résztvevők száma már nem oly nagy, mint az előzőben, de az 1879-ik év az egyedüli, melyben az év folyamán kilépett tagok száma a belépő új tagokét jelentékenyen felülmúlja. Az 1880-ik évtől fogva az egyes kimutatásaiban a belépők s kilépők száma nincs feljegyezve, de az összes résztvevők s az év végén megmaradó tagok száma ismét jelentékenyen emelkedik. A mi a kilépők arányát az összes résztvevőkhöz s az újonnan belépőkhöz illeti, az, mint a táblázatból látható, jóval nagyobb, mint kívánatos volna. E körülmény magyarázatát részben az képezi, hogy az egyetlennel szerződési viszonyban álló gyárak s vállalatok munkásai valamennyien kénytelenek az egyesület kötelékébe lépni, minek folytán oly egyének is az egyesület tagjaivá lesznek, kik az egyesület működésében részt venni nem szándékoztak, ezek nagy része pedig, mihelyt az illető gyárból kilép, az egyesületet is odahagyja.

Ezen egy ok mellett azonban még számos más körülmény is hozzájárul a tagállomány hullámszásának növeléséhez. A függelék egyik táblája szerint a tagok számának csökkenése a 20 kros befizetési osztályban következő:

Korosztály	Belépők száma	A belépőkből megmaradt százalékokban			
		az 1 ső év végén	a 2-ik év végén	a 3-ik év végén	a 4-ik év végén
a 20-ik éven alól	1878-ban : 47	66	38,3	25,4	21,3
	1879-ben : 119	61,3	34,5	17,6	
20—30 évig	1878 564	69,3	42,7	32,4	26,7
	1879 772	67,4	42,7	35,6	
30—45 évig	1878 814	77,3	53,9	43,7	39,2
	1879 713	74,2	51,8	42,9	
45—55 évig	1878 193	79,3	55,4	46,6	44
	1879 126	74,6	55,6	48,4	
55 éven felül	1878 48	81	58,3	43,8	37,5
	1889 27	85,2	70,4	63	-

A tagok számának csökkenése a 15 kros befizetési osztályban.

Korosztály	Belépők száma	A belépőkből maradt százalékokban			
		az 1-ső év végén	a 2-ik év végén	a 3-ik év végén	a 4-ik év végén
a 20-ik éven alól	1878-ban . 120 1879-ben : 99	70 8 57.6	31 7 29 4	20 8 15 2	14 2
20—30 évig	1878 695 1879 463	64 3 59 2	34 1 31 5	23.6 25 9	19 7
30—45 évig	1878 756 1879 489	71 2 72 2	45 2 51 3	36 9 42 3	31 6
45—55 évig	1878 204 1879 110	77 2 89	55 9 54 5	45.6 44.5	40 7
55 éven felül	1878 65 1879 23	80 74	63.1 56 5	51 5 43 5	50 8

A tagok számának csökkenése a 10 kros befizetési osztályban.

Korosztály	Belépők száma	A belépőkből maradt százalékokban			
		az 1-ső év végén	a 2-ik év végén	a 3-ik év végén	a 4-ik év végén
a 20-ik éven alól	1878-ban 210 1879-ben : 258	71 9 68.6	45 7 47 3	34 8 35 3	28 6
20—30 évig	1878 618 1879 403	59 7 66 5	32 39 5	24 3 30 5	19 9
30—45 évig	1878 812 1879 527	70 6 74 6	50 4 50 1	39 8 42 3	33 4
45—55 évig	1878 384 1879 193	75 5 79 8	58 9 62 2	50 43	43 2
55 éven felül	1878 149 1879 59	79 8 81 4	63 8 61	53 7 47 5	48 3

Hogy ezen tábla adatait helyesen ítélhessük meg, figyelembe kell venni, hogy az együletben azok maradnak leghuzamosabban, kik annak gyámolítására keresetképtelenségük idején leginkább rászorulnak, ellenben azok, kik e segílyt könnyen nélkülözhetik, vagy legalább ezen hiedelemben vannak, csakhamar abbahagyják a fizetést, ha annak teljesítésére nem kényszerítetnek. E feltevésből kiindulva, a fent közölt adatok közt mutatkozó eltérések legtöbbszörének magyarázatát fogjuk találni. Első sorban az életkor befolyását vizsgálva, az a 20-ik éven alóli korosztályban úgy a 20, mint a 15 kros fizetési osztálynál az együletbe belépett tagok számának gyors apadásában nyilvánul, a csökkenés kivált a belépést követő év végén szembetűnő. Ellenben a 10 kros fizetési osztály tagjai közt, kik legnagyobb részben tanoncok, e korban a munkaadók ellenörködésénél fogva az első év végével kilépők aránya jóval kisebb, s a tagok, számának csökkenése később is egyenletesebb.

A mint ezen ellenörzés megszűnik, tehát már a következő korosztályban, e viszony nemcsak a két másik fizetési osztálylyal szemben változik meg, de a visszahatás oly nagy, hogy e fizetési osztályban a 20-30 éves korban állóknak minden évben jóval kisebb százaléka marad az egyület tagja, mint az előző korosztályban, holott a 20 és 15 kros befizetési osztályokban a második korosztály tagjai huzamosabban vesznek részt az egyület tevéken} - ségében, mint az első korosztályhoz tartozók. A harmadik korosztályban a tagok számának hullámozása minden fizetési osztálynál az átlag körül mozog, egymással összehasonlítva legmagasabb az együletben maradó tagok százaléka a 20 kros, legalacsonyabb a 15 kros befizetési osztályban. A két utolsó korosztály általában kitűnik a kilépéseknek aránylag ritkább volta által. Nagyon természetes, hogy ezen korban már inkább ragaszkodnak a tagok az együlethez, mivel annak valószínűsége, hogy támogatásra szorulnak, a korral együtt mindinkább növekszik. A megmaradó tagok százaléka tekintetében az egyes fizetési osztályok közt e két utolsó korosztályban a viszony nagyon változó.

A két év között, melynek adatait egymás mellett közöljük, a megmaradók arányszáma tekintetében az eltérés nem jelentékeny, a 20 kros osztályban az 1879-ik. a másik két osztálynak, kivált

magasabb korú tagjai között, az 1878-ik évben belépett tagok maradtak átlag huzamosabb ideig az egylet kötelékében.

A tagok számának hullámozása tekintetében a két nemhez tartozók között is összehasonlítást lehet tenni.

Azon években, melyekben az évi jelentések az év végén megmaradó tagokat nem szerint is osztályozzák, a férfiak s nők számát az egylet tevékenységében az egész év folyamán résztvevő s az év végén megmaradó tagok között egybevetve, következő eredményt találtunk:

Évf.	Egész év alatt volt			Év végén maradt		
	férfi	nő	nők $\frac{\%}{100}$ -a az összes tagok között	férfi	nő	nők $\frac{\%}{100}$ -a az összes tagok között
1879	14861	5994	28.74	11049	5170	31.88
1880	15615	5396	25.68	11876	4609	28.16
1881	17752	5756	24.49	14162	5164	26.72

Az év végén a nők százaléka az összes tagok között több mint 2%-kal növekszik azon arányhoz képest, melyben a nők az egész év folyamán résztvevő tagok között képviselvék, mi a mellett bizonyít, hogy a nők általában állandóbb elemet képeznek az egylet tagállományában a férfiaknál.

Áttérünk most az egylet működése folyamán gyűjtött tapasztalatok legfontosabb részének, a betegedési s halálozási statisztikának ismertetésére. – Adataink itt is csak a legkritkább esetben vonatkoznak az egylet fennállásának egész idejére, de mégis minden felmerülő kérdést több év tapasztalataival világíthatunk meg s kivált a betegedések statisztikáját illetőleg a megfigyelt személyek köre eléggé tág, az észlelt körülmények száma eléggé teljes arra nézve, hogy e dolgozat a magyarországi még oly kevésbé ismert betegedési viszonyok felől némi tájékoztatást nyújthasson.

A betegedési s halandósági statisztikának adatait előbb általánosságban tárgyaljuk az 1876-1879. évekről szóló jelentések alapján, az egyes okok ismertetésére, melyek a végeredményeket előidéztek, később fogunk rátérni.

Az említett négy év alatt az egyletnek összesen 81,137 tagja volt. kik közül 18,155 egyén betegedett meg 22,752 kóresetben,

melyek összesen 353,145 betegnapot vettek igénybe. A betegedések gyakoriságát azonban az összes tagállományra nézve kiszámítani csak akkor volna megengedhető, ha egy vagy több év folyamán a megfigyelési idő alatt az egyes tagállományokban résztvevő összes tagok valamennyien az illető évek elején léptek volna az egyes tagállományokba s annak kötelékében az év végéig megmaradnának. Minthogy azonban ez nem így történik, hanem ellenkezőleg az új tagok legnagyobb része az év folyamán lép az egyes tagállományokba, s azt azoknak, valamint a régi tagoknak jelentékeny része ismét az év folyamán hagyja el, nagyon hibás következtetésekre vezet a betegedési aránynak az összes tagállomány s az előforduló köresek összehasonlításából való meghatározása. Mivel pedig igen sok esetben, vagy azért, mert más módon nem lehetséges vagy egyéb okokból a betegedési arányszám a résztvevők összes számának alapján határozatják meg, nagyon óvatosan kell eljárni e szám nagyságának megbírálásánál, kivált pedig a különböző egyes tagállományok tapasztalatainak összehasonlításánál. – Sokkal biztosabb támpontot nyújt a további számításokra nézve az átlagos tagállomány, vagyis a megfigyelési évek közepén az egyes tagállományokban résztvevők számának valószínű megállapítása. Az eredmény nem lesz ugyan matematikai pontosságú, de a valót nagyon meg fogja közelíteni. A számítás úgy történik, hogy az előző év végén kimutatott tagállományhoz hozzáadjuk az év folyamán újonnan belépő s az ugyanazon idő alatt kilépő tagok számának fél különbözete, vagy még egyszerűbben úgy, hogy az év elején s az év végén mutatkozó tagállomány összege megfeleztetik. - Ily számítások alapján a magyar általános munkás segélyező-pénztárra nézve a szóban forgó négy évre vonatkozólag az egyes évek átlagos tagállományának összegét 59,066-ra tehetjük. A különbség tehát jelentékeny s a betegedési arányszám is nagyon különböző leend, a mint az összes vagy az átlagos tagállomány t vesszük tekintetbe. Ha ugyanis az összes résztvevőket vennők számításaink alapjául, azt találánk, hogy 4,47 egyes tagállományra esik egy beteg, 3,57 tagra egy köresek, tehát az egyes tagállományra 4,41, minden betegre 19,67 s minden köresekre 15,69 betegnap.

Az átlagos tagállomány alapul vétele esetén azonban meg-

lehetősen eltérő eredményeket találunk, nevezetesen, hogy már minden 3,25-ik résztvevőre lehet egy beteget, és minden 2,6-ikre egy kóresetet számítani, az egylet minden tagjára pedig átlag 5,98 betegnap jut évenként. Az egy-egy betegre eső betegnapok száma itt is változatlanul 19,67, az egy-egy kóresetre jutóké 15,09 nap. Hogy a valóságnak csakis az átlagos tagállomány alapul vétele esetén felel meg az eredmény, már azon oknál fogva is kétségtelen, mert ha a megfigyelési év első részében még be nem lépő, vagy annak második felében, már kilépett egyének belépésük előtt vagy kilépésük után megbetegednek is, ez számításba nem vehető.

Más intézetek tapasztalataival összehasonlítva a magyar általános munkás betegsegélyző-pénztár tagjai körében mutakozó betegedési arányszámot, azt találjuk, hogy a viszonyok nem épen kedvezőtlenek. A bécsi munkás-egylet körében*) az 1868-77. évi tapasztalatok szerint minden 29 tagra jut egy kóreset, ennek átlagos tartama 19-20 nap egy-egy tagra tehát $6\frac{1}{2}$ -7 betegnap esik évenként. Csakhogy e számításoknál nem az átlagos, hanem az összes tagállomány van tekintetbe véve, mi a viszonyokat természetesen sokkal kedvezőbb színben tünteti fel a valószínűságnál. – Ha a magyar egyletnél is az összes résztvevőket vesszük tekintetbe, azt találjuk, hogy itt egy-egy megbetegedés több tagra esik, vagyis ritkábban fordul elő, ennél fogva az egylet minden tagjára kevesebb betegnap esik évenként. A betegségek átlagos tartama is jóval rövidebb a magyar munkások között. A francia „société de secours mutuels” nevű francia betegsegélyző-egyletekről itt csak azt jegyezzük meg, hogy működésüknek 1871-1879-ik évig terjedő időszakában, melyben az egyletek összes tagállománya 856,575 többnyire a munkásosztályhoz tartozó egyénből állott, a bejegyzett egyletek tagjai közt a férfiaknál 21,9, a nőknél 18,6 nap, egyéb egyletek tagjai közt a férfiaknál 19,7, nőknél 13,5, az összes betegsegélyző-egyleti tagokra nézve tehát átlag 18,4 nap volt a betegségi esetek tartama, tehát szintén hosszabb, mint a magyar munkás-egylet tag-

*) Bericht der allgemeinen Arbeiter Kranken u. Invaliden-Casse in Wien über ihre Thätigkeit i. d. J. 1868 -77.

jainál.)* – Végre a lipcsei „Gegenseitigkeit” nevű dr. Heym által alapított betegsegélyző intézetnél **) húsz évi tapasztalat szerint a megfigyelési évek közepén talált résztvevők közül 4,92 személyre jut egy beteg s 418 tagra egy kóreset, minden megbetegedés átlag 28-86 betegnapot vesz igénybe s így minden betegre 33,94, minden tagra 7,04 betegnap esik. Ez adatokat összehasonlítva a magyar munkás-egylet átlagos tagállományára vonatkozó tapasztalatokkal, kitűnik, hogy a „Gegenseitigkeit” tagjai közt a betegek s a kóresetek száma jóval kisebb, ellenben a betegnapok száma jóval hosszabb mint a magyar munkás betegsegélyző-pénztárnál. E feltűnő eredmény kielégítő magyarázatát csak akkor lehetne adni, ha a tagok között képviselt elemeket ismernők, továbbá a betegségek különböző nemeinek előfordulását a két egyletnél módunkban állana összehasonlítani.

Miután azonban Heym tanulmánya a lipcsei egyletről nem tartalmaz idevonatkozó adatokat, pontos összehasonlítás nem is volt eszközölhető s meg kell elégednünk azzal, hogy néhány körülményre utaljunk, melynek az említett eredmény létrejöveteleiben része volt.

Első sorban említendő, hogy a nők sokkal nagyobb számmal vannak képviselve a „Gegenseitigkeit”-nál biztosított személyek száma, mint az általános munkás betegsegélyző-pénztár körében, itt ugyanis a nők száma az összes tagok negyedrésznél csak valamivel nagyobb, amott a tagállomáynak 45 százalékát teszi. Már pedig a nőkre vonatkozólag azon tapasztalatot tett Heym, hogy közöttük aránylag sokkal ritkábban fordulnak elő betegségek, mint a férfiaknál, de a betegségek lefolyása oly lassú, hogy az egy-egy személyre eső betegnapok száma mégis sokkal nagyobb a nőknél mint a férfiaknál, a viszony tehát a két nem közt körülbelül olyan, mint a két egyletre vonatkozólag láttuk. E körülménynek annál nagyobb hatása lehet, mivel a magyar munkás-egylet női tagjai szintén jóval ritkábban betegeskednek ugyan

*) Annuaire statistique de la France pour 1882.

**) Anzahl u. Dauer der Kränkelten in gemischter Bevölkerung. Zwanzig Jahre Erfahrungen den Acten derLeipziger Kranken-, Invaliden- u. Lebensversicherungsgesellschaft ..Gegenseitigkeit· entnommen, von dr. Karl Heym (Leipzig, 1878.)

mint a férfiak, tüdő betegségeik lefolyása nem oly feltűnően lassú. Másik ok gyanánt, mely befolyással bírhat arra, hogy a lipcsei biztosító-intézeteknél egy-egy résztvevőre sokkal több betegnap esik, mint a magyar munkás-egyletnél, felemlíthetjük azt, hogy míg a „Gegenseitigkeit” a félévnel hosszabb ideig betegeskedőket is segítse, addig a magyar munkás betegsegélyező-pénztár egy és ugyanazon betegségben félévnel tovább szenvedőknek a betegség hátralevő idejére, a mennyiben az egy évnél tovább nem tart, csak a rendes segélypénz felét fizeti. Az alapszabályok e határozata valószínűleg kevesbíti a fél évnél tovább tartó betegségek számát, legalább azon körülmény, hogy a Gegenseitigkeitnél 10,000 előforduló betegség közül 166, a magyar munkás betegsegélyező-pénztárnál ellenben ugyanannyi kóreset közül csak 56 tart félévnel hosszabb ideig, ezt látszik bizonyítani.

Hogy a németországi általános egészségi viszonyok kedvezőbb volta mennyiben folyt be az említett eredmény létesülésére, azt részletes adatok ismerete nélkül meghatározni nem lehet. Ugyanaz áll a halandósági viszonyok tekintetében is, mert nem csak a különböző néposztályok, de még a különböző iparágak munkásai közt is betegedési s halandósági viszonyaik tekintetében mindenütt oly nagy eltérés uralkodik, hogy a tagok foglalkozásának, korának foglalkoztatási viszonyainak ismerete nélkül csupán az egyletek tagjaira nézve talált általános halandósági arányszámból nem lehet az egyenlő foglalkozású nemű s korú egyének kisebb vagy nagyobb halandóságára következtetni. – Ennélfogva egyszerűen csak felemlítjük, hogy míg a magyar munkások egyletében a többször említett évek folyamán 59,066 tag között 1,059, vagyis minden ezer között 17,7 haláleset fordult elő, e szerint 56,5 tagra. 21-48 betegségi esetre, 17,14 betegre jut egy haláleset, addig a lipcsei „Gegenseitigkeit”-nél 65,291 tagra 1014, ezer résztvevőre pedig csak 15,5 halálozás esett, tehát minden 64,39-ik tagra, 15,38 előfordult betegségre s 13,18 betegre számítható egy, az általános halandóság tehát jóval kedvezőbb a Gegenseitigkeit tagjai között, bár az előfordult megbetegedések aránylag gyakrabban végződtek halállal. A bécsi munkás-egyletnél az 1868-77-ik évek folyamán 114,404 tag közül 1,565 halt el, azaz 73,1 tag közül és 25,1 kóreset után egy, a francia

„kölcsonös segélyező-egyletek” 806,575 tagja közül pedig az 1879-ik évben 221,571 előfordult betegségben 11,590 egyén, vagyis minden 74-ik halt el, a betegségek közül pedig átlag minden 18,2-ik volt halálos kimenetelű. A bécsi s a francia egyleteknél azonban az összes tagállomány lévén számításba véve az összehasonlítás a magyar viszonyokkal csak úgy lehetséges, ha itt is a résztvevők összes számát vesszük tekintetbe.

Az előfordult 1,059 halálest ekkor 81,137 tag közt osztandó meg. e szerint minden 76,6 résztvevő között fordul elő évenként egy-egy halálozás. A tagok számához képest tehát a halandóság kisebb a magyar munkások mint a bécsi munkás betegsegélyező-pénztár s a francia betegsegélyező-egyesületek tagjai közt. Az előforduló betegségek számához képest a francia betegsegélyező-egyletek tagjai között több, a bécsi munkások közt kevesebb halálest fordult elő, mint a magyar munkás betegsegélyező-pénztár tagjainál. *)

Biztosabb következtetéseket vonhatunk az általános magyar munkás-betegsegélyző egylet tagjainak egyes csoportjai közt tett összehasonlításokból. Kiváló érdekléssel bír e tekintetben az összes betegek s a kórházi ápolásban részesülők viszonyaiban mutatkozó különbség. Azon négy év alatt, melyre a fentebbi adatok is vonatkoztak 1,294 beteg, tehát az összes betegeknek 7-13 százaléka részesült kórházi ápolásban eb pedig 1.481 kóresetben 23,28 napon át.

Ezek között tehát a kóresetek száma a betegének 1.14-szo-

*) Hogy a bejelentett betegségek között mily számmal fordulnak elő a tettesek, arról az újabb egyleti jelentések nem tartalmaznak adatokat, mi a mellett szól, hogy az egyletnek sikerült az előbb e tekintetben fennállott sok visszaélésnek véget vetni. Az eszközök közül, melyeknek ez eredmény köszönhető, a szigorú orvosi ellenőrzésen kívül legfontosabbak a következők: Az egylet segélyezése csak a betegség három első napjának eltelte után kezdődik, annak jelentékeny részét akkor is az ápolási költségek teszik, a betegpénz az illető munkásosztály átlagbérének felét csak kevéssel haladja meg. Végül igen hathatós eszköznek bizonyult az is, hogy az egylet a „Munkás Hetikronika” című lapban a betegsegélyt élvező egyleti tagokat hétről hétre kimutatja, minek folytán ezek az egylet többi tagjainak, kivált az ugyanazon munkaadónál dolgozóknak, folytonos ellenőrzése alatt állanak.

rosára ment s minden betegre 17.99, minden kóresetre 15.72 betegnap jutott.

Az összehasonlítás a betegek egész létszámával azt mutatja, hogy a kórházba került betegeknek a – rendszeren súlyosabb - betegség lefolyása valamivel hosszabb, a betegek közt azonban kevesebben találkoznak olyanok, kik egy évben többször szorulnak ápolásra. Utóbbi körülményt egyébiránt részletes adatokkal is bizonyítja a következő összeállítás:

Az összes betegek közt ápoltatott:

Évf.	1 izben	2 izben	3 izben	4 izben	5 izben	6 izben	7 izben	12 izben	Betegek összes száma
1876	2881	525	122	20	14	3	—	1	3566
1877	3776	705	168	28	9	4	2	—	4692
1878	2932	825	154	29	2	—	—	—	4942
1879	3940	795	179	80	7	4	—	—	4955
Összesen	14529	2850	623	107	32	11	2	1	18155
%	80	15.7	3.43	0.59	0.17	0.07	0.011	0.006	

A kórházban gyógykezelt betegek közt:

Évf.	1 izben	2 izben	3 izben	4 izben	5 izben	6 izben	7 izben	12 izben	Betegek száma összesen
1876	196	21	—	—	1	—	—	—	218
1877	305	39	13	2	2	—	—	—	361
1878	324	37	4	—	—	—	—	—	365
1879	316	30	4	—	—	—	—	—	350
Összesen	1141	127	21	2	3	—	—	—	1294
%	88.18	9.81	1.62	0.16	0.23	—	—	—	

A kórházban ápolott betegek közt tehát 8 százalékkal nagyobb azok arányszáma, kik csak egyszer voltak gyógykezelés

alatt, mint az összes betegek körében, de ez utóbbiak közt is az egyszer s kétszer ápoltak majdnem 96 százalékát teszik az összes betegeknek.

Hátra van még a fővárosi s vidéki munkások egészségi viszonyai tekintetében mutatkozó különbség feltüntetése, melyre vonatkozólag azonban az egyleti jelentések csak három évről tartalmaznak adatokat. *)

Évfolyam	Á p o l t a t o t t					
	a központban			az előhelyeken		
	betegek száma	kóresetek száma	betegnapok száma	betegek száma	kóresetek száma	betegnapok száma
1877	2464	3113	49677	2228	2147	39261
1878	2673	3360	55266	2269	2810	39958
1879	2869	3606	61096	2086	2640	41777
Összesen	8006	10079	166039	6583	7597	120996

Ezen táblázatból az tűnik ki, hogy az előhelyeken a tagok valamivel kedvezőbb egészségi állapotnak örvendenek, mint a fővárosban. A vidéken egy betegre 1.15 kóreset s 18.38 betegnap, egy kóresetre tehát 15.93 betegnap esik, míg a fővárosban egy betegre 1.26 kóreset s 20.74 betegnap jut, egy kóresetre pedig 16.47 betegnap.

A tagok számát az előhelyeken s a központban az egyleti jelentések csak az egyes évek végéről mutatják ki, minél fogva az összehasonlítás a fenti adatokkal nem volt eszközölhető.

A betegek számához képest, tehát vidéken a kóresetek száma aránylag kisebb, s a betegségek rövidebb lefolyásnak. A halandóság ellenben a vidéken nagyobb, mint Budapesten, mert míg itt 17.56 betegre s 22.10 betegségi esetre jut egy haláleset, addig az előhelyeken már 16.09 betegre s 18.57 kóresetre számítható egy halálozás.

*) Az 1875-ik évben a központon és előhelyeken egybevéve egy betegre 1.26 kóreset, s 18.53 kórnap, egy kóresetre 15.73 betegnap esett.

Ezen az egyleti tagállomány egészére vonatkozó általános adatok előrebocsátása után most már azon egyes tényezők fejtegetésébe bocsátkozhatunk, melyek a betegedési s halandósági viszonyok alakulátára egy vagy más irányban jelentékenyebb hatást gyakoroltak. E munka keretében természetesen nem lehetséges mindazon tényezőknek ismertetése, melyek a tagok egészségi viszonyaira befolyással bírtak.

A lakásviszonyokra, táplálkozásra, a munkások ruházatára, a munkabérrre vonatkozólag az egylet könyvei nem tartalmaznak feljegyzéseket, pedig e körülmények szintén elsőrendű fontossággal bírnak, a_ családi állapotra vonatkozó adatokat is mellőzni voltunk kénytelenek. Azon tényezők, melyeknek a munkások betegedési s halandósági viszonyaira gyakorolt hatását ez alkalommal kimutatni megkíséreltük, a kor, a foglalkozás és a nem, mely három főtényezővel kombinálva ismertetjük a munkások jövedelmének magassága felől rendelkezésünkre álló adatokat is.

A korak az egészségi viszonyokra gyakorolt befolyása felől az általános munkás betegsegélyző-egylet jelentései nem tartalmaznak részletes adatokat. Ennélfogva e hatás kimutatása csak az egylet üzleti könyveiben tartalmazott feljegyzések feldolgozása segítségével volt lehetséges. Minthogy az egész rendkívül terjedelmes anyag feldolgozása a siker reményével nem volt eszközölhető, meg kellett elégednünk azzal, hogy az 1878-ik s 1879-ik év folyamán az egyletbe lépett tagokat tegyük megfigyelés tárgyává s ezen tagállomány egészségi viszonyainak történetét az 1881-ik év végéig nyomozzuk. Hogy a kor befolyását kimutathassuk, a két évben belépő tagokat, kikre vonatkozólag égyébiránt az adatokat elkülönítettük, öt korosztályba soroztuk a szerint, a mint 20 évesnél ifjabbak, 20-30 éves, 30-45 éves, 45-55 éves korúak, vagy 55 évesnél idősebbek. A negyvenötödik életévet az egyleti alapszabályok különös intézkedéseinél fogva kellett egyik korosztály határává tenni. Szintén az egyleti alapszabályokra voltunk tekintettel, midőn az említett korosztályok tagjait a segélypénztárba hetenkint fizetett járulékaik szerint ismét három csoportba osztjuk s a kor befolyását a 10, 15 és 20 kros heti befizetéseket teljesítő egyleti tagokra nézve külön vizsgáljuk.

Az ezen módszer segélyével nyert eredmények *) legfontosabb volt, hogy az egyes korosztályokban a megfigyelés ideje alatt évenként hány személyre jutott egy betegségi eset, hány betegnap esett átlag minden tagra s minden egyes betegségi esetre, a felvetett kérdések szerint három táblába foglaltuk össze.

Kor	20 kros befizetési osztály			15 kros befizetési osztály			10 kros befizetési osztály		
	1878—1881			1878—1881			1878—1881		
	Hány személyre esik egy betegségi eset?			Hány személyre esik egy betegségi eset?			Hány személyre esik egy betegségi eset?		
	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset
20 éven alól	7 8	2 2	9 9	10 2	4 8	36 5	6 7	2 7	22 7
20—30	6 3	2 5	11 5	6 3	3 4	32 4	13 4	3 5	54 3
30—45	6 4	2 5	10 6	6 4	2 6	16 9	8 3	3 8	51 3
45—55	9 6	3 1	20 3	8 2	2 6	25	6 9	3 9	109 2
55—	4 8	2	10 1	3 4	2 6	29 3	7 1	2 9	36 7
Összesen	6 6	2 6	11 5	6 3	2 9	28	8 7	3 5	42 3
	1879—1881			1879—1881			1879—1881		
20 éven alól	2 9	1 9	10 9	6	3 6	17 9	4 5	2 7	7 8
20—30	3 9	2 4	10 2	6	3 2	17 8	10 5	4 7	57 5
30—45	4 1	2 2	10 1	6 7	2 8	19 8	9 8	4	49 1
45—55	4 4	3 3	23 4	7 7	3 4	12 7	12 4	4	41 7
55—	12 5	3 6	21 3	2 9	2 6	15 3	7 6	3	23 6
Összesen	4 5	2 4	10 8	6 2	3	17 8	8 6	3 8	25 1

*) A részletes adatokat tartalmazó táblázatokat a szövegben közölni már azok nagy terjedelménél fogva sem látszott alkalmasnak. Minthogy a részletes adatok ismerete ily irányú dolgozatnál annyiban igen fontos, hogy a nyert eredmények értékének megbírálását, s az anyagnak további feldolgozását egyedül ez teszi lehetővé, úgy a kor mint a foglalkozás befolyására vonatkozó táblákat a Budapest fővárosi statisztikai hivatal által kiadott „Havi füzetek”-ben közöltük, e munkához pedig függelékben csatoljuk.

Kor	20 kros befizetési osztály			15 kros befizetési osztály			10 kros befizetési osztály		
	1878—1881			1878—1881			1878—1881		
	Hány betegnap esik egy személyre ?			Hány betegnap esik egy személyre ?			Hány betegnap esik egy személyre ?		
	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset
20 éven alól	0 8	7·6	1 3	0 9	2 5	0 3	2	5 4	1 2
20—30	2	5 6	1 3	1 9	4 2	0 5	0 8	2 6	0 2
30—45	2 2	5 7	1 5	1 9	4 9	0 9	1 3	3 4	0 2
45—55	1 6	5 9	1	1·5	6	0 9	2 2	3 7	0 3
55—	2 9	6 2	1 9	5 4	6 4	0 7	2	5 5	1 1
Összesen	2	5 7	1 4	2	4 8	0 6	1 5	3 6	0 4
	1879—1881			1879—1881			1879—1881		
20 éven alól	4 9	6 5	1 3	2	2 4	0 7	2 4	4 1	2
20—30	2 8	5 3	1 3	1 7	2 5	0 7	1 1	2 5	0 5
30—45	3 2	6 6	1 4	1 8	3 1	0 6	0 8	3 3	0 2
45—55	2 8	4 8	1 1	1 6	4 3	1 5	1	4	0 4
55—	0 5	3 2	0 3	3 9	13 3	0 4	1	3 9	1 1
Összesen	2 9	5 7	1 3	1 8	4 2	0 9	1 2	3 3	0 4

Kor	20 kros befizetési osztály			15 kros befizetési osztály			10 kros befizetési osztály		
	1878—1881			1878—1881			1878—1881		
	Betegnapok száma egy-egy esetre			Betegnapok száma egy-egy esetre			Betegnapok száma egy-egy esetre		
	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset
20 éven alól	6 4	16 4	13 3	11 4	12 3	9 3	13 5	14 6	15 1
20—30	12 4	14	15	12 1	14 5	15 9	11 6	9 3	12 1
30—45	14	14 7	16 3	12 2	13	15	11 2	13 1	12 3
45—55	16 1	18 7	19 9	12 5	16 1	21 8	15 2	14 5	27 6
55—	14 2	12 1	17 5	18 5	16 9	21	13 9	15 7	40 5
Összesen	13 4	14 7	16·1	12 6	14	15 9	12 7	12 9	17 1

Kor	20 kros befizetési osztály			15 kros befizetési osztály			10 kros befizetési osztály		
	1879—1881			1879—1881			1879—1881		
	Betegnapok száma egy-egy esetre			Betegnapok száma egy-egy esetre			Betegnapok száma egy-egy esetre		
	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset	Első évben	Átlag	Baleset
20 éven alól	14	12 1	15 2	12 1	8 5	13 1	10 9	11	13 1
20—30	10 7	12 7	13	10 3	11 7	12 8	10 9	12	31 5
30—45	13 1	15 3	14 3	11 9	12 3	17 4	7 9	12 9	16 5
45—55	12 5	16 6	26	12 1	14 6	19 1	12 4	15 7	15 9
55—	6	11 3	7 3	11 3	34 1	6 7	7 7	11 8	24 8
Összesen	12	14	14 3	11 3	12 5	15 5	9 9	12 6	16 5

Ezen táblázatok alapján az egyes korosztályok betegedési viszonyait előbb a 10 kros, azután a 15 s végre a 20 kros befizetési osztályban fogjuk ismertetni. — A 10 kros befizetési osztálynak 20 éven alóli korosztályába az 1878-ban belépő új tagok közül 210. az 1879-ben beléptettek közül 258 személy tartozott. Tehát mindamellert, hogy ezen befizetési osztályba az 1878-ik évben sokkal többen iratkoztak, mint a következőben, a legelső korosztály mégis 1879-ben van nagyobb számmal képviselve. Ezen viszony mérlegelésénél tekintetbe veendő, hogy a 20 évesnél ifjabb tagok között igen nagy számmal vannak iparos és gyári tanoncok s ez elem az 1879-ik évben még erősebben volt képviselve, mint az első beiratkozási évben, mely körülmény hatása a betegedési statisztika adataiban is kifejezésre talál. — Az első évben belépett tagoknál ugyanis 170 betegségi eset között, mely az 1878-tól 1881-ig terjedő időközben előfordult, 37 balesetet találunk, míg az, 1879-ben belépők-nél 1879-től 1881-ig 174 betegségi eset, s e közt 61 szerencsétlenség fordult elő. Az 1878-ban beiratkozott tagoknál tehát minden 4,6, az 1879-ben belépők-nél már minden 2,9 betegségi esetre jut egy szerencsétlenség. A betegség tartama az 1878-ban belépők-nél átlag 14,6, az 1879-ben beiratkozók-nál 11 nap, míg egy-egy balesetre amott 15,1, itt 13,1 betegnap jut. — A kór-esetek és betegnapok számának a tagok számával való össze-

hasonlításánál itt s a többi korosztályoknál is az egyes évek közepén talált tagállományt vettük alapul, melyet úgy számítottunk ki, hogy az év elején talált, s az év végén megmaradó tagállomány összegét kétfővel osztottuk. A megfigyelt években együtt előforduló betegségi esetekkel, s ezeknek megfelelő betegnapokkal pedig azon tagállományt hasonlítottuk össze, melyet az egyes megfigyelési évek közepén talált tagállományok összege által nyertünk. E számítások eredménye gyanánt azt találtuk, hogy az 1878-ban beiratkozott tagok közt évenként átlag 2,7 személyre jut egy betegségi eset, az 1879-ben belépeteknél is hasonló az eredmény, mert mint a tagok hullámzását mutató táblázatokban láttuk, ezek száma kevésbé gyorsan apadt, mint az előző évben. – Egy szerencsétlenség az első beiratkozási évben belépőknél minden 22,7 személyre esik, az 1879-ben belépőknél ellenben már minden 78 tagra. A többi korosztályokhoz képest, mint alább látni fogjuk, a balesetek mindkét beiratkozási évben nagyon gyakoriak, mit a fiatal munkások vigyázatlansága és tapasztalatlansága eléggé megmagyaráz. A két beiratkozási év eredményeiben mutatkozó nagy eltérés egyik okát, hogy a második beiratkozási évben az iparos s gyári tanoncoknak száma, kik között aránylag legsűrűbben fordulnak elő balesetek, sokkal magasabb – már fentebb kiemeltük.

Egy-egy személyre az 1878-ik évben belépetek között 5,4, a következő évben 4,1 betegnap esik, a szerencsétlenségek következtében az előbbiek között minden tag 1,2, az utóbbiak közt 2 napig betegeskedett.

Hogy a nők is elég számosan vannak e korosztályban képviselve, bizonyítja, hogy a tagok fiatal kora daczára a betegségi esetek között 1878-ban 13, 1879-ben pedig 2 szülési eset fordult elő. A két beiratkozási években belépők közt a szülési esetek ezen aránya megmarad a későbbi korosztályokban is, mi arra mutat, hogy 1879-ben aránylag jóval kevesebb nő lépett az együletbe.

A 10 kros befizetési osztályúak 20-30 óv közötti korosztályába 1878-ban 618, 1879-ben 403 új tag lépett. Ezen korosztály tagállománya már egészen más elemekből áll, mint az előbbi. Az iparos s gyári tanoncok a mint a 20 éves kort elérték, nem maradnak többé a 10 kros befizetési osztályban, hanem vagy

15 kros, vagy 20 kros heti befizetéseket teljesítenek. Ellenben a nők mind nagyobb számmal lépnek ezen befizetési osztályba, mit inár a függelék I. táblájában a betegségi esetek között kimutatott számos szülés is bizonyít. – Ennek következtében a hátralevő korosztályok adatai sokban hasonlítanak azon betegezési viszonyokhoz, melyeket a foglalkozás befolyásának vizsgálásánál a házbeli s munkásnők között találunk.

A betegségek e korosztályban aránylag jóval ritkábbak, mint az előbbiben. Egy betegségi eset az 1878-ban beléptettek között 3,5, egy szerencsétlenség 54,3 személyre jut, egy-egy betegség átlag 9,3, egy szerencsétlenség 12,1 napon át tart, ennél fogva minden tag átlag 2,6 napig beteg az év folyamán és pedig 0,2 napon át szerencsétlenség következtében. Az 1879-ik évben beiratkozottak közt 4,7 személyre esik egy betegség, 57,5 személyre egy szerencsétlenség. A betegségi esetek mindenike átlag 12, egy-egy baleset pedig 31,5 napon át tart. A szerencsétlenség által okozott kóresetek e rendkívüli lassú lefolyása egyébiránt tisztán véletlen, minthogy ezen korban egyik fizetési osztálynál sem találunk hasonló viszonyokat, s különben is a korosztály tagjai közt összesen csak 12 baleset fordult elő. Egy-egy személyre átlag 2,5 betegnap jut egy évben, ebből 0,5 nap baleset következménye. Szülés az 1878-ban belépők közt 75, az 1879-ben beiratkozók közt 43 fordult elő.

A 30-45 éves új tagok közül 1878-ban 812, 1879-ben 527 tartozott a 10 kros befizetési osztályba. Egészségi viszonyaik tekintetében az előbbi korosztály tagjaitól főként az különbözteti meg őket, hogy a kóresetek köztük aránylag ritkábbak, de lefolyásuk valamivel hosszabb. Ugyanis 1878-ban 3,8 személyre esett egy betegség, 51,3 személyre egy szerencsétlenség, de minden személyre 3,4, minden kóresetre 13,1 betegnap számítható, balesetek következtében minden tag átlag 0,2 napig szenvedett s minden baleset által okozott betegség 12,3 napig tartott. A betegségek közt 49 szülési esetet találunk. Az 1879-ik évben belépők között egészen hasonló viszonyok uralkodnak. Egy betegségi eset átlag 4, egy szerencsétlenség 49,1 személy közt fordul elő. Egy személyre 3,3, egy betegségre 12,9 betegnap esik. Minden baleset által

sújtott beteg átlag 16.5 napig szenvedett. Szülési eset csak 23 fordult elő ezen korosztály tagjai közt.

A 10 krajczáros befizetési osztálynak negyedik korosztálya, a 45-55 év közti, az egyletbe lépett új tagok közt 1878-ban 384, 1879-ben 193 taggal volt képviselve. A betegedési viszonyok azon alakulata, melyet az előbbi korosztálynál találtunk, itt is mutatkozik, csakhogy fokozottabb mértékben. Az 1878-ban belépők közt egy betegségi eset 3*9 tagra jut, tehát még valamivel ritkábban következik be, mint az előző korosztályban, egy-egy szerencsétlenség pedig csak minden 109,2 tagra esik, tehát nagyon ritkán fordul elő. A betegségek lefolyása azonban még hosszabb, miként az előző korosztályban, ugyanis egy személyre 37, egy kóresetre 14,5 betegnap jut. A balesetek folytán előidézett betegségeknel egy-egy tagra 0,3, egy-egy esetre 27,6 nap jut. Az 1879-ben belépett tagoknál a megbetegedés sűrűsége az előbbi korosztályhoz képest nem változik ugyan s e szerint ezek közt aránylag gyakrabban fordulnak elő a betegségek, mint az 1878-ik évben belépett tagoknál, de azok lefolyása itt is jóval lassúbb. Egy betegség ugyanis 4, egy szerencsétlenség 41,7 személyre esett, míg minden személy átlag betegség következtében 4, baleset következtében 0,4 napig szenved egy év folyamán, továbbá egy betegségi eset általában 15,7, ha pedig szerencsétlenség idézte elő, 15,9 nap alatt folyt le. Szülési eset e korosztálynál már nem fordul elő.

A tíz krajczáros befizetési osztály ötödik korosztályában, melynek tagjai 55-ik évüket már betöltötték, az 1878-ban belépők közül 149, a következő évben beiratkozók közül 59 egyént találunk. Ezen korosztályban új jelleget kölcsönöz a tagállomálynak azon körülmény, hogy az egylet orvosai oly egyéneket, kikről valószínűnek látják, hogy gyakran fogják az egylet segélyét igénybe venni, ha a felvételt tőlük egészen meg nem tagadják. a 10 krajczáros vagy 15 krajczáros befizetési osztályba szokták sorozni. A férfimunkások között különösen a magasabb korban találkozunk sok ily egyén. A 10 krajczáros befizetési osztály ötödik korosztályában aránylag nagy számmal vannak az ily munkások képviselve, a mi a betegedési statisztika adataiban vissza is tükröződik. A betegségek, különösen a balesetek e korosztály-

ban jóval sűrűbben fordulnak elő, mint az ifjabb korban, természetesen a 20 éven alóli korosztály kivételével.

A betegségek lefolyása, kivált a baleset következtében beállóknál ismét jóval lassúbb.

E korosztályban ugyanis az első beiratkozási évben belépő tagok közül minden 2-9-ikre esik egy betegség, minden 36,7-ikre egy szerencsétlenség, – a második beiratkozási évben belépett személyeknek pedig minden 3-ikára jut egy betegségi eset s minden 23,6-ikára egy baleset. Az 1878-ik évben belépők közül minden tag évenként átlag 5,5 napig volt beteg és pedig szerencsétlenség következtében 1,1 napig, egy-egy betegség átlag 15,7, egy-egy baleset 40,5 nap alatt folyik le; az 1879-ben beiratkozók közt pedig egy betegség 3, egy szerencsétlenség 23,6 tagra jut. minek következtében egy-egy tag évenként 3,9 napot tölt betegen s pedig 1,1 napot szerencsétlenség következtében. Minden betegségre 11,8, minden balesetre 24,8 betegnap jut.

Áttérve most a 15 krajczáros hetijárulékokat fizető egyleti tagok betegedési statisztikájára, általános jellemzésük szükségesnek tartjuk előrebocsátani, miszerint ezen osztályba leginkább a nem iparos foglalkozású egyének, továbbá a nőknek kisebb része, s a csekélyebb jövedelemmel bíró férfimunkások, különösen a napszámosak szoktak beiratkozni. A nők a jelenleg érvényben levő alapszabályok szerint csakis 10 krajczáros vagy 15 krajczáros heti befizetéseket teljesíthetnek. Ez azonban azon időben is úgy volt, melyről adataink szólnak, mert bár nők felvételét a 20 krajczáros osztályba az alapszabályok nem tiltották, ők oly ritkán óhajtottak abba belépni, vagy oly ritkán vették fel, hogy a 20 krajczáros osztályba az 1878-ik s 1879-ik évben alig néhány nő lépett be. Ennek bizonyosságául szolgál már az is, hogy a 20 krajczáros osztály betegségi statisztikája szerint az 1878-1881-ig terjedő időben összesen egy s 1879-81-ig ismét egy szülési eset fordult elő. A nők tehát már az alapszabályok említett rendelkezésének meghozatala előtt is a 10 krajczáros s 15 krajczáros befizetési osztályba tartoztak. Az utóbbi osztályban, melyben a hetidíjak magasabbak, helyezkedett el az egylet női tagjai közül a kedvezőbb anyagi helyzetnek örvendő kisebb rész. Hogy 1878-ban s 1879-ben is a nők kisebb és jobb

viszonyok közt élő része lépett ez osztályba, arra kétségtelen bizonyítékul szolgál a feljegyzett szülések sokkal csekélyebb száma és az, hogy a 20 éven alóli korosztályba tartozó női tagok közt egyetlen szülesi eset sem fordult elő. Feltehető, hogy a nem iparos foglalkozású egyéneknek aránylag nagy száma jobb világításban tünteti fel ezen fizetési osztály tagjainak egészségi állapotát, azonban a napszámosok jelenléte ellenkező irányban gyakorol befolyást s talán éppen ez okozza, hogy a 15 krajczáros fizetési osztály, tagjainak egészségi viszonyai tekintetében a középhelyet foglalja el a többi osztályok közt. Hozzátesszük még, hogy a napszámosok a két első korosztályban aránylag még csekély számmal vannak képviselve. Ezzel összhangzásban azt találjuk a betegedési viszonyok kimutatását tartalmazó táblában, hogy a 15 krajczáros befizetési osztályban a legkedvezőbb egészségi viszonyok a két legelső korosztályban találhatók s hogy a korrall együtt a betegedési arány is folyton növekszik. Mindkét beiratkozási évben belépett tagok közt a 20 éven alóli s 20-30 év közti korban egy-egy betegség csak minden 3-5 személyre esik. míg előrehaladottabb korban minden 2-3 személyre. Az 1878-ban belépett egyének közt a balesetek is sokkal ritkábban fordulnak elő a fiatalabb korban, így 20 éven alól csak minden 36-ik, 20 és 30 év közt minden 32-ik egyént ér szerencsétlenség, míg a 30-45-ik év közt levőknél már minden 17-ik egyénre jut egy baleset, s a többi korosztályokban is sokkal Sűrűbben fordul elő, mint a két első korosztálynál. Az 1879-ik évben belépők egyes korosztályaira vonatkozó adatok ezen tapasztalatokat a szerencsétlenségek tekintetében nem igazolják, de azokkal nem állanak egyenes ellentétben. Ha azt vizsgáljuk, hogy az egyes korosztályokban egy-egy tagra átlag hány betegnap esik az összes betegségeknel, azt találjuk, hogy a legelső korosztályokban minden személyre 2,5 betegnap jut egy évben, a magasabb korrall együtt az átlagos betegnapok száma is és pedig a két utolsó korosztályban rohamosan növekszik, valószínűleg ugyanazon oknál fogva, mint a 10 kros befizetési osztály utolsó korosztályában. A szerencsétlenségekre vonatkozólag ez ismét csak az 1878-ban belépett tagokra nézve mutatható ki. Ha az egyes koresetekre jutó betegnapok számát keressük, úgy mindkét be-

iratkozási évben belépőknél csakugyan azt találjuk, hogy az előhaladó korral párhuzamban a betegségek lefolyása is mindinkább lassabbodik. E tapasztalat nagyban s egészben ráillik a, szerencsétlenség által okozott betegségekre vonatkozó adatokra is.

A 20 kros heti befizetéseket teljesítő osztályt az különbözteti meg leginkább a két előbbtől, hogy foglalkozásra és nemre nézve sokkal egyöntetűbb elemekből áll.

Ez osztályba mindkét beiratkozási évben az iparos munkások zöme lépett be, más foglalkozású egyén köztük kevés, nő csak elvétve találkozott. Ha ezen befizetési osztály tagjainak betegezési arányát vizsgáljuk az idevonatkozó táblázatokban, azt találjuk, hogy az általában valamivel kedvezőtlenebb mind a 10 kros, mind a 15 kros osztályban talált viszonyoknál. E körülmény magyarázatát az adja meg, hogy ezen osztály tagjai foglalkoznak a legnehezebb, az egészségre legkárosabb munkával, minek folytán ez osztályban a betegedések száma valamivel nagyobb, különösen pedig a balesetek sokkal sűrűbben fordulnak elő. A mi a kor befolyását illeti, ez az 1878-ik évben belépett tagoknál abban nyilvánul, hogy a magasabb korosztályokban minden tagra átlag valamivel hosszabb betegségi idő esik, s a betegségi esetek lefolyása kissé lassúbb. Az 1879-ik évben beiratkozóknál is hosszabbodik a betegségek tartama a magasabb korosztályokban, de már az átlag egy személyre eső betegnapok tekintetében az egyes korosztályoknál csak határozatlan ingadozás tapasztalható. A mi pedig az egy-egy személyre eső betegségek számát illeti, úgy e fizetési osztályban nem csak a húsz éven alóli tagoknál, hanem ellentétben eddigi tapasztalatainkkal, a két következő korosztályban is gyakoribbak a betegségek, mint a magasabb korban álló egyéneknél. A várható eredményekkel szemben mutatkozó ezen ellentétnek okát adni csak az egyes esetek megfigyelése után lehetne, valószínű azonban, hogy itt is nagy szerepet játszik a felvételkor megejtett orvosi vizsgálat. Ugyanis nagyon természetes, hogy kivált az előrehaladottabb korban belépni óhajtok közül a legmagasabb fizetési osztályba csak a legkedvezőbb egészségi állapotúak vétetnek fel,

tehát épen a 20 kros befizetési osztály magasabb korosztályaiban a kedvezőbb esélyeket remélhető személyek vannak összeválogatva. A mi a szerencsétlenségeket illeti, azok már jobban meg-egyeznek a többi fizetési osztályokban tett tapasztalatainkkal. A 20 kros fizetési osztályban is legsűrűbben fordulnak elő balesetek a legifjabb korosztálynál, de az ellentét nem oly kirívó a többi korosztályokkal szemben, mint a 10 kros fizetési osztálynál, részint mivel a következő korosztály tagjai szintén nehéz és veszélyes munkával foglalkozó férfiak, nem úgy, mint a 10 kros fizetési osztályban, hol a második korosztály tagjai között a nők túlnyomó számmal vannak képviselve. A balesetek száma ezen fizetési osztály második s harmadik korosztályánál is aránylag igen nagy, csak a két utolsó korosztály tagjainál kezd ismét ritkulni, hol ismét azt tapasztaljuk, mint a 15 kros korosztálynál, hogy az életesebb tagok között aránylag kevesebb szerencsétlenség fordul elő. Az egy-egy balesetre jutó betegnapok száma azonban az előrehaladottabb korban nagyobb, tehát a betegségek lassúbb lefolyásúak.

Hogy a különböző korosztályokban talált betegedési viszonyokból a kor befolyására vonatkozólag helyes következtetéseket vonhassunk le, még azon körülményt kell figyelembe venni, hogy az újonnan belépők között tagságuk első évében sokkal kedvezőbb egészségi viszonyok uralkodnak, mint később. Ez természetes következménye annak, hogy a beiratkozásra jelentkezők csak orvosi vizsgálat után, tehát egészségesen vétetnek fel, továbbá, hogy a megbetegedők csak a felvételi naptól számított 10 hét leteltével tarthatnak igényt segélyezésre. Az előző táblázatok mutatják, mily jelentékeny az eltérés az első s a következő tagsági évek betegedési aránya közt. Még a már beállott betegségek átlagtartama is rendesen valamivel csekélyebb az első évben, mint a következőkben. Ezen feltűnő jelenségnek a fentemlített okokban teljesen kielégítő magyarázatát találjuk. A belépés utáni első évben mutatkozó alacsonyabb betegedési arány csakis az egyleti alapszabályok határozatainak, nem pedig valamely más oknak következménye.

Ha az észlelési idő eléggé nagy, e különbség lassankint eltűnik, kivált ha a megfigyelés az évek során újonnan belépő

tagokra is kiterjeszkedik. Minthogy az itt felhasznált adatok csak néhány év tapasztalatain alapulnak s a megfigyelés csak azokra szorítkozott, kik az 1878. és 1879. év elején léptek az egyletbe, azoknak betegezési viszonyai pedig, kik ezentúl az észlelés tartama alatt egyleti tagok lettek, tekinteten kívül maradtak, szükségesnek látszott az egyes megfigyelési évek tapasztalatait az első év adatainak elhagyásával külön kimutatni. Ha a nyert eredményeket az előbbi táblázatok megfelelő adataival összehasonlítjuk, azt fogjuk találni, hogy az egy-egy köresetre jutó betegnapok száma e művelet által alig változik. Az egyes tagokra eső betegnapok száma már aránylag nagyobboknak tűnik fel, de az átlag sokkal közelebb áll a valósághoz, mintha az első évben előforduló igen csekély számú betegnapok is számításba jönnének. A betegségek eseteknek a tagok számával való összehasonlítása az első év adatainak tekintetbe vétele nélkül igen nagy eltérésekre vezetne s ezért itt csak a két első kérdésre vonatkozó adatokat dolgoztuk át.

Kor- osztályok	Egy tagra eső betegnapok száma				Egy megbetegedésre eső betegnapok száma				Szenvedéltel- ségükre
	Befizetési osztály								
	20 kr.	15 kr.	10 kr.	átlag	20 kr.	15 kr.	10 kr.	átlag	
20 éven alól	9 7	3 5	6 9	6 5	13 6	10 1	13	12 7	13 7
20—30	7 8	5 9	4	6 2	15 2	14	10	13	15
30—45	8 4	6 4	4 8	6 7	16	13	13 7	14 1	15 4
45—55	7 7	7 8	4 9	6 4	18 9	16 3	15 4	16 6	21
55 éven felül	7	9 4	6 9	7 5	11 8	22 1	15 4	16	23 7
összes kor- osztályok	8	6 6	5	6 6	14 9	14	13 2	14 1	15 7

Egybehasonlítva az összes 1878. s 1879. belépett egyleti tagok betegezési viszonyaira vonatkozó átlagot azon eredményekkel, melyeket az 1876-1879-ik évi egyleti jelentésekben közölt tapasztalatokból merítettünk, azt találjuk, hogy míg a jelentések szerint egy-egy betegségre 15-69 nap esik, addig ezen tábla szerint egy

kóreset átlagos tartama 14,1 nap, tehát valamivel kevesebb, minden egyleti tagra pedig amott 5,97, itt, minthogy az első év viszonyait nem vettük tekintetbe, valamivel több, 6,6 betegnap számítható. Az eredmények tehát igen jól összeillenek s a két különböző eljárás segélyével gyűjtött adatoknak egybehangzása, azok megbízhatóságára mutat.

A részletek tekintetében a betegségi esetek sűrűségéről, melynek különben nagyobb jelentőséget nem tulajdonítunk, már fentebb láttuk, hogy az a legfiatalabb tagoknál legnagyobb, a 15 kros osztályba tartozók kivételével, hol különös körülményeknél fogva a kóresetek száma kisebb. A többi korosztályokban a betegségi esetek sűrűsége a 15 kros fizetési osztály tagjai közt általában, a 20 kros fizetési osztályban a 45-55 évesek kivételével a korral együtt emelkedik. Ellenben a 10 kros fizetési osztály második, harmadik s negyedik korosztályában, melyekben a nők legnagyobb számmal vannak képviselve, az idősebb tagok betegedési aránya mindig kedvezőbben alakul, mit jogosan a nem befolyásának tulajdoníthatunk, minthogy ez eredmények másoknak ez irányban tett tapasztalataival, sőt a halandósági statisztika adataival is megegyeznek.

A balesetek sűrűsége tekintetében nem a kor, hanem a foglalkozás gyakorol legnagyobb befolyást s így természetes, hogy az legnagyobb a 20 kros, legkisebb átlag a 10 kros osztályban, azonban az utóbbi fizetési osztály első s utolsó korosztályaiban már kifejtett okoknál fogva gyakran fordulnak elő szerencsétlenségek.

Sokkal nagyobb gyakorlati fontossággal bíró kérdés, váljon helyes-e azon általánosan elfogadott nézet, hogy a magasabb korú egyének között évenként minden egyesre több betegnap esik, mint a hány a fiatalabbakra átlag számítható.

Adatainkból e kérdésre vonatkozólag csak akkor vonhatunk le helyes következtetéseket, ha mindig szem előtt tartjuk azon elemeket, melyekből az egyes fizetési s korosztályok tagállománya alakul. Hogy ezt könnyebben eszközölhessük, csoportosítjuk azon korosztályokat, melyekben a férfiak, s azokat, melyekben a nők számra nézve túlsúlyban vannak, mint már fentebb részletesen kimutattuk.

Az évenként egy-egy tagra eső betegnapok száma volt azon befizetési s korosztályokban, melyekben nagyobb számmal vannak képviselve:

A férfiak				A nők		
Korosztályok	Befizetési osztály			Korosztályok	Befizet. oszt.	
	20 kr.	15 kr.	10 kr.		15 kr.	10 kr.
20 éven alól	9 7		6 9	20 éven alól	3 5	
20—30 év közt	7 8	5 9	—	20—30 év közt		4
30—45 » »	8 4	6 4	—	30—45 » »		4 8
45—55 » »	7 7	7 8	—	45—55 » »		4 9
55 éven felül	7	9 4	6 9	55 éven felül		

Ha a férfiakra s nőkre vonatkozó adatok teljesen el volnának különítve, a két nem betegedési viszonyaiban létező különbség még szembeszökőbb volna, így különösen a 15 kros fizetési osztály második s harmadik korosztályában, valamint a 10 kros fizetési osztály utolsó korosztályában jóval hosszabb betegségi idő jutna átlag minden személyre, ha a tagok sorában a nők is nem volnának még mindig nagy számmal képviselve.

A felvetett kérdésre vonatkozólag tehát az általános munkás betegsegélyző-pénztár adatai azt bizonyítják, hogy úgy a férfiaknál, mint a nőknél az egyes korosztályok betegedési viszonyai csakugyan eltérők, bár e különbség korántsem oly jelentékeny, mint azt hinni szokták s jóval csekélyebb, mint a nem befolyása által előidézett eltérés. A kor befolyása a nők betegedési viszonyainál akkép nyilatkozik, hogy az egymásra következő magasabb korosztályokban folyton növekszik az egy-egy tagra évenként eső betegnapok száma. A férfiaknál ellenben a betegedési arány legmagasabb az első korosztályban, miben egyébiránt nagyobb része van a foglalkozás, mint a kor befolyásának. A többi korosztályokról azután ugyanaz áll, a mi a nőkről, a betegnapok átlagos száma csak a 45-55-ik életévek körül kisebb valamivel, mint az előző korosztályban, bár ez is inkább csak a 20 kr. hetidíjat fizetőknél tapasztalható.

Azon tapasztalatokat, melyeket a különböző korú egyének

közt évenként átlagosan előforduló betegnapok száma tekintetében egyes kutatók tettek, a Basel városi kanton törvényelőkészítő bizottsága érdekes összeállításban közli, melyet adatainkkal való összehasonlítás céljából átveszünk. *)

Megemlítjük azonban, hogy a 60-ik éven túl levő egyénekre vonatkozólag, mivel ily idős személyek az egyletbe fel nem vétetnek, adatokat nem gyűjthettünk, továbbá, hogy itt közölt adataink tekinteten kívül hagyják a tagok belépése évében előfordult betegségeket.

Kor	Neison	Fin-laison	Hubbard	Heym	Behm	Heym	A magy. ált. munkás betegségyelző-egylet tapasztalatai
11—15	5.27	5.04	—	4 76	—	—	} 6 5
16—20	5.80	6.83	—	6.45	—	4 81	
21—25	5.90	6.86	5 48	6 48	7.54	6.01	} 6 2
26—30	6 31	6.95	5.79	6.83	7.98	5.75	
31—35	6 47	6.84	5.17	7 13	7 39	5.87	} 6 7
36—40	7 50	7.83	5.83	7.79	8.48	6.61	
41—45	9.41	8.76	8.19	8.56	9.61	7.76	} 6 4
46—50	12.03	10.51	8.41	9.85	10.68	7.52	
51—55	16.26	12.99	9 09	11 84	12.79	8 17	} 7 5
56—60	22.96	16.23	11.70	14 36	16 60	12 92	
61—65	39.49	23.48	19.49	21 04	18.18	16.20	} 6 4
66—70	77 80	35 42	27 02	27 36	16.07	13.42	
71—75	128 84	59.32	66 03	43.27	—	11.89	} 6 4
76—80	182 40	82.92	—	61.47	—	—	
81—85	197.87	106 38	—	82 25	—	—	} 6 4

Az itt felsorolt írók közül Neisonnak Contribution to vital statistics című 1857-ben megjelent munkájában a hosszabb ideig tartó munkaképtelenség esetei a betegségi esetektől nincsenek elválasztva, ellenben Finlaison (Friendly societies 1853) s Hubbard (De l'organisation des sociétés de prévoyance 1852) csak a tulaj-

*) Bericht der Grossraths-Commission zur Vorberathung des Gesetzentwurfes betreffend obligatorische Kranken- und Begräbnissversicherung für den Kanton Baselstadt. Dem grossen Rath vorgelegt den 12. September 1882.

donképeni betegekre vonatkozó adatokat dolgozták fel. Behm művéről, mely csupán a vasúti munkásokra vonatkozik, alább még részletesen lesz szó. Heym első táblázatában Finlaison adatait közli, szorozva 0,868888 tényezővel, második táblázata azonban hús évi tapasztalaton alapul, s ezért nagy figyelmet érdemel. Adataink ezen legszélesebb körű s pontos megfigyelésekhez állanak, főként a középső korosztályokra nézve, legközelebb. A hasonlatosság kivált akkor tűnik ki, ha két nemre vonatkozólag tett tapasztalatokat is összevetjük. Heym szerint ugyanis az egy-egy személyre évenként eső betegnapok átlagos száma volt:

K o r	A férfiaknál	A nőknél	Az összes tagoknál
15—19	6.30	4.10	4.81
20—24	5.83	6.10	6.01
25—29	5.10	6.50	5.75
30—34	5.63	6.24	5.87
35—39	6.28	7.15	6.61
40—44	7.84	7.63	7.76
45—49	7.73	7.25	7.52
50—54	8.45	7.88	8.17
55—59	16.24	9.94	12.92
60—64	12.53	19.17	16.20
65—69	18.92	8.95	13.42
70—74	19	8.33	11.89
Átlag	6.80	7	6.89

Annak daczára tehát, hogy a Heym által tanulmányozott biztosító társaság feljegyzései egészen eltérő betegedési viszonyokra mutatnak, mint a mely a magyar munkások körében uralkodik, mégis a kor befolyását feltűntető tapasztalatok adatainkhoz igen közel állanak. A nőknél az átlagos betegnapok száma itt is kezdetül fogva a korral együtt folyton növekszik, a férfiaknál pedig a legfiatalabbak közt itt is nagyobb betegedési arányt találunk, mint a következő korosztályokban. A betegnapok átlagos, száma ezeknél csak a harminczadik év után kezd a korral együtt növekedni, azonban a negyvenes évek vége körül nem csak a férfiak-

nál, hanem a nőknél is csekély hanyatlás tapasztalható, mely azután gyorsabb növekedésnek ad helyet.

Szükséges még, hogy az egy-egy kóresetre átlag jutó betegnapok számáról szóljunk. E tekintetben adataink általános érvényűnek bizonyítják azon feltevést, hogy a betegségek tartama t i korrall együtt növekszik. Csak a 10 kros korosztály legalsó, s u 20 kros osztály legmagasabb korosztályában találunk kivételeket e szabály alól, de ezeknek különös okára már annak helyén utaltunk.

A szerencsétlenségeknél, ha az összes fizetési osztályokat együtt tekintjük, még nagyobb rendszerességet találunk e tekintetben, itt az első korosztálytól fogva az átlagszámok folytonosan növekednek. A balesetek által okozott betegségek lefolyása minden korosztálynál valamivel lassúbb, mint az összes betegségeké. – A tagok belépésének évében nemcsak hogy ritkábban fordulnak elő betegségek, de azok lefolyása is rövidebb. Hogyan oszlanak meg a betegségek lefolyásuk idejére nézve, az következő összeállításból tűnik ki:

	Betegségek tartama hetekben:														Összesen	
	1-eső	2-ik	3-ik	4-ik	5-ik	6-ik	7-ik	8-ik	9-ik	10-ik	11-ik	12-ik	13-ik	13-26-ik		26-52-ik
	Betegségek i esetek száma															
Az összes betegségek	3060	1904	684	361	217	123	93	41	29	39	27	16	16	59	17	6686
Baleseteknél	430	299	142	82	49	19	18	10	10	10	5	6	7	13	1	1099
A belépés évében	669	361	146	60	42	23	13	5	7	4	5	4	1	6		1346

mely azt mutatja, hogy a betegségek között a rövid lefolyásnak fordulnak elő leggyakrabban. Úgy az összes, mint az első évben előforduló és a balesetek által okozott betegségek közt legnagyobb számmal vannak olyanok, melyek egy hétnél tovább nem tartanak, ezek közt ismét a négy és öt napig tartók a leggyakoribbak. Az egy hét alatt lefolyó betegségek az összes betegségeknek 45,7, a baleset folytán keletkezetteknek 39, a beiratkozás évében beállókóreseteknek pedig 50 százalékát teszik, mi világosan bizonyítja, hogy a szerencsétlenségek által előidézett betegségek lefolyása több, az első évben előfordulóké pedig kevesebb ideig

tart az átlagosnál. Ha az első négy hét alatt véget érő betegségekre vonatkozólag teszünk ily számítást, azt találjuk, hogy az illenek az összes köreseteknek 89,9, a szerencsétlenség által okozottaknak 90, az első évben előfordulóknak 91,8 százalékát képezik.

Hátra volna még, hogy a kornak a halandóságra gyakorolt befolyásáról szóljunk. Azonban az 1878-ik és 1879-ik évben az egyletbe belépett, s abban az 1881-ik év végéig megmaradt tagok között sokkal kevesebb halálozás fordult ez idő alatt elő, mint hogy azokból biztos következtetéseket vonni lehetne. Az egyleti évi jelentések pedig kiténtetik ugyan az elhaltak korát, s a fizetési osztályt, melybe tartoztak, de mivel ezen osztályok tagjainak szarna felől nem nyújtanak felvilágosítást, az összehasonlítás sem lehetséges. A halandósági arányra vonatkozólag tehát a kor befolyását nem észlelhettük.

Ha eddig az általános munkásegylet tagjai közt uralkodó egészségi viszonyok tárgyalásánál az életkor befolyásáról beszélünk, azzal csak azt akartuk mondani, hogy az élet különböző szakáiban a betegezési s halálozási arány eltérő. – A kor tulajdonképen az egészségi viszonyok alakulatára egyenes hatást soha sem gyakorol, az eltérés a különböző életkorokban onnan ered, hogy egyikben gyakrabban, másokban ritkábban lépnek fel oly tényezők, melyek betegséget vagy halált okoznak.

Sok tekintetben ugyanaz áll az egyes foglalkozási ágakban mutatkozó betegezési viszonyokról is. A betegségek legnagyobb része itt sem magának a foglalkozásnak következménye s még akkor is, ha bizonyos betegség valamely foglalkozási ágban nagyobb mértékben lép fel, mint a többiekben, annak keletkezése legtöbbször az élethivatástól független tényezők hatására vezethető vissza.

Hogy azonban az élethivatás a betegezési s halandósági viszonyokra egyenes befolyással is bír, azt Ramazzini óta, ki 1700-ban tette közzé a munkások betegségeiről irt értekezését, mind számosabb kutató tapasztalatai bizonyítják. A foglalkozás befolyásának iránya és mértéke mindaddig még nincs ugyan teljesen felderítve, de az arra vonatkozó adatok száma mindinkább növekszik, a tett tapasztalatok folyton megbízhatóbbak, úgy hogy remélni

lehet, miszerint a tudománynak végre is sikerülni fog ezen kérdést megoldani.

A magyar általános munkás betegsegélyző-pénztár idevágó tapasztalatait az 1876-ik évtől 1881-ig terjedő hat évi egyleti kimutatás alapján ismertetjük, melyek összesen 125,656 egyénre vonatkoznak, kik ez idő alatt az egylet tagjai voltak s kik között összesen 36,194 betegségi eset fordult ez idő alatt elő. Ha az előfordult betegségek számát a tagok számával összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy átlag minden 34,4 tagra jut egy betegség, száz-száz tagra tehát 28,8 megbetegedés esik. – Mivel azonban a fent kimutatott tagszám az összes tagállományra vonatkozik, a résztvevők átlagos száma pedig az említett hat évben csak 93,324 volt, valósággal már minden 25,5-ik tagra számítható egy betegség és száz-száz tag között 38,8 megbetegedés fordul elő. Annyival inkább szükséges itt a különbséget, mely az összes tagállomány s az átlagos résztvevők tekintetbe vétele folytán előáll hangsúlyozni, mivel az egyes iparágak munkásai, kik az egylet tagjai közé tartoznak, az évi jelentésekben csak összes számuk szerint vannak feltüntetve. Ha tehát ezekre nézve a tagok száma s az előforduló betegségek között összehasonlításokat teszünk, mindig az összes tagállományt kellett tekintetbe vennünk. Az adatok pontosság tekintetében ez által természetesen sokat veszítenek, de minthogy a számítási mód valamennyi iparág munkásaira nézve hasonló, az eredmények céljainkra, azon hatás feltüntetésére, melyet a foglalkozás a betegedési viszonyokra gyakorol, igen jól használhatók.

A főtényező, mely a foglalkozás által az egészségi viszonyokra gyakorolt befolyás vizsgálásánál tekintetbe veendő, nem a munka által elért jólétnek kisebb vagy nagyobb mértéke, hanem maga a munka, a hatás itt nem csak abban áll, hogy valamely élethivatásban az egészségre káros tényezők működésére több tér nyílik, hanem abban, hogy ily káros tényező gyanánt maga az életfentartásra szükséges mindennapi munka szerepel. A munka ily hivatásszerű betegségeket vagy a feldolgozandó anyag természete vagy a dolgozás közben elfoglalt testállás vagy a munkaeszközök által okozott balesetek következtében, végre a munkahelyiség alkalmatlan voltánál fogva vonhat maga után.

Azon anyagok közt, melyek a munkás egészségére ártalmasak lehetnek, meg kell különböztetni olyanokat, melyek mérgeket tartalmaznak s olyanokat, melyek a feldolgozás alkalmával nagy mértékben kifejlődő por által hatnak károsan. Előbbiekre csak ott fogunk utalni, a hol azon iparág munkásairól szólunk, kik az általános munkás betegsegélyző-pénztár kimutatásaiban részletezett foglalkozások közül egyedül dolgoznak nagyobb mennyiségű mérges anyagokkal, utóbbiakra alább bővebben kiterjeszkedünk.

A második csoportba tartozó betegségek között szintén két nagyobb osztály érdemel figyelmet. Az egyikbe a hosszantartó ülés vagy állás káros következményeit sorozzuk, amaz abban nyilvánul, hogy az altestre s a hasra gyakorolt folytonos nyomás következtében a vérkeringésnek beállott pangása az ereket lassanként kitágítja, mit a lassított bélmozgás által okozott folytontartó emésztési zavarok kísérnek. A sokáig változatlan helyzetben való állás pedig, mely különben csak igen kevés foglalkozásnál elkerülhetetlen, visszér-daganatokat okozhat. – A másik osztályba sorozzuk a túlságos nehéz munka következményeit, melyek ismét, ha hirtelen erőltetés által okozatnak, mint sérvek, ha pedig túlságosan fárasztó folytonos kimerülés által, melyet elegendő táplálék nem ellensúlyoz, idéztetnek elő, mint szívbajok jelentkeznek. – Nőknél még ezekhez altesti bántalmak, az anyaméh betegségei sorakoznak, melyeket gyakran szintén a túlságos erőltetés idéz elő.

Mily mértékben okoznak e tényezők betegségeket az egyes foglalkozási ágakban, – nehéz kimutatni. Az egyetben nagyobb számú munkás által képviselt iparágak közt vannak ugyan olyanok, melyek ülő életmódot kívánnak, de a folytonos ülés által okozott legnevezetesebb betegség, az u. n. hamorrhoidák – aranyér – csak egy évi jelentésben voltak a véredény, nyirkedény s mirigybetegségektől elkülönítve, midőn e betegség három szabónál fordult elő. Az álló életmód által okozott különben csekély számú betegségeket még bajosabb kimutatni.

A sérvekről a függelék I. sz. táblájában található feljegyzések alapján mindössze azt közölhetjük, hogy ily betegség az 1878. s 1879-ben az egyetbe beiratkozó tagok között belépésüktől az 1881-ik év végéig mindössze 51 fordult elő és pedig leggyakrabban a 15 kros befizetési osztály tagjainál.

A szívbajokról csak némely élethivatásnál tűnik ki, hogy azok túlságosan fárasztó munka következményei, mire az illető foglalkozások tárgyalásánál fogunk rámutatni. Szintén nem adhatunk részletes kimutatást a munkahelyiség alkalmatlan volta folytán beálló betegségekről sem, részint, mert a rősz világitás következtében némely foglalkozásnál beálló szembajok s talán a rősz levegő által előidézett sápkor s görvély kivételével a rősz munkahelyiség ártalmas hatása inkább csak abban nyilatkozik, hogy a szervezetet gyengítvén, hajlamosítja azt a betegségre. Ellenben a hivatásszerű betegségek utolsó csoportjáról a munkaközben beálló, kivált a munkaeszközök által okozott betegségekről igen részletes adatok állottak rendelkezésünkre, miért is a porbelélegzés által okozott betegségek ismeretése után a munkaközben beálló szerencsétlenségeket fogjuk tárgyalni. A hivatásszerű betegségek között e kettő az, mely legalább a munkásosztály köréből legtöbb áldozatot követel, s melyeknek a lehetőségig való kevesbítése a közegészségtan egyik legfontosabb feladatát képezi.

A por belehelése azon betegségek számát növeli nagy mértékben, melyeket a lélegzési szervek betegsége név alatt ismerünk. E csoportban az általános munkás betegsegélyző-egylet 1876-1881-ik évről szóló kimutatásaiban nyolcz betegséget találunk felemlítve, u. m. a gégefő-betegségeket, tüdőhurutot, tüdőlobot, tüdőléglagot, tüdővéaszt, tüdőrothadást, tüdővérzést s a mellhártyalobot. A lélegző szervek bántalmi az emberiséget az előforduló összes betegségek között legnagyobb mértékben pusztítják. A tüdővész egymagában is, Hirt szerint, legalább ötödét okozza a haláleseteknek. Az összes lélegzési betegségek által követelt áldozatok száma pedig oly nagy, hogy például Budapesten minden harmadik ember tüdőbajban hal el.

A munkásosztály körében, mint az általános munkás betegsegélyző-pénztár kimutatásai bizonyítják, még kedvezőtlenebb viszonyok uralkodnak e tekintetben. Az 1876-1881-ik évi tapasztalatok szerint az egylet tagjai közt összesen előfordult 1,686 halálozás között 998 esetben, tehát az összes eseteknek majdnem 60 százalékában a lélegzési szervek betegségei okozták a halált. A kóresetek között a lélegzési szervek betegségei csak 24,3 száza-

lékkal szerepelnek, mi világosan bizonyítja ezen betegségek öldöklő voltát. Már ez adatokból is kitűnik, hogy a lélegzési szervek betegségei a munkásosztályt különösen ostorozzák, ha pedig az egyes foglalkozási ágakban vizsgáljuk azok fellépésének sűrűségét, arról fogunk meggyőződni, hogy a lélegzési szervek bántalmai számos iparág munkásaira nézve hivatásszerű betegséget képeznek.

Már említők, mily veszélyes a nagyon porlékony anyagok feldolgozása; minden oly iparágban, hol a munkások ily anyagokkal bálnak, a lélegzési betegségek igen gyakoriak. A kifejldő por a gégefőt s a légszatórnákat folytonos izgatottságban tartja, minek következtében a vér ott megtolul s nagy mennyiségű turha fejlődik, majd köhécselés, gyakori köpködés s a hang elrekedése következik be, mi jellemző sajátsága a légzőszervek azon megtámadásainak, melyek hurut név alatt ismeretesek. A hurutos állapot ritkán okoz valóságos munkaképtelenséget s azért a munkások azzal szemben a legnagyobb egykedvűséggel viseltetnek, annál is inkább, mivel e betegség oly gyakori, hogy némely iparágokban, például a malomiparban alig található munkás, kit az megkímélne. Ha a betegség többszöri fellépés után idült huruttá lesz, a baj lassanként a tüdőre is áterjed s tüdőlégdaganat, vagy tüdővész állhat be. A tüdőlégdaganat, mely az által keletkezik, hogy a hosszas köhögés folytán a tüdősejtek rugékonyságukat teljesen elvesztik, kevésbé gyakran fordul elő s bár nagy fájdalmakat okoz, ritkán halálos kimenetelű. Ellenben a tüdővész minden rendű s foglalkozású néposztály legfélelmesebb ellensége, melynél teljes gyógyulásról alig lehet szó. Oly foglalkozási ágakban, hol a munkások sok port kénytelenek behelenni, mindazok közt, kiknek szervezete rász lakás s táplálkozás, kevés testmozgás, valamint örökölt hajlamnál fogva e betegségekre mintegy előkészítve van, ez a legfélelmesebb pusztítást viszi végbe, gyakran pedig a tüdőbe hatoló por ezen előfeltételek nélkül is előidézí a tüdővészt.

Az ellenállás, melyet a különböző egyének szervezete a behelt por romboló hatásaival szemben tanúsít, nem egyenlő. Hirt *) szerint a sziléziai óriáshegyek közt lakó üvegkőszőrülők, ha 22-25 éves korukban kezdik mesterségüket gyakorolni, átlag 42 évig élnek, ha pedig 16 éves korukban kezdik a kőszőrülést,

*) Dr. L. Hirt: Krankheiten der Arbeiter. I. köt.

által csak a 30-adik életévet érik el. Az sem szenved kétséget, hogy a por alakja s anyaga is nevezetes eltéréseket okoznak. Számos adat bizonyítja, hogy az ásványpor belehelése sokkal veszedelmesebb, mint az állati s növényi poré. Oldendorf az aczél száraz köszörülésével foglalkozók közt óriási halandóságot mutat ki, *) mások a kovácsokról s lakatosokról mondják ugyanazt, kik a vaspór hatásának vannak kitéve. Hirt szerint az állati por veszedelmesebb mint a növényi, mert míg oly foglalkozásban, hol emezt lehelik be a munkások nagyobb mértékben, 100 beteg-közül csak 13 szenvedett tüdővészben, addig azok közt, kik állati testrészekből eredő porral telt levegőt kénytelenek beszívni, 100 beteg között 21 tüdővészben szenvedő találkozott. A por alakját illetőleg kétségtelen, hogy a hegyes, éles részeket tartalmazó ártalmasabb, mint a sima s gömbölyű alakú. Ez magyarázza meg, miért fordul elő a tüdővész sokkal gyakrabban a földrészekkel kevert éles s hegyes gabonaport belehelő molnárok között, mint a pékeknél, kik a gömbölyű lisztpor hatásának vannak kitéve. Az is valószínű, hogy a durvább por, melynek behatolását megakadályozni, vagy azt a lélegző szervek közül eltávolítani inkább lehetséges, nem gyakorol oly káros hatást, mint a finomabb. A földolog azonban, melytől a tüdővész gyakorisága függ. mindenesetre a belehelt por mennyisége.

A por belehelésén kívül sokan az ülő életmódnak is azon hatást tulajdonítják, miszerint az a tüdővész keletkezését jelentékenyen előmozdítaná s hivatkoznak e tekintetben a tüdővész gyakoriságára a szabók, cipészek közt. Hogy azonban a betegség gyakori fellépése az ülő életmód következménye-e, vagy annak tulajdonítható, hogy ezen csekély erőfeszítést igénylő iparágakba igen sok gyenge s beteges egyén lép, az még vitás kérdés, melyhez alább mi is hozzászólunk.

Azon tapasztalatokat, melyeket az általános munkás beteg-segélyező-egylet a tagjai közt előforduló légzőszervi bántalmakról az 1876-1881-ik években gyűjtött a függelék III. számú táblája tartalmazza. E tapasztalatokból vannak levonva az alább összeállított következtetések is.

*) Oldendorf: Der Einfluss der Beschäftigung auf die Lebensdauer des Menschen. (Berlin 1878.)

Az egyes foglalkozási ágakban működő munkáscsoportok általános betegedési s halandósági viszonyait következő összeállítás tünteti fel, melyet az előbbivel összehasonlítva, tisztábban fogjuk látni a légzőszervi betegségeknek a foglalkozással való összefüggését.

	Száz közül meg- betegedett	Meghalt tiz ezer közül	Hány betegségre esik egy haláleset
Tűzoltó	38.9	50.1	77.78
Vasöntő	34.1	63.9	53.3
Malommunkás	26.7	133.8	20
Kovács	39.9	127.1	31.4
Lakatos	29.5	108.3	28.6
Szabó	21	191.8	11
Czipész	20.1	135.1	14.9
Napszámos	43.5	167.4	25.9
Asztalos	25.7	130.8	19.7
Kőműves	29.1	159.7	18.2
Mázoló	28.4	163.8	17.4
Sütő	20.7	89.9	23
Kocsis	30.2	120.5	25
Különféle	24.7	158.5	15.6
Munkásnő	25.7	112	22.9
Házbeli nő	24.7	121.3	20.4
Az összes résztvevők közt	28.8	133.7	21.5
Az átlagos tagállomány- nál	38.8	180.7	

Az általános munkásegylet tagjai között – a különféle foglalkozásúakon kívül – képviselt tizenöt élethivatas között legkedvezőtlenebb egészségi viszonyokat – ha az összes előforduló betegségeket vesszük tekintetbe – a napszámosok közt találunk, hol a megbetegedések száma az összes résztvevők számának több mint 43 százalékát teszi. Utánuk közvetlenül a kovácsok s tűzoltók, majd a vasöntők s kocsisok következnek, mely foglalkozási

ágak mindenikében száz résztvevőre harmincnál több kóreset jut, Valamivel kedvezőbb egészségi állapotnak örvendenek a lakatosok, kőművesek, mázolóok, malommunkások, asztalosok s muuká.s-nők, kik között száz résztvevőre harmincnál kevesebb, de huszonöttnél több betegség esik. Az egyes foglalkozási ágak betegezési arányát itt csak a felemlítés sorrendje által jelezzük, – részletesebb felvilágosításokat a táblázatok számadatai tartalmaznak. Legkevesebb betegség fordul elő a résztvevők számához képest a házon belül elfoglalt nőknél, kiknek általános egészségi viszonyai tehát valamivel kedvezőbbek, mint a munkásnőké, továbbá a szabóknál, sütőknél és a czipészeknél. Ez utóbbiaknál száz egyénre csak húsz betegség esik, tehát felényinél is kevesebb, mint a napszamosok közt.

Ha a halandóság tekintetében teszünk ily összehasonlítást, az egyes foglalkozási ágaknak egymáshoz való viszonya jelen-
tekenyen változik.

Legnagyobb halandóságot a szabók, napszamosok, mázolóok és kőművesek között találunk, mely élethivatások mindenikében tízezer egyén közül évenként átlag 150-nél több haláleset fordul elő. Különösen feltűnő, hogy a szabók, kik között, mint láttuk, aránylag kevés számú megbetegedés fordul elő, a halandóság : tekintetében a legkedvezőtlenebb helyzetben vannak. A mázolóok s kőművesek közt is sokkal kisebb a betegedési, mint a halálozási arány. A második csoportba, mely középszerű halandósági viszonyokat tüntet fel, tartoznak a czipészek, malommunkások, asztalosok, kovácsok, házban elfoglalt nők, kocsisok, munkásnők s lakatosok, – ezen foglalkozások mindenikében tízezer résztvevőre száznál több haláleset jut. A kovácsok s kocsisoknál, tehát kisebb a halálozások, mint a betegedések aránya, ellenben a házi foglalkozású nőknél, különösen pedig a czipészeknél jóval nagyobb. Halandósági viszonyaik tekintetében legszerencsésebbek a sütők, vasöntők s tűzoltók. A két utolsó foglalkozási ágba ez annál feltűnőbb, mivel ezek azon élethivatások közé tartoznak, melyekben a betegségek legsűrűbben fordultak elő.

Már az eddigiekből is kiténik, hogy a betegedési s halandósági arány az egyes foglalkozások körében nem halad mindig párhuzamosan. Igazolva látjuk ezt akkor is, ha az összes

betegségek helyett csupán a lélegző szervek bántalmait vesszük figyelembe, hol ismét eltérő eredményekre találunk, a szerint, a mint valamennyi légzőszervi betegséget tekintjük, vagy csupán a tüdővész, tehát azon betegséget, melyre az élethivatás különböző volta a legnagyobb hatást gyakorolja, tesszük vizsgálódásaink tárgyává.

Itt is első sorban a betegségek számának a tagok számához való viszonyát vesszük tekintetbe. Az összes lélegzőszervi betegségekre vonatkozólag azt találjuk, hogy azok leggyakrabban a napszámosoknál, azután pedig a malommunkásoknál, kocsisoknál, kovácsoknál, kőműveseknél s mázolóknál is gyakran fordulnak elő, mindenik foglalkozási ágban száz résztvevőre legalább hét, a napszámosoknál tíznél is több betegség esik. A szabóknál, tűzoltóknál, asztalosoknál, lakatosoknál, sütőknél, munkásnőknél, vasöntőknél, házbeli nőknél s czipészeknél ellenben a légzőszervek bántalmai aránylag ritkábban lépnek fel, úgy, hogy ezen betegségek a napszámosok között épen kétszer oly sűrűn fordulnak elő, mint a czipészeknél. Merőben ellentétes tapasztalatokat teszünk, ha a tüdővész a többi légzőszervi bántalmaktól különválasztjuk. Itt megkülönböztethetünk oly foglalkozási ágakat, melyekben e betegség igen sűrűn fordul elő, olyanokat, hol az valamivel ritkábban lép fel s olyanokat, melyek annak pusztításaitól csak kevésbé szenvednek. Az első osztályba tartoznak a szabók, kőművesek és czipészek, mely foglalkozási ágakban ezer egyén közül tíznél több szenved tüdővészben, ezek után a napszámosok, malommunkások, asztalosok, mázolok s házbeli foglalkozású nők következnek, kik között ezer egyénre legalább 6 tüdővész-eset számítható. A harmadik csoportba a munkásnők, lakatosok, kovácsok, tűzoltók, vasöntők, kocsisok és sütők tartoznak. a legutóbb említett élethivatásnál ezer egyénre csak két tüdővész esik. Szükséges, hogy itt azon feltűnő különbségnek magyarázatát adni megkísértsük, melyet az egyes élethivatások sorrendje mutat akkor, ha az összes légzőszervi bántalmak, s akkor, ha csupán a tüdővész által okozott köresek számát hasonlítottuk össze az illető foglalkozást űző munkások számával.

Legfeltűnőbb az eddig említett tapasztalatokban kétségkívül az, hogy a szabók és czipészek közt, kiknek általános egészségi

viszonyaik nagyon kedvezők, kik között, kiváltképen a cipészek közt, a légzőszervek bántalmi, összességükben tekintve, aránylag ritkán fordulnak elő, – a tüdővész oly nagy mérveket ölt. Ezen tapasztalatok azonban, mint már említettük is, megegyeznek azon adatokkal, melyeket e tárgyra vonatkozólag más forrásokból bírnunk. Magyarázatunkra többen az említett két foglalkozás természetete által követelt ülő életmódot hozzák fel, mások azt vetik okul, hogy ezen mesterségekre, miután azokban nagyobb erő-kifejtés nem szükséges, számos gyenge szervezeti! egyén adja magát, kik a tüdővészre már eleve hajlandósággal bírnak. Mi az utóbbi nézetet tartjuk helyesebbnek s ezzel csak látszólagos el-lentétben áll a szabók és cipészek általános egészségi állapotá-nak kedvező volta, mivel ez főként onnan ered, hogy ezen élet-hivatások egyes betegségektől feltűnően meg vannak kimívé. Különösen sérülések igen ritkán fordulnak ezekben elő, holott némely más foglalkozási ágakban azok az összes betegségeknek jelentékeny részét képezik. A légzőszervi bántalmak egyes nemei között is vannak olyanok, melyek szabók s cipészek között aránylag ritkábban fordulnak elő, mint más foglalkozásokban, így, mint az egyes légzőszervi bajoknak egymáshoz való aránya mutatja, a tüdőhurut, mely betegség a legtöbb foglalko-zási ágban a légzőszervek bántalmainak legalább felét képezi. a szabóknál s csipeszeknél jóval ritkábban fordul elő, mint más élethivatásban, azonkívül a cipészek között a tüdőlégdaganat s mellhártyalob is igen ritka betegségek.

Mindkét élethivatásra nézve jellemző, hogy azokban a mun-kások némely betegségektől, foglalkozásuk természeténél fogva keveset szenvednek, de igen számosan esnek áldozatul a tüdővészn-nek, melynek ellenében foglalkozásuk védelmet nem nyújthat s melyre közöttük aránylag többen bírnak gyenge szervezetüknél fogva hajlammal, mint egyéb iparágak munkásai közt. A kő-művesek s kőfaragóknál terjesen kielégítő magyarázatát adja a tüdővész gyakoriságának azon körülmény, hogy ezek. különösen a kőfaragók a kőpor káros hatásainak folyvást nagy mérték-ben ki vannak téve. A szabad ég alatt dolgozó kőművesek még tüdőlobban is gyakran szenvednek. Mint említettük, a napszámo-sok, malommunkások, asztalosok és házbeli nők között a tüdővész,

bár ritkábban lép fel, mint az előbb említett élethivatásokban, még mindig gyakori betegség. Hogy a napszámosok s malommunkások a tüdővész gyakoriságának szempontjából a második csoportba tartoznak, holott az összes lélegzőszervi betegségekben valamennyi foglalkozási ág között épen ők szenvednek legtöbbit, az onnan magyarázható, hogy mindkét foglalkozásban a hurutok igen nagy számmal lépnek fel a többi lélegzőszervi bántalmakhoz képest. A hurutokat a malommunkásoknál legnagyobb részben kétségkívül a belehelt por okozza, ellenben a napszámosok közt a meghülés is nagy mértékben elősegíti e betegség keletkezését, legalább azon körülmény, hogy a napszámosok közt a tüdőlob is nagy számmal fordul elő, erre mutat. Az asztalosok s mázolóok között a tüdővész fellépése ugyanazon arányt mutatja, mint az összes lélegzőszervi betegségeké, ellenben a házbeli foglalkozású nőknél a tüdővészre eső arány nagyobb, igazabban a többi lélegzőszervi betegségek ritkábban fordulnak elő. A hátralevő foglalkozási ágakról, melyekben tüdővész ritkábban lép fel, megjegyzendő, hogy a lakatosok közt igen gyakran lehet tüdővérzést találni, a vasöntők és sütők közt pedig az előforduló, különben csekély számú lélegzőszervi bántalmak sorában a hurutok, a sütők közt még a tüdőlob is nagy számmal van képviselve. A tűzoltók, kocsisok és kovácsok, kik mint láttuk általános egészségi viszonyaik tekintetében igen kedvezőtlen helyzetben vannak, mi a kocsisok s kovácsokról a lélegző szervi betegségek tekintetében is áll, a tüdővéstől keveset szenvednek, ellenben a tüdőlob, valószínűleg a gyakori meghűtések folytán, melyeknek a tűzoltók s kocsisok vannak különösen kitéve, nagy mértékben pusztít közöttük.

Miután az összes betegségeknek, s a lélegzőszervek bántalmainak viszonyát a különböző foglalkozási ágak munkásainak számához áttekintettük, hátra van még, hogy azt vizsgáljuk, mily arányban állanak a lélegzőszervek összes betegségei, különösen pedig a tüdővész az egyes élethivatásokban a munkások közt előforduló valamennyi betegséghez, továbbá az említett betegségek következtében beálló halálozások az összhalandósághoz. A lélegzési bántalmak viszonyára nézve az összes betegségekhez, az általános munkásegylet jelentéseiben felsorolt

foglalkozásokat két nagy osztályba sorozhatjuk ti szerint, a mint azokban a légzőszervi bántalmak száma az összes betegségeknek 25 százalékát túlhaladja, vagy azon alól marad. Az első osztályba tartoznak a malommunkások, kikre nézve a légzőszervi bántalmak igen gyakori előfordulásáról csak akkor győződhetünk meg, ha kedvező általános egészségi viszonyaiktól eltekintünk, s csupán az előfordult betegségi esetekre terjesztjük ki figyelmünket, továbbá ide sorozhatók még a szabók, kocsisok, kőművesek, cipészek és mázoló. Ez élethivatások sorában e szerint kettő - a malommunkásoké s kőfaragóké - olyan, a melyben a nyers anyag feldolgozása közben nagy por fejlődik, másik kettő a szabóké s cipészeké olyan, mely ülő életmódot feltételez, s melyben a gyenge szervezettű egyének is gyakran adják magukat, háromban a munkások, t. i. a kőművesek, kocsisok s mázoló többnyire szabad ég alatt, vagy nevezetesen a mázólok, léghuzamnak kitéve dolgoznak. A szabók és cipészek között egyébiránt a lélegzőszervek betegségei inkább azért vannak az összes betegségekhez képest oly magas arányban képviselve, mivel némely más betegségeknek - különösen a baleseteknek - csekélyebb mértékben vannak kitéve. - A résztvevők számához képest mint láttuk ezen foglalkozási ágakban az összes lélegzési szervek bántalmi elég ritkán fordulnak elő.

Hogy a napszámosok s kovácsok is a második csoportba tartoznak, noha a résztvevők számához képest ezek között a légző szervek bántalmi igen gyakran lépnek fel, annak magyarázatát az képezi, hogy egyéb betegségek, ezek között a többi élethivatásokhoz képest még gyakrabban találhatók, minélfogva a légzőszervi bántalmak az összes betegségeknek kisebb töredékét képezik.

Ha a légzési bántalmak következtében elhaltak számát az összes halálózásokkal összehasonlítjuk, a kimutatott élethivatásokat a halandósági arány magassága szerint szintén két csoportba oszthatjuk, a szerint, a mint valamely foglalkozási ágban s«áz halott közül hatvannál több vagy kevesebb hal el lélegzőszervi bántalom következtében. Az első csoportba tartoznak a házbeli nők, kocsisok, cipészek, malommunkások, napszámosok, szabók, mázólok, kovácsok, asztalosok és kőművesek, a másodikba a laka-

tosok, munkásnők, vasöntők, tűzoltók és sütők. A második csoportba tartozó valamennyi foglalkozási ágban, mint fentebb láttuk, a légzőszervi betegségek számaránya is csekély, ellenben az első csoportban oly élethivatásokat is találunk képviselve, melyeknél a légzőszervi betegségek aránylag csekély száma dacára magas halandósági arányt találunk. Ilyenek a házbeli nők, napszámosok, kovácsok és asztalosok. Az összes légzőszervi betegségek után még azoknak egyikét a tüdővést arányosítjuk az egyes foglalkozásokban előfordult betegségekhez és halálestekhez. A betegedési arány magassága szerint itt a foglalkozási ágakat három csoportba osztjuk. Az elsőbe csak a szabók s cipészek tartoznak, kik között ezer betegségre 55-60 tüdővész, esik, a másodikba a kőművesek, malommunkások, asztalosok, házbeli s munkásnők, napszámosok s mázolóok sorozhatók, kiknél ezer betegségre eső tüdővések száma húsz és negyven között váltakozik.

Legcsekélyebb számmal fordul elő a tüdővész a lakatosok, sütők, kovácsok tűzoltók, kocsisok s vasöntők között. A mi a tüdővész által okozott halálozásokat illeti, itt a gyógykezelés eredményeiről tulajdonképen alig lehet szó, mivel még ez idő szerint gyógyíthatlan betegséggel állunk szemben, a kérdés csak a körül forog, hogy ezen rettenetes betegségnek hosszabb vagy rövidebb idő alatt esnek-e áldozatul azok, kik abban szenvednek. Ha az összes halálozásokkal a tüdővészben elhaltak számát arányba hozzuk, a szabókat s cipészeket itt is azok között találjuk, kiknek soraiban a tüdővész leginkább pusztít, de megelőzik őket a házbeli nők, közvetlenül utánuk pedig a lakatosok s malommunkások következnek. A házbeli nők s lakatosok úgy a légzőszervek bántalmi, mint a tüdővész által ritkábban látogattnak meg, mint hogy ily magas halálozási arányt várni lehetne, azonban e két foglalkozásban más betegségek ritkábban okoznak halált, minek folytán a tüdővész következtében elhaltak száma az összes halálozásokhoz képest igen jelentékeny. Sűrűen fordul még elő a tüdővész az asztalosoknál, napszámosoknál, kőműveseknél és mázolóknál, hol a száz-száz halálest között tüdővész következtében elhaltak száma harminczöt s negyvenöt közt váltakozik. A többi foglalkozási ágokban, nevezetesen a tűzoltók-

nál, kovácsoknál, munkásnőknél, kocsisoknál, vasöntőknél a tüdővészben elhaltak száma még kisebb, a vasöntőknél tett tapasztalatok szerint száz halottra csak 28 tüdővész következtében beállt halálozás esik. A sütők közül tüdővészben csak egy résztvevő szenvedett, haláleset nem fordult elő.

Legfeltűnőbb ez adatokban a nők két osztálya között mutatkozó nagy különbség. Ennek magyarázatát részint abban kell keresnünk, hogy a munkásnők a tüdővész romboló hatásának tovább ellenállanak, mint a házbeliék, mert míg ezeknél minden 1,4 tüdővészre esik egy halálozás, addig a munkásnőknél egy-egy halottal csak 1,6 tüdővésztes betegre lehet számítani, részint pedig abban, hogy a munkásnők sok más betegségnek nagyobb számmal esnek áldozatul mint a házbeli nők.

Hátra van még, hogy a betegségek és halálozások egymáshoz való viszonyát feltűntessük az egyes foglalkozási ágakban. Több ízben tapasztaltuk ugyanis, hogy a halálozási arány nem haladt párhuzamosan a betegedések számával, hogy tehát az egyes foglalkozási ágakban ugyanazon betegségeknel is különböző számú kóreset után várható egy-egy halálozás.

Ha az összes betegségekre vonatkozólag a megbetegedések s a halálesetek számát az egyes élethivatásokban összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy a betegségeknek leggyorsabban áldozatul esnek, azokkal szemben legcsekélyebb ellenállást képesek kifejtetni a szabók, kiknél minden tizenegyedik betegségre egy halálozás következik.

Ők, mint azt már említettük, aránylag ritkán betegednek meg, de ha a betegség egyszer már bekövetkezett, az igen gyakran okozza a halált. Természetesen szoros összefüggésben áll ez azon körülménnyel, hogy a szabóknál ezer betegségi eset között hatvannál több tüdővész fordul elő s hogy a halálozások 47 százalékát ugyanezen öldöklő s gyógyíthatatlan betegség okozza. Továbbá valószínű, hogy az ügy is könnyű munkát sokan félig beteg állapotban is végeznek. Az egyes foglalkozások a halálozási arány magasságára nézve ily sorrendben következnek: szabók, cipészek, mázoló, kőművesek, asztalosok és malommunkások. E sorozat nagyban hasonlít ahoz, mely az összes kóresetek

közt a tüdővészben való megbetegedések számát tünteti fel, mi természetes is, mivel e betegség a halálozások igen jelentékeny részét okozza minden foglalkozási ágban.

Előadván az eddigiekben úgy az általános betegedési s halandósági viszonyokat, mint a lélegzőszervek betegségeire, különösen a tüdővészre vonatkozó adatokat, áttérhetünk a hivatással együttjáró betegségek másik legfontosabb neme, a munka közben beálló szerencsétlenségek felől az általános munkásegylet körében tett tapasztalatok ismertetésére. Ha az összehasonlításnál itt is ugyanazon módszert követjük, mint a lélegzőszervi betegségek tárgyalásánál és a szerencsétlenségek számát előbb a munkások összes számával, azután pedig az előforduló megbetegedésekkel arányosítjuk, azt találjuk, hogy az egyes élethivatások között leginkább a tűzoltók vannak szerencsétlenségeknek kitéve, kik között minden száz tagra tizenkét, száz-száz megbetegedésre pedig harminczöt sérülés esik. Második helyen következnek a kovácsok, közöttük száz résztvevőre tizenegy, száz betegségre huszonnyolcz sérülés esik. A többi élethivatások közül a résztvevők számához képest még igen számos sérülés fordul elő a napszámosok, vasöntők s lakatosok között, kiknek százára körülbelül nyolcz szerencsétlenség esik. A kocsisok, asztalosok, kőművesek, malommunkások és mázolóok között a száz résztvevőre jutó balesetek száma hat és három között változik, míg a cipészeknél, szabóknál, sütőknél, munkásnőknél s házbeli nőknél 1,5-től 0,8-ig ingadozik az arány. A szerencsétlenségek számát az összes betegségek számához viszonyítva, körülbelül hasonló sorrendben következnek az egyes foglalkozások.

A mi a halálozási arányt illeti, azon örvendetes tapasztalatot tehetjük, hogy a balesetek között a halálos kimenetelűek igen ritkán fordulnak elő, úgy hogy 5459 sérülés közül, mely az általános munkásegylet tagjait az 1876-1881-ig terjedő hat év alatt érte, mindössze 61, tehát az összes esetek egy százalékánál alig több végződött halállal. A balesetek a kőműveseknél képeznek leggyakrabban halálokat, a mennyiben száz halálozás között tizenegy szerencsétlenség következtében áll be. A malommunkásoknál száz haláleset között 6,4, a napszámosoknál 6, a lakatosoknál 5, az asztalosok s faárumunkásoknál 3,7 halálos kimenetelű szerencsétlenség fordult elő.

Mint említők, a vasárú-munkások azok, kiknek sorában leggyakrabban okoznak *betegséget* a balesetek. Annál kedvezőbb körülmény tehát az, hogy a munkásoknak ezen az élethivatással oly szorosan összefüggő betegségeit éppen egy vasárúkat előállító nagy iparvállalat személyzeténél tanulmányozhatjuk részletesebben. E vállalat a Ganz-féle vasöntőde s waggongyár, mely az általános munkásegylettel már az 1876-ik év óta szerződési viszonyban áll ugyan, de külön egyezmény alapján, saját gyári alapjából segíyezi azon munkásokat, kiket munka közben baleset ért. A balesetekről ennél fogva a gyár igazgatósága pontos jegyzéket vezet, melyből az 1879-től 1882-ig terjedő időközre vonatkozó adatokat szíves volt használatunkra átengedni.*) Ez adatokból mindenekelőtt a munkásállomány nagyságára, továbbá a betegek számára s a betegségek tartamára vonatkozókat mutatjuk be a két alábbi táblázatban.

Foglalkozás	É l e t k o r					Mind- össze
	20 éven alul	20—30	30—40	40—50	50—60	
Vasestergályos	3	102	86	70	26	287
Kovács	—	17	20	8	3	48
Lakatos	48	131	161	54	31	425
Öntő	5	111	155	64	40	375
Öntvénytisztító	—	18	26	24	10	78
Asztalos	1	22	30	21	24	98
Tanonczok	226	—	—	—	—	226
Napszámosok	53	462	365	257	139	1276
Összesen	336	863	843	498	273	2813

*) Ezen érdekes adatokat dr. Mandello Károly úrnak, a részvénytársulati igazgató-tanács tagjának, és Gulden Gyula úrnak, a gyár egyik igazgatójának, köszönhetjük.

Az 1879-1882-ig a Ganz-féle gyárban dolgozó munkásokat ért balesetek száma s az ezek által okozott betegségek tartama a foglalkozás és kor megkülönböztetésével következő:

Foglalkozás	20 éven alól		20—30-ig		30—40-ig		40—50-ig		50—60-ig		Mind-össze	
	beteg- száma	betegség tartama	beteg- száma	betegség tartama	beteg- száma	betegség tartama	beteg- száma	betegség tartama	beteg- száma	betegség tartama	beteg- száma	beteg- száma
Vasestergályos	—	—	11	173	2	16	4	21	1	42	18	252
Kovács . .	—	—	—	—	—	—	1	8	—	—	1	8
Lakatos . . .	17	188	31	423	12	108	6	158	—	—	66	877
Öntő	3	20	7	76	8	92	3	102	2	13	23	303
Öntvénytisztító	—	—	1	13	10	76	2	11	1	6	14	106
Asztalos	—	—	5	54	4	59	2	26	—	—	11	139
Tanonczok	73	803	—	—	—	—	—	—	—	—	73	803
Napszámósok .	8	97	146	2223	93	1267	71	1312	27	347	335	6266
Összesen ..	101	1108	191	2962	129	1618	89	1638	31	408	541	7734

E táblázatok szerint a gyárban az említett négy év folyamán 2813 munkás volt alkalmazva, közöttük 1276 napszámós, 287 vasestergályos, 48 kovács, 425 lakatos, 375 vasöntő, 78 öntvénytisztító, 98 asztalos és 226 tanoncz. Kor szerint: húsz évnél fiatalabb 336, húsz és harmincz év közti korban 863, harmincz s negyven év közt 843, negyven s ötven év közt 498, ötven és hatvan év közt 273 egyén volt alkalmazva. — Ezek között halálos kimenetelű szerencsétlenség igen kevés fordult elő, s így a második táblázat csak a balesetek által előidézett betegségekre vonatkozik. Ennek adatai szerint összesen 541 baleset fordult elő, melyek összesen 7734 napon át tartottak.

Így tehát minden ötödik egyénre esik egy sérülés, míg az általános munkásegylet összes tagjai közt mint láttuk a 20 kros befizetési osztályban is csak tiz-tizenegy munkásra jut egy baleset. A munkások mindenikére átlag majdnem három betegnap, egy

szerencsétlenségre pedig tizennégy betegnap számítható. A balesetek gyakorisága a foglalkozás veszélyességének természetes következménye. A munkások egyes osztályai között a legtöbb szerencsétlenség, csaknem hatvankét százaléká az összes eseteknek a napszamosokat éri. Még a napszamosok nagy számához képest is oly magas a baleseteknek rájuk eső jutaléka, hogy már 3,8 tagra egy szerencsétlenség számítható. A beállott betegségek is sokkal hosszabb lefolyásúak a napszamosoknál, mint a tanult munkásoknál, ugyanis a napszamosok között minden egyes sérülés átlag 18,7 napig tart, míg a többi munkásoknál legfeljebb 14 napot vesz igénybe. A napszamosok után az összes szerencsétlenségek legnagyobb töredéke, tizenhárom s fél százalék a tanoncokra esik. A tagok számához képest a balesetek fellépése itt még gyakoribb, mint a napszamosok közt, mert átlag már 3,1 személyre jut egy szerencsétlenség. A betegségek lefolyása azonban jóval rövidebb – átlag tizenegy nap –, mi arra mutat, hogy itt a balesetek nagy részét a tanoncok vigyázatlansága s járatlansága folytán bekövetkezhető kisebb sérülések képezik.

A szerencsétlenségek nagy számát a tanoncoknál avatatlanságuknak s vigyázatlanságuknak tulajdonítjuk, a napszamosoknál pedig részint annak, hogy ők nem tanult munkások, tehát kevesebb ügyességgel s gyakorlottsággal bírnak, részint pedig abban keressük, hogy az ő teendőik köre nem oly határozott, hogy annak veszélyeit eléggé kiismerhetnék és kerülni tudnák. Azon körülmény, hogy a gyárban napszamosok s tanoncok igen nagy számmal vannak alkalmazva, nagy mértékben emeli az összes munkásokra eső balesetek arányát is. – A kor befolyása tekintetében itt csak ismételhettük, a mit az általános munkás-egylet tagjai korviszonyainak tárgyalása alkalmával a szerencsétlenségekre vonatkozólag mondtunk, hogy az életkor különbségének hatása a balesetek gyakoriságára csak a húsz évesnél ifjabb személyeknél tűnik ki, de itt is nem annyira a kor, mint a foglalkozás idézi elő az eredményt.

Sokkal tanulságosabb adatokat tartalmaz a következő kis táblázat, melyben a szerencsétlenségeket előidéző okok vannak minden foglalkozásra nézve kitüntetve.

Foglalkozás	A szerencsétlenséget előidézte						Összesen
	Megégés	Gépek által való össze- zúzás	Esés	Éső tárgy által való megsérülés	Leprések általi úszó úzás vagy megdobás	Egyéb sérti- lések	
Vasestergályos	—	11	—	4	3	—	18
Kovács	—	—	—	—	1	—	1
Lakatos	7	13	4	17	15	10	66
Vasöntő	5	2	1	7	7	1	23
Öntvénytisztító	—	—	—	4	5	5	14
Asztalos	—	7	—	2	2	—	11
Tanonczok	38	6	2	13	9	5	73
Napszámos	86	31	25	89	89	15	335
Összesen	136	70	32	136	131	36	541

Ezen adatokat kiegészítjük a Mühlhausenben a gépek általi szerencsétlenségek megakadályozása céljából alakult társulatnak jelentéséből *) vett két összeállítással, melyek egyike a résztvevő gyárakban az 1867-től 1877-ig terjedő 10 év alatt előfordult szerencsétlenségeket a sérülések súlyossága szerint osztályozza, másika pedig azon körülmények szerint, melyek közt bekövetkeztek. — A táblapon közölt táblázatok számadatai bővebb magyarázatra nem szorulnak.

Ezek után áttérünk az általános munkásegylet tagjai körében az 1876-tól az 1881-ik év végéig terjedő időköz alatt előfordult egyéb betegségek tárgyalására, melyeket az egyes élethivatások sorrendjében fogunk ismertetni, a függelék III. számú táblájában foglalt adatok alapján. Könnyebb áttekintés kedvéért előrebocsátunk a 78-ik lapon egy táblázatot, melyből kitűnik, hogy a különböző élethivatásokban előfordult összes köreseteknek hány százalékát okozták a nevezetesebb betegségnemek. A halandóságra az egyes foglalkozások egészségi viszonyainak ismertetése közben tesszük meg észrevételeinket.

*) Resume des accidents arrives dans les établissements, qui font partie de l'association pour prévenir les accidents de machines. Mulhouse 1878.

A szerencsétlenségek a sérülések súlyossága szerint osztályozva:

A körülmények, melyek közt a szerencsétlenségek bekövetkeztek:

	Gyapotszövés	Gyapjufonás	Szövetgyártása s felhárítása	Gépszövés	Javító s összeállító műhelyek	Papirgyártás	Összes iparágak
Halálos szerencsétlenség	11	4	9	—	1	—	25
A kar elvesztését okozó baleset	7	1	2	—	—	—	10
Sérülés a karon s a czombon	19	4	10	3	1	2	39
Sérülés a kézen sujjakon	84	22	26	2	11	2	147
Sérülés a főn	9	—	3	—	—	—	12
Zúzóadások	5	—	2	—	—	—	7
Fuladás, égés	3	—	3	—	—	—	6
Metszés	3	—	—	—	—	—	3
Összesen	141	31	55	5	4	13	249

A körülmények, melyek közt a szerencsétlenségek bekövetkeztek:

Csuszás, esés s eső tárgyak által való sérülés	6	2	9	—	—	1	18
Kerekek kezelése közben bekövetkező sérülés ...	10	1	3	1	—	1	16
Elővigyázati szabályok elhanyagolása által okozott szerencsétlenség	16	1	8	—	—	—	25
Saját figyelmetlensége folytán	55	12	10	2	2	2	83
Mások hibája által okozott balesetek	8	—	1	—	—	—	9
Dolgozó gép tisztítása közben beállott szerencsétlenség	25	8	4	1	—	—	38
Praeventív szerek hiányos volta által okozott sérülések	15	6	16	1	11	—	49
Részegség által okozott szerencsétlenség	1	—	—	—	—	—	1
Saját játéka által okozott szerencsétlenség	5	—	—	—	—	—	5
Mások pajkossága által okozott szerencsétlenség	—	1	4	—	—	—	5
Összesen	141	31	55	5	4	13	249

Betegségek	F o g l a l k o z á s																																		
	Tuzoltók	Vasöntők	Malom- munkások	Kovácsok	Lakatosok és fém munkások	Szabók	Czipészek	Napszámosok	Asztalosok s faárú-munkások	Kőművesek s kőfaragók	Mázolók s fényezők	Sű-ők	Kocsisok	Különféle fog- lalkozásúak	Munkásnök	Házbeli nők	Betegségi esetek összegénél																		
Lélegzőszervi ...	15	9	15	8	35	9	19	18	8	32	1	25	5	24	4	22	4	25	9	22	6	21	9	24	3										
Vérkeringési	1	3	2	3	1	1	2	1	8	2	3	1	7	1	0	1	6	0	3	2	1	—	—	0.4	1	8	1	8	1	4					
Emésztő szervi	16	7	13	8	11	9	13	13	0	17	1	16	0	14	7	14	2	16	3	12	2	17	4	12	0	17	24	5	27	3	17	1			
Vizeleti és nemzőszervi	2	1	2	3	2	1	1	9	1	7	4	7	3	5	1	7	2	2	3	3	1	4	—	—	1	2	2	2	3	6	4	2	2	5	
Agy- és idegrendszernek	2	1	1	7	1	5	1	4	2	2	2	0	1	4	1	7	1	8	0	6	2	1	2	2	2	4	2	7	2	6	3	2	2	1	
Köszvényeti bajok	12	9	8	9	8	4	9	4	9	2	6	6	10	1	8	1	10	1	8	6	9	4	8	7	9	2	8	9	8	6	6	8	8	3	
Borítégek	—	0	3	0	5	0	2	0	4	1	1	2	6	0	6	0	4	0	5	—	—	—	3	3	0	4	0	5	0	9	0	6	0	7	
Szemhajok	0	9	2	9	1	8	3	1	3	7	2	5	4	8	1	8	2	2	1	1	—	—	—	—	1	2	2	2	1	3	1	1	2	1	
Fuldbetegségek	0	9	0	6	0	3	0	5	0	3	—	0	5	0	4	0	2	0	3	—	—	—	—	—	—	0	2	0	2	0	2	0	3	0	4
Mozgatószervi szervek bántalmait	9	4	13	9	10	8	10	6	8	5	11	8	10	0	12	4	11	7	9	7	17	1	11	9	13	8	12	3	12	3	11	8	11	6	
Vértartozási betegségek	6	9	13	1	8	8	10	5	12	7	12	2	15	2	11	8	13	0	15	0	10	1	125	0	10	8	12	2	16	3	16	7	12	8	
Általános táplálkozási zavarok	—	0	2	0	6	0	5	0	2	0	4	1	3	0	6	0	1	1	0	5	0	—	—	—	—	1	2	0	5	0	5	0	6	0	7
Sérvfélék	30	5	23	8	16	1	27	9	26	6	6	0	7	1	20	4	19	2	16	3	10	1	6	5	19	0	12	0	4	7	3	1	15	1	
Rezgőj	—	0	3	0	1	0	2	0	2	—	—	—	0	4	0	1	0	2	2	9	—	—	—	—	0	6	0	2	—	—	—	—	0	2	
Egyéb	0	4	0	5	0	7	0	5	0	7	1	2	0	5	0	5	0	5	1	0	2	1	—	—	0.5	0	5	0	6	0	6	0	6	0	7

Az egyes élethivatások közt a fenti kimutatás sorrendjét követve legelőbb a tüztoltók egészségi viszonyairól szólunk. Ezek betegedési viszonyai csak négy évi jelentésben vannak külön kimutatva, kettőben az egyéb foglalkozásúakhoz vannak beosztva.

E négy év alatt összesen 599 tüztoltó vett részt az egylet működésében, kik között 233, azaz száz-száz tagra 38,9 betegségi eset fordult elő. A betegségek között mint láttuk csak 16 százalékos lélegzőszervi betegség, ellenben 30 százalékos sérülés található. Igen gyakran lépnek fel továbbá emésztőszervi bántalmak, különösen gyomorbetegségek. Más foglalkozásokhoz képest még igen sok bőr- és kötszöveti lobot, tályogok és fekélyt találni a tüztoltók között, egyéb betegségek közül még csak az agy- s idegbántalmak, továbbá fülbetegségek fordulnak elő gyakrabban, mint a legtöbb más élethivatásnál. Halálozás mindössze csak három fordult elő. A vasöntőknek mind betegedési, mind halandósági aránya igen kedvező, mi azért van így, mert a légzési bántalmaktól aránylag igen keveset szenvednek. A sérülések ellenben annál gyakoribbak. A vérkeringési szervek betegségei is a szabók kivételével valamennyi foglalkozás között a vasöntőknél lépnek fel leggyakrabban s pedig leginkább mint a véredények, mirigyek s nyirkedények betegségei. Miután pedig az ezen bántalmakra hajlamosító előző betegségek sorában a nemi betegségek is helyet foglalnak, igen jól összeülnek ezen adattal, hogy a vasöntők között igen gyakori betegségek még a vizeleti s nemzőszervek bántalmai s a vérfertőzési betegségek közül a bujakór. Az egyletbe beiratkozott 2,816 vasöntő közül hat év alatt mindössze tizenötön haltak el, ezek közül hat haláleset a légzőszervi betegségek következtében állott be, a többi az egyes betegségek közt megoszlott. A malommunkások között, kik hat év alatt összesen 17,563-an voltak az egylet tagjai, az előforduló betegségek sorában a légzőszervi bántalmak s sérülések magas aránnyal vannak képviselve, egyéb betegségeik nem haladják meg, vagy el sem érik azon átlagot, melyben ugyanezen betegségek más élethivatásoknál fellépnek, csak a sérvek fordulnak elő gyakrabban a nehéz munka következtében. Egyébiránt a malommunkások betegedési viszonyai általában kedvezőek, csak halandósági arányuk magas, mi annak következménye, hogy a betegségek 36 százalékát a légzőszervi bántalmak,

tehát a legpusztítóbb betegségek képezik. A 235 haláleset közül, mely köztük előfordult, csakugyan 149-ben légzőszervi bántalom volt a halálok, azonkívül 10 esetben szívbaj, 14-ben emésztőszervi, 16-baii agy- s idegbántalom, 7 esetben általános táplálkozási zavarok, 7 esetben vérfertőzési betegség, 15 esetben sérülés. A többi halálok az egyes betegségek közt megoszlanak.

A következő foglalkozási ág a kovácsoké, hat év alatt összesen 4,170 taggal. Ezek annyiban épen ellenkező viszonyokat tüntetnek fel a malommunkásokkal szemben, hogy közöttük a légzőszervi betegségek száma alacsony, ellenben a sérülések igen gyakoriak. Egyéb betegségek közt a vérkeringési szervek bántalmi elég ritkán fordulnak ugyan elő, de ezek között a szívbajok nagy számmal lépnek fel, mi kétségtelenül összefüggésben áll a nehéz munkával, melyet végeznek. Vizeleti s nemzőszervi, valamint vérfertőzési betegségek nem fordulnak elő köztük oly nagy arányban, mint más vasárú munkásoknál, ellenben a bőr- és kötszöveti betegségek nagy számára nézve azokkal megegyeznek. Hogy a szembajok aránylag sűrűn lépnek fel a kovácsok között, azt foglalkozásuk természete teljesen kielégítőleg magyarázza. A kovácsok általános betegezési viszonyai, mint fentebb láttuk, a napszamosok kivételével az összes élethivatások közt a legkedvezőtlenebbek, ellenben halandósági arányuk kisebb a malommunkásoknál és pedig főként a légzőszervi betegségek csekélyebb száma folytán. Hat év alatt ugyanis mindössze 54 kovács halt el, közülök 33 légzőszervi betegségben, a többi halálokok közül nagyobb számmal fordult elő szívbaj – három esetben, agy- s idegbántalom – öt esetben, vérfertőzések négy esetben. A vasárú munkások harmadik csoportja, mely legnagyobb részben lakatosokból áll, az egylet tagjai sorában hat év alatt összesen 9,682 egyénnel volt képviselve, kik úgy egészségi mint halandósági viszonyaik tekintetében az összes fémárú munkások közt középhelyet foglalnak el. Mint a vasárú munkások közt általában, úgy itt is a leggyakoribb betegséget a sérülések képezik, a légzőszervi bántalmak csak ezek után következnek. A kovácsokhoz hasonlóan igen gyakoriak a lakatosok közt is a bőr- s kötszöveti bajok s ugyancsak hivatásuknál fogva a szembajok. A vasöntőkhöz annyiban hasonlítanak, hogy a vérfertőzési betegségek s a bujakór következménye gyanánt a vér-

edények, nyirkedények és mirigyek bántalmi köztük gyakran lépnek fel. Az agy- s idegbetegségek az összes foglalkozási ágak közt épen a lakatosok sorában vannak legmagasabb arányban képviselve. Megjegyzendő még, hogy a fém munkások mindhárom csoportja megegyez abban, hogy az emésztő szervek bántalmi összes betegségeiknek körülbelül 13 százalékát teszik. – A mi a lakatosok halandósági viszonyait illeti, azok mint már említettük, eléggé kedvezőek. Összesen épen száz halálozás fordult elő, melyből 59 esetben légzőszervi, tíz esetben agy- s idegbántalom volt a halálok. Emésztőszervi és vérfertőző betegségek következtében 6,6, sérülés következtében öt halálozás történt, azonkívül három lakatos gyilkosságnak lett áldozata.

Az egyleti kimutatások sorrendjében ezek után a szabók s cipészek következnek, azon két foglalkozás, mely ülő életmódot feltételez s melynek betegedési s halandósági viszonyaiban eddig is sok hasonló vonást észleltünk.

Előbbiek 3,754, utóbbiak 7,256 egyénnel voltak hat év alatt az összes tagok sorában képviselve.

A többi élethivatásoktól mindenekelőtt abban térnek el, hogy igen alacsony betegedési arány mellett rendkívül kedvezőtlen halálozási viszonyokat tüntetnek fel, minek okait már előadtuk.

A betegségeket illetőleg a szabóknál és cipészeknél az úgyis elég gyakori légzőszervi bántalmak között a tüdővész aránylag nagyobb számmal fordult elő, mint más élethivatásokban. A többi betegségek sorából kiemeljük az emésztőszeri bántalmakat, melyek mindkét foglalkozási ágba igen nagy számmal lépnek fel, s a szabóknál az összes betegségeknek 17, a cipészeknél 16 százalékát képezik.

Az emésztőszervek gyakori megtámadtatására az ülő életmódnak is nagy hatással kell bírnia, sőt szerintünk annak befolyása nagyobb mértékben csakis itt észlelhető. – Továbbá a vérfertőzőségi betegségek mindkét élethivatásban, de kivált a cipészeknél igen gyakoriak, a szabóknál pedig a véredény, nyirkedény s mirigybántalmak, továbbá a vizeleti s nemzőszervi betegségek oly magas arányban fordulnak elő, melyhez hasonlót a többi foglalkozási ágak egyikénél sem találunk. Az agy- és idegbántalmaktól is sokat szenvednek a szabók. A cipészek közt pedig a

szembajok és bőrkütegek fordulnak elő sokkal nagyobb számmal, mint egyéb élethivatásokban, továbbá jóval gyakrabban fordulnak elő mint a szabóknál a kötszöveti bajok, fülbetegségek és általános táplálkozási zavarok. Ez utóbbiak közt ismét a görvélykór és a vízkór igen gyakori. A mi a halandóságot illeti az, összhangban azon körülménnyel, hogy a szabók között a tüdővész aránylag gyakrabban lép fel, ezeknél aránylag nagyobb, mint a cipészeknél. A szabók között 71, a cipészek közt 98 halálozás fordult elő összesen, ezek közt előbbieknél 45, utóbbiaknál 69 légzőszervi bántalom folytán.

A következő élethivathoz hat év alatt 18,216 napszamos tartozott. – Ezek képezik azon osztályt, melynek általános egészségi viszonyai az egyletben képviselt valamennyi élethivatás között a legkedvezőtlenebbek, s melyben a halandóság is a szabók kivételével legnagyobb. Csekély kereset, s ennek következtében rász lakás, rász ruházat és rász táplálék, nehéz s kevésbé megosztott munka, végre rendetlen, könnyelmű életmód egyaránt közrehatnak e kedvezőtlen eredmény előidézésére. Míg a vasárú-munkások között a szerencsétlenségek, a malommunkások, szabók és cipészek között a lélegzőszervek bántalmai képezik a hivatást jellegző betegségeket, addig a napszamosok között úgy a balesetek, mint a lélegzőszervek betegségei igen gyakran fordulnak elő és a résztvevők számához képest csaknem minden betegség jelentékeny mérveket ölt. A mi a betegségek egyes nemeinek egymás közti viszonyát illeti, a lélegzőszervi betegségek a napszamosok összes betegségeinek csaknem negyedét, a sérülések pedig ötödrészét képezik. A többi betegségek közül még a mozgatószervek betegségei, különösen az izomcsúz lépnek fel igen nagy számmal, mi kétségkívül a rász lakásviszonyoknak s rász ruházkodásnak jele. A májbetegségek, de kivált a delirium tremens gyakorisága pedig szesz italok mértéktelen élvezetére vall. Az ugyanez ok folytán beálló szívelzsírosodásnak tudható be az is, hogy ez osztálynál a tüdőlob is igen gyakran halálos kimenetelű. A többi betegségek gyakoriság tekintetében az átlag alatt maradnak. A halálozásoknak csaknem harmadrésze itt a lélegzőszervi bántalmak pusztításainak következménye, 305 eset közül ugyanis 191-ben ezek voltak a halál okai. Azonkívül 13 esetben emésztőszervi,

23 esetben agy- és idegbántalom, 6 esetben mozgatószervek betegsége, 14 esetben vérfertőzés, s 18 esetben sérülés volt a halálok. A többi halálokok sorából kiemeljük még a delírium tremens-t, melynek kilencz. s a gyilkosságot, melynek hat napszámos esett áldozatul.

A következő osztály az asztalosok és faárúmunkások, összesen 10,396 taggal volt hat év alatt az együletben képviselve. Általános egészségi viszonyaikról láttuk, hogy betegezési arányszámuk az alacsonyabbak, a halandósági arányszám ellenben a magasabbak közé tartozik, utóbbi azért, mivel a betegségek sorában a lélegzőszervi betegségek, s ezek közül ismét a tüdőlob, tüdővész és mellhártyalob jelentékeny számmal találkoznak. A sérülések arányszáma is majdnem oly magas, mint a napszámosoknál. Egyéb betegségek közül a vérkeringési szervek bántalmai közt a szív-bajok, továbbá a kötszöveti s bőrbetegségek fordulnak elő az átlagosnál sűrűbben, a mozgatószervek bántalmai s a vérfertőző betegségek csak alig haladják azt meg. A halálozások összes száma 136 volt> ezek közül 82 esetben légzőszervi, 9 esetben emésztőszervi, 12 esetben agy- és idegbántalom volt a halálok, továbbá vérfertőzési betegség 11, vesebetegség 6. sérülés pedig csak 5 esetben.

A kőművesek s kőfaragók osztálya hat év alatt összesen 2,192 tagot számlált, kik elég kedvezőtlen betegezési s még kedvezőtlenebb halandósági viszonyok közt éltek. A lélegzési betegségeken és sérüléseken kívül, melyekről már szólottunk, igen nagy számmal fordultak elő még közöttük emésztőszervi betegségek is. Jellemző még rájuk nézve, hogy közöttük fordul elő a szabók s cipészek kivételével legtöbb nemzőszervi betegség. Az általános táplálkozási zavarok és a vérfertőző betegségek is gyakoriak, itt azonban inkább a nagyszámú váltóláz s hagymáz következtében. A mi a halálozásokat illeti, az összesen előfordult 35 eset közül 21-et légzőszervi bántalom idézett elő, négyet pedig balesetek, melyek a kőművesekre nézve voltak minden élet-hivatás közt a legveszedelmesebbek.

A mázoló s fényező közt 489-en voltak tagjai az együletnek az 1876-1879-ig terjedő négy év alatt.

Ez iparág munkásai közt meglehetősen magas betegezési arány

mellett igen nagy halandóságot találunk, mely tekintetben náluk csak a szabók vannak kedvezőtlenebb helyzetben. Betegségeiknek a légzési szervek bántalmai, melyek közt aránylag igen sok a tüdőhurut s tüdőlob, összesen negyedrészt teszik, a sérülések tekintetében viszonyaik kedvezők.

Egyéb betegségeik közül különösen jellemző ez osztályra nézve, hogy a mozgatási szervek bántalmai az összes betegségeknek 17 százalékát teszik, mi abban leli magyarázatát, hogy a mázolok sokszor nyitott ajtók s ablakoknál a léghuzamnak kitéve dolgoznak. Sajátságos még az is, hogy ez osztályban az általános táplálkozási zavarok, daganatok, agy- s idegbántalmak és a vérédegy- s mirigybetegségek is magas arányban találhatók, melyek keletkezését a mérges anyagokkal, különösen ólom és arzén festékekkel való bánásnak lehetne betudni, ha az esetek száma oly nagy volna, hogy a tévedést kizárná. A betegségek közt még a rezgőj is aránylag nagy számmal szerepel. – Haláleset mindössze 8 fordult elő, ezek közt öt légzőszervi bántalmak következtében.

A sütők is csak négy éven át vannak az egyleti jelentésekben külön kimutatva s pedig összesen 445-en. Betegedési s halálozási viszonyaik igen kedvezők, mi főleg annak tulajdonítható, hogy légzőszervi betegségeik sorában a tüdővész ritkábban fordul elő, mint bármely más élethivatásnál, valószínűleg azért, mivel a nedves téstával való bánás közben por nem fejlődik. A sérülések száma is igen csekély, ellenben sokat szenvednek a sütők az emésztő szervek bántalmaitól a gyakori s nagy hőváltoztatás, továbbá a váltóláztól a pinczehelyiségekben végzett éjjeli munka, következtében. – Halálozás a sütők között mindössze három fordult elő.

A férfimunkások utolsó csoportja a kocsisok, négy év alatt összesen 1,656 taggal voltak az egyletben képviselve. – Ezekről azt találtuk, hogy betegedési s halandósági viszonyaik meglehetősen kedvezőtlenül alakultak.

Összes betegségeiknek 27,4 százalékát lélegzőszervi betegségek képezik, melyek közt ismét tüdőhurut, tüdőlob s mellhártyalob fordul elő leggyakrabban, tehát oly betegségek, melyekre az

időjárás viszontagságainak igen nagy befolyása van. Igen magas még a szerencsétlenségeknek, továbbá a mozgatási szervek betegségeinek és a bőr s kötszöveti bajoknak arányszáma is, minek okát legalább a balesetek tekintetében mindenki ismeri.

A különféle foglalkozásúak mellőzésével, mely csoportról nem tudjuk miféle elemekből áll, még a nők két osztályáról kívánunk röviden megemlékezni.

A munkásnők közül 10,720-an, a házbeli foglalkozást folytatók közül 23,084-en teljesítettek befizetéseket az általános munkás betegégyező-pénztárba. Egészségi viszonyaik egészben véve kedvezőnek mondhatók, bár a halandóság aránylag magas a betegségekhez képest, mi önkénytelenül emlékeztet Heym azon tapasztalatára, hogy a nők egészségi állapotuk tekintetében gyakran másokat s magukat is csalódásban tartják. Egyébiránt, kivált a házban foglalkozó nők félbeteg is igen gyakran végezhetik munkájukat. A légzőszervi bántalmak a nők mindkét csoportjában az összes betegségek ötödrésznél valamivel többet tesznek, a munkásnők között különösen a tüdőhurut, a házbeliek közt pedig a tüdőlob s tüdővérzés gyakori, a tüdővész s az aránylag gyakran előforduló mellhártyalob mindkét csoportnál egyenlő számban követeli áldozatait. A sérülésekre nézve láttuk, hogy azok a nők között általában ritkán fordulnak elő. A többi betegségek közül az emésztőszervi bántalmak s a vérfertőző betegségek közül a váltóláz és hagymáz képezik az uralkodó betegségeket s a házbeli nők között magasabb arányban lépnek fel, mint a munkásnőknél. Itt is bebizonyul, hogy a rossz tápszerek s rossz lakásviszonyok a nőkre nézve nagyobb mértékben éreztetik káros hatásukat.

Bujakór a nők mindkét csoportjánál ritka betegség, mihez talán az is járul, hogy a nők ily bajokat sokkal inkább titkolnak, mint a férfiak. A mi a halálozásokat illeti, a házbeli nők között 179, a munkásnők közt 120 halálozás fordult elő, ezek közül a légzési szervek bántalmaira a házbeli nőknél 139, a munkásnők közt csak 58 eset fordult elő. Szívbjaj amazok közül 9-et, ezek közül hetet ragadt el, emésztőszervek betegségei halálok gyanánt is sokkal gyakrabban lépnek fel a házbeli nőknél (28 esetben), mint a munkásnőknél (8 esetben). Agy- s idegbántalom

a házbeliak közt 26, a munkásnők közt 10 esetben, vérfertőző betegségek amazoknál 17, ezeknél 4 esetben, általános táplálkozási zavarok pedig a házbeli nőknél 11, a munkásnőknél 10 esetben képezték a halál okát. Más betegségek következtében ritkán fordul elő halálozás.

Kiváló érdekléssel bírván azon körülmény, mennyi időt vesz igénybe átlag a betegség egyes nemeinek lefolyása, közöljük erre nézve a bécsi munkásegylet tapasztalatait.

Betegségek	A betegségek száma		Betegségek	A betegségek száma	
	A betegségek száma	A betegségek átl. száma		A betegségek száma	A betegségek átl. száma
Ált. betegségek :			Emésztési szervek betegségei :		
Csúsz	3072	17	Toroklob	1023	9
Váltóláz	1180	16	Torokgyik	32	10
Hagymáz	132	34	Gyomorláz	1465	15
Vizibetegség	68	58	Gyomorbetegségek	1767	14
Aggkór	102	41	Bárszing-szűkülés	2	31
Súly	17	57	Bélhurut	701	14
Sápkór	22	36	Sárgaság	99	29
Vérmérgezés	13	20	Májbetegségek	25	25
Czukorbetegség	2	31	Hashártyalob	108	25
Cholera	205	12	Bélgörcs	388	12
Sérülések	5915	19	Lágyéksérv	43	18
Égések	442	18	Végbélsipoly	29	53
			Vérkeringési szervek betegségei :		
Agy- és idegbetegségek :			Szívujak	156	41
Agybetegségek	330	28	Mirigylob	188	25
Hátgerincbetegségek	15	90	Aranyér	59	17
Idegbajok	203	16	Vérérdaganat	48	22
Oldalfájás	224	20			
Eskór	17	33	Hugycső és nemző szervek betegségei :		
Szembajok	772	23	Bright-kór	69	35
Fülbajok	50	22	Húgyhólyag hurut	53	21
			Herelob	144	22
Légzési szervek betegségei :			Bujakór és kankó	254	39
Gégefő betegségek	109	24	Anyaméhbetegségek	82	30
Hörghurut	1714	13			
Tüdőhurut	586	10	Csont- és izombetegségek :		
Tüdőgyulladás	557	31	Rezgörj	31	72
Tüdőlegdaganat	290	39	Csonthártyalob	163	24
Mellhártyalob	460	30	Izom- és inbetegségek	112	17
Vérköpés	298	28	Izomlob	393	27
Tüdővész	2667	47			

Betegségek	A betegségek összege	A betegnapok száma	Betegségek	A betegségek összege	A betegnapok száma
Bőrbetegségek:			Különféle bőrkütegek	268	21
Sejtszövetlob s daganat	1271	16	Vizenyü	39	20
Tályogok	834	21	Szülés	654	7
Himlő	414	14	Megfúladás	13	1
Orbáncz	215	21	A kóreseteknek összege	30833	21
Kelevény	248	16	Betegségek napoknak	65837	—
			A tagoknak összege	88520	—

Fontossággal bír még azon körülmény is, hogy az egy-let tagok közt képviselt különféle foglalkozású munkások közt átlag mily hosszú egy-egy betegség tartama. A bécsi munkásegylet fennállása első tiz évében erre nézve következő tapasztalato-
kat tett.

F o g l a l k o z á s	1000 közül átlag meg- betegedett	Betegség átlagos tartama napokban
Gép melletti segéd munkásoknál	592	19—20
Kovácsoknál	470	20—21
Nőknél	416	17—18
Czipészeknél	390	20—21
Mázolók s fényezőknél	382	17—18
Mintázók s öntőknél	361	17—18
Fonók s szövőknél	352	27—28
Napszámósok s gyári munkásoknál	344	22—23
Kőművesek s kőfaragóknál	324	20—21
Lakatosoknál	307	21—22
Vas s fémesztergályozóknál	287	19—20
Asztalosok s faárú-munkásoknál	255	28—29
Bádogosok s bronzmunkásoknál	247	21—22
Szabóknál	230	22—23
Szizgyártók s nyergeseknél	230	19—20

A magyar munkás betegségélyző-egyletnél ily adatok nem jegyeztetvén, legfeljebb hozzávetőleges számítást lehetne tenni az

egyes iparágak munkásai közt előforduló betegségek száma s a betegségek egyes nemeinek tartamára nézve a bécsi munkásegyletnél tett tapasztalatok alapján.*)

Az általános munkás betegsegélyző- s rokkant-pénztár által gyűjtött gazdag tapasztalatokhoz képest a többi munkásegyletek működése felől csak igen kevés adat áll rendelkezésünkre. Az egyletek legtöbbje nem is ad ki évi jelentéseket, vagy ha igen, abban az egészségi viszonyokra vonatkozólag csupán az előfordult betegségek és halálesetek száma van feljegyezve. Ennélfogva itt csak egy munkásegyletnek, a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének működésére fogunk bővebben kiterjeszkedni, részint azon különös érdeknél fogva, melyet az, mint a nagyipari munkások legintelligensebb osztályának szövetkezete érdemel, részint mivel működése a munkanélküliek segélyezésére, tehát a munkások biztosításának egyik legfontosabb, sokszor megvitatott ágára is kiterjeszkedik.

A budapesti könyvnyomdászok s betüöntők egyletének 1882-ik évi számadási jelentése szerint a tagok száma ez évben 698 volt, kik közül 674 Budapesten, a többi vidéken dolgozott. A rokkantak száma ez év végén 10 volt, hat az év folyamán elhalt. A bevételek összege ez évben 19,240 frt 80 kr. volt, mely magában foglal a heti díjakon kívül beíratási díjakból 483 frt 50 krt, hátraléklevonásokból 458 frt 34 krt, visszafizetett útisegélyekből 15 frt 50 krt, a vidéken elszórtan foglalkozó tagok járulékaiból

*) A betegsegélyző egylet kiadásai e szerint eltérők lesznek, a mint a tagok között a munkásosztályok eltérő arányban vannak képviselve s amint égj,k^{va}gy másik betegség lép fel gyakrabban.

Az egyleti kimutatások még más és pedig sokkal fontosabb szempontból is kiegészítést igényelnek, a mennyiben a foglalkozás s életkor kombinációját egészen mellőzik. A régibb évi jelentések tartalmaznak ugyan idevonatkozó adatokat, de azokban a foglalkozási osztályok egyes korcsoportjaiba tartozó személyek száma nincs kitüntetve, minek folytán a kor és foglalkozás együttes hatásának megítélése nem lehetséges. Az általános betegsegélyző s rokkantpénztár egyébiránt jelenleg is nagy áldozatokat hoz az egyleti statisztika érdekében. Jelen munka írójának az egylettügy e statisztikába, mint üzleti könyveibe s más feljegyzéseibe is a legszívesebb készséggel engedett betekintést, miért köszönetét e helyen is kifejezni el nem mulaszthatja.

96 fjt 50 krt és feloszlik különböző pénztárak közt következőképpen:

Betegpénztár	frt	8,108.65
Rokkantak, özvegy és árvák pénz- tára	„	4,922.52
Munkanélküliek pénztára	„	3,269.13
Önképző-osztályi pénztár	„	2,940.50
Összesen		frt 19,240.80

Betegsegélyben összesen 189 tag részesült s e célra összesen 5396 fjt 34 kr. adatott ki, úgy hogy minden segélyezett átlag 28 fjt 55 kr. segélyben részesült az év folyamán. A betegségi esetek s betegnapok száma nincs kimutatva. Temetési járulékok összesen 18 tag után fizetett ötven forintjával, a mi 900 fjt kiadást okozott. Az elhaltak közül hat előbb a rokkantak állományához tartozott, kiknek körében tehát ez évben igen nagy halandóság uralkodott. A rokkantak segélyzése 2,665 fjtba került, mely összeg 16 személy közt oszolván meg, egyre 166 fjt 57 kr. jut; a legmagasabb segély 260 fjt volt ez éven át. Három özvegy kapott az év folyamán 50 fjtnyi végkielégítést, 23 árva segélyezésére pedig 844 fjt fordított, vagyis átlag mindenikre 36 fjt 70 kr.; a legmagasabb segélyezések 48 fjtba mentek. Útisegélyt 203 átutazó vett igénybe, a mi összesen 488 fjt 80 kr. költséget okozott. A munkanélküliek segélyezésére az év folyamán 980 fjt fordított és összesen 69 egyén részesült támogatásban. A legnagyobb seo-élvösszeg, mely e címén fizetett, 60 fjt volt. Igen helyesnek bizonyult az alapszabályok azon intézkedése, miszerint azok, kik munkát nem kapván, a fővárosból elutazni akartak, 8 fjt útiköltséggel segélyeztetnek. A 69 egyén közt, ki munkahiány miatt az egylethez fordult támogatásért, 26 volt olyan, ki Budapestről elutazott, a mi a munkakínálatot jelentékenyen csökkentette. A munkanélküliek és átutazók segélyezésére vonatkozó egyleti alapszabályokat itt kivonatosan ismertetjük:

29. §. A munkanélküliek pénztárából való segélyezésre igényvel bír minden tag, ki:

- a) a budapesti könyvnyomdászok és betűöntők egyletének a munkahiány bekövetkezése előtt egy évig tagja volt és járulékait ezen pénztárba 52 héten át teljesítette;

b) bebizonyítja, hogy 14 nap óta munka nélkül van s ugyanannyi ideig az állomásközvetítésnél be van jegyezve, s nem önhibája folytán lépett ki a munkából.

31. §. A segélyösszeg hetenkint 4 frt a nőtlen, és 6 frt a nős tagok számára, ez azonban a közgyűlés határozata folytán megmásítható.

32. §. A segély a foglalkozáshiány második hetének végével kezdődik s öt héten át tart.

33. §. Valamely tagnak a segélyezés ideje alatti megbetegedése esetén a segély a betegség tartamára elmarad. A betegség után folytatandó segélyezésnél a betegség előtti hetek száma a 32. §. értelmében beszámíttatik.

34. §. Ha oly tag rögtön elutazik, kinek a segélyezésre alapos igénye van és az állomásközvetítés által után bizonyítható, hogy foglalkozásban nem állott, 8 frtot kap mint útiköltséget.

37. §. Minden Budapestre érkező szaktárs, ki oly egyletnek volt tagja, mely az egylet tagjait hasonló jótéteményben részesíti, atisegélyt nyer. Ezen segély nagysága a közgyűlés által határozatik meg s jelenleg 3 frt.

Ha foglalkozást vállal, kötelessége a felvett útipénzt 14 nap után hetenkint 1 frtnyi részletben befizetni.

A magyar nyomdászok betegedési viszonyaira vonatkozólag semmiféle adataink nincsenek. A külföldi kimutatások sem elég részletesek, annyi azonban kivehető azokból, hogy a tüdővész ezen élethivatásban is igen nagy mértékben lép fel megbetegedési ok gyanánt, továbbá, hogy a szedőknél, mint megbetegedési ok, az ólommérgezés is szerepel.

A halandósági viszonyokra s az elhaltak átlagos életkorára vonatkozólag némi útmutatást nyújt az egylet által, az ipartörvény módosítása alkalmából kiadatott érdekes röpirat,*) mely szerint az 1874-1883. években elhaltak átlagos életkora az egyes munkáscsoportoknál volt:

*) Adatok a budapesti nyomdásztestület társaséletéből, írta Firtinger Károly betűszedő. Budapest, 1884.

Foglalkozás	Halottak száma	Összesen elért életkor	—1 halottnak átlagos életkora
Betűszedők	172	5697	33.21
Gépmesterek	40	1605	40.05
Nyomók			
Betűöntők	8	349	43.05
Ügyvezetők	9	488	54.02
Javitnokok			

E szerint az elért átlagkor a betűszedőknél jóval alacsonyabb volna, mint más munkáscsoportoknál, miben, megengedve, hogy ez osztály tagjainak általános egészségi viszonyai a legkedvezőtlenebbek, kétségkívül legnagyobb része mégis azon körülménynek van, hogy a szedők sorában igen nagy számmal lévén a kezdők, köztük a fiatalabb korú egyének nagyobb arányban vannak képviselve, mint a többi munkáscsoportoknál.

A többi munkás segélyező-pénztárak tekintetében a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. ministeriumnak már említett kiadványára utalunk, mely a munkások részére fennálló humanistikus intézmények működését ugyan csak néhány szempontból, de ezekre nézve kimerítően s szabatosan ismerteti. Itt csupán néhány Budapesten fennálló gyári pénztárra vonatkozó adatokat vesszük át, melyekben a munkások átlagos száma a kétszázat meghaladja.

A pénztár éve	Vagyoniállás az 1882. év végén	A segélyezés módja betegség esetén	rokkant- ság ese- tén	halálozás esetén	A vállalat jártéka a j. é. zárható	A munká- sok	A segélyezés feltételei	Más intéz- mények a munkások közül	A munkások átlagos száma
A m. kir. államv. gép- gyárának betegsegélyező intézete	3096 frt 17 kr.	Kórházi ellátás v. pénz- segély naponként 25 krtól 1 frtig három hónapra	—	Temetkezési pótlék 80—50 frt	Évenként 300 frt	Havonként 25 krtól 1 frtig	Legalább egy hónapi tag- ság s hogy a betegség ne erjedjen erkölcstelen élet- módból v. veretkedésből	Van 120 családos munkás- nak lakás, gyermekkert s 2 osztályu elemi iskola	86 52

A pénztár czíme	A pesti hengerem-társaság munkásainak betegpénzt. és segélyező alapja	Stern Ignác szeszgyáros beteg-segélyező pénztára	Spitzer Gerzson s társai karton s kétfestő gyárának betegsegélyző
Vagyonállás az 1882. év végén	E két alap az 1841-től, illetve 1869-től 1870-ig tartott befizetésekéből s a vállalat különféle adományaiából s egy 10,000 frtos alapítványból keletkezett. 1870. óta befizetés nem történik s csak a tőke kamatai fordíttatnak segélyezésre betegség, rokkantság és halál esetében. Különb. az összes munkások — átlagosan 400 — köteleztetnek, hogy az általános munkás beteg-segélyező s rokkantpénztárba alapszabályszerű befizetéseket teljesítsenek	-	317 frt
A segélyezés módja		Orvosi kezelésen és gyógyszereken kívül a rendes kereset fele adatik A körülményekhez képest végkielégítés adatik a vállalkozó részéről A vállalkozó hozzá járul a temetkezési költségek fedezéséhez	Orvosi kezelésen és gyógyszereken kívül három hónapon át adatik a heti bér fele A munkások biztosítva vannak Adatik temetkezési pótlék
A vállalat A munkások		A vállalat fedezi az előforduló hiányokat és segélyezést nyújt rokkantság és halál esetében Kereset 1 $\frac{1}{2}$ o-a, a pénzbirozságok a segélyező pénztárba folynak	A vállalat a munkások befizetéscinek 10 $\frac{1}{2}$ o-át fizeti a pénztárba Heti kereset 1 $\frac{1}{2}$ o-a
A segélyezés feltételei		Betegség esetén a segélyezés két hónapig tart	Hogy a munkás legalább négy hétig a gyárban alkalmazva legyen
Más intézmények a munkások érdekében		Vannak munkás-lakások, fürdőhasználat költségei a pénztárból	A munkások balesetek ellen biztosítva vannak
A munkások átlagos száma		270	240—260

A pénztár címe	Vagyonállás az 1882. év végén	A segélyezés módja	A vállalat járuléka a pénztárhoz	A munká- sok	A segélyezés feltételei	Más intéz- mények a munkások érdekeiben	A munkások átlagos száma
Goldberger S. F. és fiai katon s kékfestő gyárá- nak betegsegélyző s nyugdíjpénztára	702 frt 28 kr.	Orvosi kezelésen és gyógyszeréken kívül a beteg munkás kapja 3 hónapig heti bére felét, azontul felgyógyulásáig heti bére egy negyedét. Hetenkint 2 $\frac{1}{2}$ —5 frt	A vállalat fizet a betegsegélyző pénztárba heten- ként 6 frtot, a nyugdíjpénztárba hetenkint 25 frtot	A betegsegélyző pénztárhoz a kereset 1 $\frac{1}{6}$ -a, a nyugdíjpénztárhoz hetenként 5—10 kr.	Hogy a munkás legalább egy napig a gyárban alkalmazva legyen	A munkások egy balesetek ellen biztosító intézet- nél biztosítva vannak, a díjakat a segélyző pénztár fedezi	250—300

Egyéb munkás segélyező-egyesületekről itt csak azt említ-
jük meg, hogy azok száma nagyobb, mint gyáriparunk csekély
fejlettsége mellett feltenni lehetne. Csupán a budapesti keres-
kedelmi iparkamara területén 33 ily intézetet sorol fel az em-
lített jelentés, soron kívül még 53 iparvállalatot nevez meg,
melynek összes munkásai az általános munkás betegsegélyző- s
rokkantpénztárba befizetéseket teljesítenek.

Meggondolva, hogy a kisipar segéd munkásai körében is
mily számos segélyező-intézet, működik*), meglepéssel lehet

*) Az országos iparegyesület titkárának, Gelléri Mór úrnak szívessége
folytán számos ily segélyegylet alapszabályaiba és kimutatásaiba volt alkalmunk
betekinteni. Az idevonatkozó adatok feldolgozása azonban nem tar-
tozik e munka keretébe, mely kiválólag a nagyipar munkásainak segély-
egyleteivel foglalkozik.

constatálnunk azon tényt, hogy a magyar iparos munkások minden osztálya kezdi belátni sorsa biztosításának fontosságát s az önszegélyezés céljára való egyesülésben rejlő erőnek is tudatára ébredt, mi egyszersmind azt is bizonyítja, hogy az általános munkásbiztosítás megvalósítására Magyarországon a talaj kellőleg előkészítve van.

II. A bányászok társpénztárai.

Mint csaknem minden államban, úgy Magyarországon is a bányászat felvirágoztatása régtől fogva a kormány s törvényhozás legfőbb gondjai közé tartozott. A nagy figyelem, melyben ezen régente minden másnál fontosabbnak tartott iparág részéül, kiterjedt az abban foglalkozó jelentékeny számú munkásokra is. A nagy fontosságú kiváltságok mellett, melyek a bányamunkásoknak számos előjogot biztosítottak, s őket a közterhek nagy részének viselésétől felmentették, hozzájárult még a bányamunkások sorsának javításához a társpénztári intézmény korai kifejlődése is, mely a beteg vagy munkaképtelen bányászoknak, továbbá az elhaltak családjainak segélyezése körül már sokkal előbb áldáshozóan működött, mielőtt más iparágak munkásainak biztosítása még csak szóba is jött volna.

A társpénztárak viszonyaira bőven kiterjeszkednek azon évi jelentések, melyeket a bányakapitányságok a hazai bányászat állapota s az annak emelésére szükséges teendők felől a kormány elé terjesztenek. Ezen jelentésekben foglalt adatok legnagyobb részét az országos statisztikai hivatal évkönyveiben közli. Sajnos, hogy az összegyűjtött terjedelmes tapasztalatok nincsenek eléggé részletesen feldolgozva s az egyes rovatok összeállítása oly kevésbé kielégítő, hogy még számos javítás volna szükséges arra, hogy az adatok ezen mindenki által megközelíthető gazdag forrásra kellőleg felhasználható legyen. A legfőbb hiány, hogy a jelentések csak a szerencsétlenségekre vonatkoznak, az egyéb okok által előidézett betegségi, rokkantsági és halálesetekről bővebb kimutatás teljesen hiányzik. Továbbá a vagyonkezelés kimutatásánál is oly kevésbé részletesek a jelentések, hogy sem a be-

fizetéseknel, sem a segélyezéseknél nem lehet tudni, hogy a munkások egyes osztályai mily mértékben járulnak ahhoz, illetve mily arányban részesülnek abból. Végre felelőtjük azon eléggé ismeretes körülményt is, hogy a kiadásoknak jelentékeny része, minden bővebb részletezés nélkül, mint „kezelési s egyéb” költség szerepel.

Örvendetes fordulat jelölül tekinthető a magy. kir. földmívelés-, ipar- s kereskedelemügyi ministeriumnak leirata a bányakapitányságokhoz, melyben a társpénztárak vagyoni viszonyaira vonatkozó kimutatások hiányainak részletesebb adatokkal való pótlását sürgeti s egyszersmind véleményadásra szólítja fel a bányakapitányságokat az iránt, miként lehetne a statisztikai kimutatások körül legcélszerűbben javításokat eszközölni.

Á bányakapitányságok előterjesztései*) szintén a reformok szükségessége mellett nyilatkoznak, a kivitelre nézve különösen figyelemét érdemel a budai bányakapitányság azon nézete, hogy a társpénztárakra vonatkozó jelentések úgy alakítandók át, hogy azokból az egyes társpénztárak eltérő alapszabályainak befolyása kivehető legyen.

Miután a szükséges javítások megvalósítása még a jövő feladata, a bányamunkások segélyegyleteinek ismertetésénél a meglevő adatokra kellé szorítkoznunk, melyeket azonban egyik-másik irányban sikerült kiegészítenünk.

Mindenekelőtt az összes magyarországi bánya- s kohóművekben dolgozó férfiak, nők és gyermekek számának hullámzását mutatjuk be az 1867- 1881-ik évi időközben a kincstári s magánbányák megkülönböztetésével. *)

*) Ezen előterjesztéseket, továbbá a bányakapitánysági jelentések azon részét, melyet az országos statisztikai hivatal át nem vesz, Kuncz Péter ministeri osztálytanácsos, Bruiman Vilmos budapesti bányakapitány urak, továbbá dr. Varga Gyula úr, az országos statisztikai hivatal tagjának szívesességéből használhattuk.

**) A bányatárspénztárak alapszabályaiból itt azok nagy terjedelme miatt kivonatokat nem közlünk; e dolgozat befejező részében azonban néhány igen fontos intézkedés ismertetve van. – Ugyanez áll a vasúti munkások betegpénztárai s nyugdíjintézetei tekintetében is.

A bányá és kohómunkások száma.

Év	Kincstári				Magán			
	férfi	nő	gyermek	összesen	férfi	nő	gyermek	összesen
m u n k á s o k s z á m a								
1867	9 554	162	1 306	11 012	26 198	1 412	4 205	31 810
1868	10 117	402	1 183	11 702	26 830	1 465	4 945	33 240
1869	10 026	58	1 424	11 508	28 618	1 363	3 847	33 828
1870	10 495	104	1 352	11 951	27 136	1 190	3 349	31 675
1871	9 644	142	1 155	10 941	28 620	1 417	3 461	33 498
1872	9 339	163	1 018	10 520	30 826	1 382	3 777	35 985
1873	10 324	132	1 234	11 690	31 969	1 276	4 072	37 317
1874	9 822	165	1 329	11 316	28 537	1 393	3 915	33 865
1875	7 481	127	1 094	8 702	28 868	1 267	3 554	33 689
1876	8 797	134	1 276	10 207	26 371	1 155	4 112	31 638
1877	7 740	116	1 172	9 028	25 080	1 083	3 689	29 852
1878	7 102	87	1 061	8 250	26 235	947	3 875	31 057
1879	7 448	77	903	8 428	28 862	909	3 604	33 375
1880	8 130	82	1 118	9 330	27 685	1 148	3 636	32 469
1881	8 653	103	1 077	9 833	27 827	1 051	4 209	33 087

Ezen adatokból, melyek egyébiránt bányáiparunk csekély fejlettségét s pangását is eléggé bizonyítják, kitűnik, hogy a kincstári bányákban és kohókban az összes bányamunkásoknak nem egészen negyedrésze talál foglalkozást, továbbá, hogy a nő- és gyermek-munkások aránylag nagyobb számmal vannak a magánbányákban, mint a kincstáriakban alkalmazva, így az 1881-ik év adatai szerint a kincstári bányákban az Összes munkásoknak 87,8 százaléka férfiakból áll, míg a nők az összes létszámnak 11, u gyermekek pedig 11 százalékát teszik, – a magánbányákban pedig csak 84,1 százaléka az összes munkásoknak volt felnőtt férfi, ellenben 3,2% nő, s 12,7% gyermek. Hogy a felnőtt férfiak közt sok ideiglenesen alkalmazott munkás és napszámos is található, azt a társnéptári alapszabályok az által bizonyítják, hogy azokról gyakran megemlékeznek. Mily számmal vannak a technikai képzettséggel nem bíró napszámosok a kincstári s a magán-

bányák férfimunkásai között képviselve. arra nézve adataink nincsenek.

A társpénztárak működésének tárgyalását a vagyonkezelés eredményeinek ismertetésével kezdjük meg.

Az 1881-ik év eredményeit véve tekintetbe, azt találjuk, hogy az év elején a kincstári bányákban fennálló társpénztárak vagyonállapota 2.519,283 fjt, a magánbányákban fennállóké pedig 4.753,641 fjt 42 kr. volt, míg az év végén a vagyonállapot amazoknál 2.580,303 fjt 10 krt, utóbbiaknál pedig 4.864,493 fjt 33 krt tüntet fel.

A társpénztárak összes bevétele ez évben 1.512,312 fjt 26 krra ment, mely részint a munkások járulékaiból, részint egyéb jövedelmi forrásokból ered. Csakhogy, míg a kincstári bányások társpénztárainál a bevételnek csak 24,9 százaléká ered a munkások járulékaiból, 75,1%-a pedig egyéb jövedelmi forrásokból, addig a magánbányák társpénztárai utóbbi czímen csak 40,5 százalékát vették be összes jövedelmeiknek, a többi 59,5 százaléká bevételeiknek a munkások járulékaiból ered. Dr. Konek Sándor *) az 1880-ik évre vonatkozólag talált hasonló eredményt, midőn „a munkások járuléka a kincstári bányá- s kohótelepeken 110,668 fjtot tettek, vagyis minden munkás után évi 11 fjt 85 krt; a magánvállalatokon 588,427 fjtot, vagyis fejenként évi 18 fjt 43 krt.” Ily eredmény természetes következménye annak, hogy míg az állam bányászainak segély-egyletéhez az orvosok fizetésén kívül még ugyanoly összeggel járul mint a társpénztári tagok együttesen folytonosan járulnak, addig a magán-bányabirtokosok ritkán segélyezik a társpénztárakat az orvosok fizetésén kívül valamivel.

A kiadások az 1881-ik év folyamán az állami bányák társpénztárainál összesen 317,057 fjt 32 krt, a magánbányák társpénztárainál 923,382 fjt 93 krt tettek, mely összegből a munkások s hozzátartozóik segélyezésére az előbbie 42,8, utóbbiak 45,6 százalékot, kezelési s egyéb költségekre pedig amazok 45,6, ezek 54,4 százalékot fordítottak.

*) Bányászatunk jelen állapota s teendőink annak sikeresb kifejtésére dr. Konek Sándortól. A jeles író ezen – utolsó – műve a magyar tudományos akadémia nemzetgazdasági s statisztikai bizottsága által kiadott értekezések közt jelent meg.

A kiadásoknak „kezelési s egyéb költségek” czimű rovata már sok félreértés okául szolgált. – A bányászati viszonyoknak még oly jeles ismerője is, mint Kőnek felszólalt a kezelési s egyéb költségek rendkívüli magassága ellen, azonkívül hírlapi felszólalásokra is adott az alkalmat. A kereskedelmi ministerium végre is, mint már említettük, részletes jelentés tételére szállította fel a bányakapitányságokat.

A beérkezett jelentések adataiból kiemeljük, hogy a zalatnai bányakapitányságban a társpénztárak összes vagyona az 1882-ik év elején 815,206 frt 04 kr. volt. Ez év folyamán 5,497 munkás 1.333,427 frt 90 krt tevő, összes keresménye után annak 5,6 százalékát, vagyis 74,671 frt 40krt fizetett be a társpénztárakba. Ez összeg, melyből egy-egy munkásra átlag 13 frt 58 kr. esik, az összes jövedelem harmadrészét jóval meghaladja. – A kiadások összege 296,843 frt 43 kr. volt, melyből 168,079 frt 19 kr. átfutó kiadás. A fennmaradó 128,764 frt 24 krból 1,429 egyén nyugbérére 82,288 frt 95 kr., végkielégítésekre, betegek napidijára és ideiglenes segélyezésekre 14,980 frt 93 kr., orvosok fizetésére, betegápolási, kórházi, gyógyszerári s temetkezési költségekre 20,009 frt 68 kr. fordított. míg a kezelési költségek, melyek között a nem tisztá kezelési költségek értendők, 11,484 frt 68 krra, tehát az állandó kiadásoknak 9,8 százalékára rúgnak.

A budapesti bányakapitányság területén fennálló társpénztáraknak 1882-ik évi összes bevétele 239,851 frt 05 kr., összes kiadása 192,034 frt 23 kr., illetve az átfutó kiadásoknak, mint kölcsönöknek, értékpapírok árának leszámításával 116,685 frt 97 kr. volt. Ez összegből:

Nyugbér, végkielégítés, nevelési pótlék czimén	46,723 frt 37 kr.
Időnkénti segélyezésekre	1,654 „ 93 „
Orvosok díjára, gyógyszerekre, kórodai s ápolási költségekre	31,829 „ 02 „
Kórpénzek fejében	15,822 „ 92 „
Temetkezési járulékokra	2,254 „ 62 „
Összesen a munkások s családjaik segé- lyezésére	98,284 frt 82 kr.

adatott ki. Azonkívül 2,006 firt 56 kr. oktatási, 166 firt 50 kr. templomi czélokra, 1,262 firt 30 kr. leltári tárgyakra. 1,308 firt 98 kr. épületek fentartására, 5,223 firt 83 kr. az ingók s épületek értékéből való leírásokra, 1,030 firt 40 kr. adóra, 5,694 firt 02 kr. letétekre fordított. Kezelési költség czimén csak 1,708 firt 51 kr. van számításba véve, tehát az összes kiadásoknak 0,89 százalékára, na pedig az átfutó kiadásokat tekinteten kívül hagyjuk, a fenmaradó összegnek 15 százalékára ment a kezelési költség.

Áttérve a bányászok egészségi viszonyaira, e tekintetben sokkal kevesebb tapasztalat áll rendelkezésünkre, mint az iparos munkásoknál, mert csak a bányákban előforduló szerencsétlenségek jegyeztetnek fel, az egyéb okokból származó betegségekre s munkaképtelenségekre vonatkozólag az országos statisztikai hivatal évkönyveiben közölt táblák nem tartalmaznak adatokat. Ezen hézag kitöltésére az ausztriai társpénztárakra vonatkozó gazdag adatokhoz fordulunk,*) melyek közül az 1880-ik évre vonatkozó táblázatokból a legfontosabbakat átvesszük.

Az 1880-ik évben az ausztriai bányászok társpénztárainak a sóbányák munkásaival együtt összesen 85,764 tagja volt. kik között 88,947 betegségi eset fordult elő, összesen 820,052 betegnappal. E szerint minden munkásra valamivel több jutott egy kóresetnél és 95 betegnapnál s minden egyes betegség lefolyása átlag 9,22 betegnapot vett igénybe. Munkaképtelenné lett az év folyamán, általában 819 bányász, tehát minden 10,000 közül 95. Szerencsétlenség előfordult az összes tagok között, 489, minden 10,000 közt tehát 62,72. Halálos kimenetelű volt az összes baleseteknek 27*7 százaléka.

Halálozás az összes tagok közt 1,658 fordult elő, melyek közül 151 esetben szerencsétlenség volt a halálok. Tízezer egyénre tehát évenként átlag 156 halálozás esik, melyek közül tizenegyet szerencsétlenség okoz.

A magyar bányászokról csak az előforduló balesetek számát illetőleg vannak adataink, melyeket a könnyű, súlyos és halálos

*) Kimerítő adatokat közöl az: Oesterreichisches statistisches Handbuch. Herausgegeben von der k. k. Central-Cemmission. Erster Jahrgang: 1882. (Bécs 1883.)

sérülések megkülönböztetésével: az 1867-1881-ig terjedő időközre nézve alábbi táblázatban közlünk, hol a kincstári s magánbányákban előfordult szerencsétlenségek is el vannak különítve.

Év	Balesetek száma (a munkások közt)								
	könnyű		súlyos		halálos		összesen		az összes telepeknél
	kincstári	magán	kincstári	magán	kincstári	magán	kincstári	magán	
bányatelepek									
1881	51	185	16	68	12	34	79	287	366
1880	83	152	18	64	11	50	112	266	378
1879	80	172	22	59	31	45	133	276	409
1878	50	209	11	47	16	44	77	300	377
1877	44	153	25	52	9	38	78	243	321
1876	22	169	26	53	11	33	59	255	314
1875	36	166	17	60	15	39	68	265	333
1874	29	185	21	61	15	57	65	303	368
1873	65	395	28	108	14	50	107	552	660
1872	32	465	25	140	20	54	77	659	736
1871	47	383	23	74	11	53	81	510	591
1870	69	223	18	52	11	31	98	306	404
1869	63	184	24	54	13	40	100	278	378
1868	134	79	33	55	9	30	176	164	340

A balesetek számát a magán és kincstári bányatelepek munkásainak számával összehasonlítva, az 1877-1881-ik évekre nézve azt tapasztaljuk, hogy a kincstári bányákban ez idő alatt összesen alkalmazott 44,869 munkás közt 479 és pedig 308 könnyű 92 súlyos és 79 halálos sérülés fordult elő, míg a magánbányákban ugyanezen öt év alatt foglalkozó 159,840 munkásra 1,372 szerencsétlenség esik, ezek között 871 könnyű 290 súlyos és 211 halálos. — Tízezer bányász közül tehát könnyű sérülést szenvedett a kincstári bányákban 68,6, a magánbányákban 54,5, súlyos baleset ért a kincstári bányában 20,5, a magánbányákban 18,1 munkást, a sérülés halálát okozta amott 17,6. itt 13,2 bányász-

nak. Ha csakis az 1881-ik évi tapasztalatokat tekintjük, akkor tízezer munkás közt a kincstári bányákban 51,8, a magánbányákban 35,9 könnyű, 16,3, illetve 20,6 súlyos és 12,2, illetve 10,8 halálos sérülés fordult elő. Ez adatok értékét nagyban csökkenti, hogy nincs kimutatva, hány szerencsétlenség fordult elő a férfiak, nők s gyermekek között, mert bizonyos, hogy a balesetek sokkal gyakrabban érik a férfi-bányászokat, mint a bányákban könnyebb s veszélytelenebb munkához alkalmazott nőket és gyermekeket. E hiánynak lehet nagy részben betudni, hogy az állami bányák, melyekben aránylag sokkal kevesebb nő és gyermek van alkalmazva, a bennük előforduló szerencsétlenségek tekintetében kedvezőtlenebb színben tűnnek fel a magánbányáknál, a mi ugyan az utolsó év tapasztalatai szerint csak a halálos kimenetelű balesetek tekintetében áll, mert a könnyű és súlyos sérülések ez évben öt évi tapasztalatokkal ellentétben a magánbányák munkásai közt gyakrabban fordulnak elő.

Az 1867-1876-ikévi átlagra nézve egészen ellenkező tapasztalatokat tehetünk. Dr. Kőnek többször idézett művében erre nézve a következőket mondja: „ezen tíz évi átlag szerint a kincstári munkások közt, ha az alkalmazott nőket és gyermekeket is odaszámítjuk, csak 1164 munkás, ellenben a magánvállalatokon már minden 93,4 munkás valamely balesetnek áldozata; miből világos, hogy a kincstári bányászatnál hihetőleg jóval több műszakilag kiképzett munkás szokott alkalmaztatni, mint a magánosok által kezelt bányaműveknél, mivel a merő napszamosokkal üzőtt bányászkodásnál a dolog természete szerint sokkal több baleset fordul elő, mint szakszerűen előkészült s óvatosabban eljáró munkások mellett.” – A két időszakra vonatkozó tapasztalatok ellentétessége könnyen kiegyenlíthető, ha tekintetbe vesszük, hogy az 1867-től 1876-ig terjedő tíz éves időszakra esik azon néhány év, melyben a közigazdaság minden ágában lábra kapott túlhajtott üzérkedés a bánya-iparra is kiterjeszkedett. Hogy a magánbányászat kevésbé szakavatott munkásokkal dolgozik, mint a kincstár, azt azon körülmény bizonyítja, hogy az állami bányákban aránylag több férfimunkás van alkalmazva. Ez azonban nemcsak az 1867-1876-ig terjedő időszakban volt így, de az azután következő öt évben is és ezen idő alatt,

ennek daczára kevesebb szerencsétlenség fordult elő a magánbányákban, mint a kincstáriakban. Hogy az 1867-től 1876-ig terjedő időszakban ellenkezőleg a magánbányák munkásait érte aránylag sokkal több szerencsétlenség, annak okát egyedül abban kereshetjük, hogy az 1871-ik, 1872-ik s 1873-ik években a magánbányákban oly számos baleset fordult elő, hogy e három évi eredmény az egész tíz éves időszakra ráütötte bélyegét. Igaz, hogy az 1872-ik s 1873-ik években, különösen az utóbbiban, jóval több munkás dolgozott a magánbányákban mint jelenleg, vagy mint az 1874-ik évben, de az eltérés távolról sincs akkora, hogy kimagyarázhatná az üzérkedés virágkorában a bányamunkásokat érő szerencsétlenségek nagy számát. Előfordult ugyanis, könnyű sérülés 1870-ben még csak 223, 1871-ben 383, 1872-ben 465, 1873-ban 395, 1874-ben már csak 185; súlyos sérülés 1870-beu csak 52, 1871-ben 74, 1872-ben 140, 1873-ban 108, 1874-ben csak 61; halálos baleset 1870-ben még csak 31, 1871-ben 53, 1872-ben 54, 1873-ban 50, 1874-beu kivételesen még több 57, de már 1875-ben csak 39, 1876-ban csak 33. Azon években tehát, melyekben a speculatio a bányaiipar felé fordult, a szédelő vállalatok gyorsan szaporodtak, a bányászás sok esetben kellő alaptőke nélkül a gyors meggazdagodás reményében üzetett, midőn ezzel kapcsolatban a szerencsétlenségek meggátlására teendő, sokszor költséges intézkedések leginkább elhanyagoltak s kellő képzettséggel nem bíró munkások legnagyobb számmal nyertek foglalkozást, – természetesen sokkal nagyobb a munkásokat érő balesetek száma mint egészséges viszonyok közt. A magyar bányászat történetének ezen három éve is bizonyoságul szolgál arra nézve, hogy a munkaadók túlhajtott üzérkedése, mily gyakran veszélyezteti a munkásoknak legfontosabb érdekeit. Másik érdekes tanulság, melyet ez időszakról feljegyzett adatok nyújtanak, az, hogy a válság beálltával legnagyobb számmal nem a bányákban alkalmazott nők s gyermekek, hanem a férfimunkások vesztették el kenyerüket.

Az osztrák bányákban előfordult szerencsétlenségek számát az 1876-tól 1880-ig terjedő öt évre vonatkozólag azért mutatjuk be az alábbi táblázatban, mivel az a szénbányászatra vonatkozó tapasztalatokat az összes bányákkal szemben elkülönítve tünteti fel, mire nézve a magyar bányászatról adatokkal nem bírunk. E táblázatból az

tűnik ki, hogy Ausztriában egészben jóval kevesebb sérülés fordul elő, mint nálunk, de a halálos kimeneteli balesetek száma azok közt jóval nagyobb, mi részben onnan ered, mivel ez adatok csak az ausztriai bányákban, – a sóbányákat is beleértve – s kohókban foglalkozó férfimunkásokra vonatkoznak.

Év	Köszénbányászat				Barnaszénbányászat				Az összes bányákban									
	Szerencsél.(abs.) száma		10,000 kö-zött(relatív számok)		abs. sz.		10,000-ből		abs. sz.		10,000-ből							
	összes	halálos	összes	halálos	összes	halálos	összes	halálos	összes	halálos	összes	halálos						
1880	128	51	38	9	15	5	143	61	53	4	22	7	347	142	44	5	18	2
1879	123	53	37	7	16	2	146	74	58	3	29	5	335	153	44	1	20	1
1878	134	75	41	4	23	1	130	60	58	6	24	7	331	156	44	0	20	7
1877	129	58	39	3	17	6	120	63	49	5	26	0	304	144	40	0	18	9
1876	191	108	57	9	32	7	101	59	41	6	24	3	365	192	47	4	24	9

A mi az előforduló balesetek okait illeti, ezen fontos kérdésre nézve csak három bányakapitányság adatai tartalmaznak felvilágosításokat. Ezek közül a szepes-iglói bányakapitányság feljegyzései csak a hernádvölgyi járásra vonatkoznak, minélfogva, már csak az előforduló balesetek csekély számánál fogva sem bírnak általános érdekel. A nagybányai bányakapitányság jelentései az egész kerületben előfordult balesetekre vonatkoznak s azoknak okait következőképen tüntetik fel:

Balesetek okai	1880			1879			1878			1877			1876		
	halálos	súlyos	könnyű	halálos	súlyos	könnyű	halálos	súlyos	könnyű	halálos	súlyos	könnyű	halálos	súlyos	könnyű
Kőzet leszakadása ...	3	7		7	6		8	3		2	4		1	5	
Robbanás lövés ...	3	2		1	2		2	2			3		4	6	
Ácsolat leszakadása		1													
Munkaeszközök törése és szakadása ...	1	1													
Szállító eszközök ...					1			1			1				
Éles lerohanás ...				1			1			1	4				
Bányalég ...				1											
Ácsolás közben ...				1	1										
Összesen	7	13	8	11	10	7	11	6	9	3	12	5	5	11	7

Az összesen előfordult 125 baleset között tehát 37 halálos kimenetelű, 52 súlyos és 36 könnyű sérülés volt, e szerint a sérülések veszélyessége általában jóval nagyobb, mint az iparos munkások közt.

A szerencsétlenségek okai között leggyakrabban szerepelnek a kőzetleszakadások s a robbantás alkalmával előforduló sérülések és a mélységbe való lezuhanás.

A budai bányakapitányság feljegyzései az előfordult szerencsétlenségek okaira vonatkozólag annál nagyobb érdeklődéssel bírnak, mivel e bányakapitányság területén túlnyomó számmal szénbányák vannak s így ezen adatokat a szénbányászatra nézve általában jellemzőek gyanánt fogadhatjuk el.

A szerencsétlenségek okai a budai bányakapitányság területén levő bányákban voltak:

A baleseteket okozták	1882		1881		1880		1879		1878		1877		1876		1873	
	halálos	súlyos	halálos	súlyos	halálos	súlyos	halálos	súlyos	halálos	súlyos	halálos	súlyos	halálos	súlyos	halálos	súlyos
Kőzetleszakadás s más eső tárgyak	6	4	3	—	7	4	7	2	2	—	5	—	1	—	6	2
Vizbeomlás ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lövés, robbantás	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Munkaeszközök törése, szakadása	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Gépek ...	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szállító eszközök ...	2	1	2	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3	1
Esés, lezuhanás	3	—	—	—	1	—	2	—	2	—	1	—	—	1	1	—
Bányalég ...	1	—	1	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Durranolég felrobbanása	—	3	—	4	—	—	6	—	3	—	2	—	—	—	2	—
Izzó vasban megégett	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Halva találtatott ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen .	12	10	7	4	11	4	16	5	7	1	8	3	2	1	12	4
Könnyű sérülések száma	28	—	9	—	4	—	11	—	—	—	9	—	4	—	14	—
Mindössze ..	50	—	20	—	19	—	32	—	8	—	20	—	7	—	30	—

A baleseteket okozták	1874	1873	1872	1871	1870	1869	1868	1867
	halálos súlyos	halálos súlyos	halálos súlyos	halálos súlyos	halálos súlyos	halálos súlyos	halálos súlyos	halálos súlyos
Kőzetleszakadás \ más eső tárgyak	8 3	3 2	3 1	7 2	4 2	4	1	4
Vízbeomlás ...		2						
Lövés, robbantás	1	1	2	4				
Munkaeszközök törése, szakadása	4	1	2					
Gépek ...	2							
Szállító eszközök	6	1	3 4	1		3	1	
Esés, lezuhanás	2 2	2 1	6	1 2	2	2	3	2
Bányalég ...					2	1		
Durranolég felrobbanása	3 3	5	1 7	18				1
Izzó vasban megégett								
Halva találatott						1		
Összesen ...	23 11	13 5	13 16	27 8	8 2	11 6	5 7	7 5
Könnyű sérülések száma	18	14	21	42	16	17	12	11
Mindössze	52	32	50	77	26	34	24	23

Ezen adatok szerint a budapesti bányakapitányság területén művelt bányákban 15 év alatt összesen 504 baleset fordult elő, ezek között 230 könnyű, 92 súlyos sérülést, 182 pedig halált okozott. Itt ismét azt tapasztaljuk, hogy a bányákban a halálos kimenetelű szerencsétlenségek nagyon gyakoriak, számuk kétszer oly magas mint a súlyos sérüléseké, sőt a könnyű sérüléseknek is több mint háromnegyed részét képezi.

A balesetek okai között itt is a kőzetleszakadások állnak első helyen, ezután az aknákba való lezuhanás és a szállító eszközök által okozott sérülések következnek. A durranólég felrobbanása folytán szintén számos baleset történik és pedig gyakran több munkás egyszerre szenved sérülést. A bányákban kifejldő szénsavgáz, továbbá a robbantások aránylag kevesebb szerencsétlenséget idéznek elő. A munkaeszközök, a szállítóeszközök

kivételével, szintén nem nagyon gyakran okoznak sérülést. Hogy az évenként előforduló szerencsétlenségek száma a munkásokéval összehasonlítható legyen a nagybányai s budapesti bányakapitányságok munkásállományát az 1875-ik, illetve 1867-ik évtől kezdve 1881-ig a következőkben ismertjük.

A nagybányai bányakapitányság területén:

Év	Férfi	Nő	Gyermek	Összesen
1875	3 318	120	680	4 118
1876	3 530	121	704	4 155
1877	3 345	90	738	4 173
1878	3 257	84	719	4 060
1879	3 135	94	676	3 905
1880	3 438	89	658	4 185
1881	3 475	70	800	4 345

A budai bányakapitányság területén

Év	Férfi	Nő	Gyermek	Összesen
1867	2 969	158	309	3 436
1868*	3 361	140	339	3 840
1869*	4 004	225	317	4 546
1870	4 306	219	249	4 774
1871*	4 390	228	250	4 868
1872*	4 758	234	270	5 262
1873	5 795	217	216	6 228
1874	4 229	259	313	4 801
1875	3 970	217	179	4 366
1876	3 638	162	158	3 958
1877	3 887	194	153	4 234
1878	4 264	169	100	4 533
1879	4 485	219	109	4 813
1880	5 156	290	93	5 539
1881	5 604	321	168	6 093

* A finomító műtelepek munkásai e táblázatban nem foglaltak.

Az összehasonlításból kitűnik, hogy a budapesti bányakapitányság területén művelt bányákban 70, a nagybányai bányakapitányság területén létezőknél pedig 43 baleset jut minden tízezer munkásra. A nagy különbség részbeni magyarázatát az képezi, hogy a budapesti bányakapitányság területén túlnyomólag szénbányák műveltetnek, melyekben, mint a külföldi bányákra vonatkozó alább közlendő adatokból is kitűnik, a munkások sokkal nagyobb mértékben vannak veszélyeztetve, mint a bányászat egyéb ágaiban. A mi a balesetek veszélyességét illeti, erre nézve azt találjuk, hogy a budapesti bányakapitányságban az előfordult sérülések 36 százaléka halálos, 18 százaléka súlyos, 46 százaléka könnyű volt, míg a nagybányai bányakapitányságban a balesetek 37 százaléka, halálos 52 százaléka súlyos s 36 százaléka könnyű sérülést vont maga után. A halálos kimenetelű szerencsétlenségek arányszáma, tehát a két bányakapitányság területén csaknem egyenlő, ellenben a súlyos s könnyű balesetek számviszonya nagyon eltérő.

A szénbányákban előforduló szerencsétlenségek okaira vonatkozólag még tanulságosabbak az angliai rendkívüli fejlettségű szénbányászatra vonatkozó adatok. A budapesti bányakapitányság területén művelt szénbányákra vonatkozó adatok kiegészítésül ennél fogva közöljük az angliai s walesi szénbányákban az 1878-ik év folyamán előfordult halálos kimenetelű balesetek okairól gyűjtött tapasztalatokat, melyek csupán férfimunkásokra vonatkoznak.*)

Szerencsétlenség oka	Balesetek száma	Szerencsétlenség oka	Balesetek száma
Közet leomlása s egyéb eső tárgyak	420	Szállító kosár... ..	36
Zuzódás	49	Égés	9
Létráról leesés	1	Durránólég felrobbanása ...	313
Aknába esés	51	Lőpor felrobbanása	1
Talyigáról leesés	1	Leforrzás	2
Szakadások, törések	5	Lesüppedés	14
Gépezet	14	Bányalég	8
Gőzkazán felrobbanása	7	Fulladás más okból	1
Lovak	5	Egyéb halálok	2
Teherszállító vonat	59	Összesen	998

A halálos kimenetelű balesetek roppant számának legnagyobb részét itt is a kőzet leomlása idézi elő, második sorban a durranólég felrobbanása következik, továbbá az aknába esés s a zúzó-dások egyéb okai, azon kívül a szállítóeszközök is igen nagy számú halálos sérülést okoznak.

A szénbányák munkásaira nézve dr. Farr *) azon tapasztalatot tette, hogy azok a bányászok egyéb osztályaihoz, különösen az ércbányák munkásaihoz képest a baleseteknek sokkal inkább ki vannak téve.

Az egyes korosztályokba tartozó 10,000 személy közül az 1860-1862-ik években évenként erőszakos halált szenvedett:

Kor	Összes bányászok	Szén-bányák munkásai	Ércbányák munkásai
10—	5	5	2
15—	3	4	2
25—	4	4	3
35—	4	5	2
45—	4	5	2
55—	5	6	3
65—75	4	4	2
Összes korosztályok	4	4	2

A szénbányák munkásai közt, kik az angol bányászoknak legnagyobb tömegét képezik, előforduló számos szerencsétlenség egyik főoka, a bányászok igen nagy halandóságának, másik oka ennek, hogy a lélegző szervek bántalmi a bányászoknál igen gyakoriak. E betegségek azonban jóval ritkábbak a szénbányák munkásai közt, mint egyéb bányászoknál, ellenben az ércbányászok annál nagyobb mértékben ki vannak téve azoknak, így az 1849-53. években 10,000 15 évesnél idősebb bányász közül elhalt:

	A cornwall-i vasbányák munkásai	A staffordshire-i szénbányák munkásai
Légzőszervi bántalmakban	5,596	2,655
Erőszakos halállal	782	2,782
Más halálok következtében	3,622	4,563

*) Erről, valamint a bányászok egészségi állapotának vizsgálatára az angol parlament által az 1860-ik évben kiküldött bizottság működéséről bővebben szól: Westergaard m. i. m.

Az uralkodó betegségek viszonya megegyezik Neison és Finlaisen azon tapasztalataival, hogy az ércbányászoknál kivált a magasabb korosztályokban az egy-egy személyre évenként eső betegnapok száma sokkal nagyobb, mint a szénbányák munkásainál.

Úgy a halandóság, mint a betegségek tekintetében is sokkal kedvezőtlenebbek az angol bányászok viszonyai, mint az összes népességé, úgy hogy némely adatok szerint a betegen, töltött hetek száma a bányászok között majdnem másfélszer akkora, mint az összes népesség körében. *)

*) Részletes adatokat közöl e kérdésre vonatkozólag Westergaard ra.i. un.

III. A vasuti munkások segélyintézetei.

A modern közlekedés legfontosabb eszközei a vasutak századunkban egy új munkásosztálynak adtak léteit, melynek máma is tekintélyes nagysága a vasúti hálózatok folytonos terjedésével együtt gyorsan növekszik. – A vasúti hivatalnokok, szolgák s munkások segélyezésére számos intézet áll fenn, melyek létesítését többnyire a vasúti vállalatok kezdeményezték. Magyarországon ez intézetek részint betegsegélyezőegyletek, részint rokkantpénztárak jellegével bírnak s miután a belépet, a legtöbbször kötelező, a résztvevők száma is igen nagy. így a legújabb adatok szerint*) csak a tisztán magyarországi vaspályáknál fennálló betegsegélyező pénztáraknak 32,559 tagja van, míg a Magyarországra és Ausztriára kiterjedő közös vonalakon a tagok száma 64,932; – az intézetek működése továbbá a tagok családjára is kiterjed.

– A vasúti munkások egészségi viszonyainak tárgyalását külföldi tapasztalatok ismertetésével kezdjük. A német vasúti igazgatóságok egyletében résztvevő vaspályák munkásainak halandósági, rokkantsági s betegezési viszonyairól ugyanis az előbb dr. Wiegand, most Behm által szerkesztett évi jelentésekben oly bő tapasztalatokat találunk feljegyezve, milyenek semmiféle más munkásosztályról összegyűjtve nincsenek, miért is legcélszerűbb kiindulási pont gyanánt ezen adatokat elfogadni. A megfigyelés egész tartama alatt, az 1868-ik év elejétől az 1881-ik év végéig az egyévi megfigyelés összesen 1.630,070 egyénre terjedt ki, ezek között 1.559,336 tényleges szolgálatban állott, 70,704 pedig nyug-

*) A munkások részére fennálló humanistikus intézmények. Kiadta a m. kir. földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium. 1884.

díj élvezetében volt. Előbbiek közül elhalt 10,817, utóbbiak közül 4,243, összesen 21,060 egyén, vagyis a tényleges szolgálatban állóknak 1,07%, a rokkantaknak 6%, az összes tagoknak pedig 1,29 százaléka. Részletesebb adatok szerint:

A vonatszemélyzet halandósági viszonyai 1868-tól 1881. végéig:

Év	Általános halandóság			Ténleg szolgálatban állók			Rokkantaké		
	Egy év alatt megfigyeltetek száma	Az év folyamán elhaltak	Halandósági arányszám	Megfigyeltetek száma	Elhaltak száma	Halandósági arányszám	Megfigyeltetek száma	Elhaltak száma	Halandósági arányszám
1877	42656·55	555 0	0 01301	40480·45	450 0	0·01112	2176·10	105 0	0·04825
1878	10135·32	508 0	0·01266	38045·86	377 0	0·00991	2089·46	131 0	0·06270
1879	43344·13	537 0	0·01239	40998·47	390 0	0·00951	2345·64	147 0	0·06267
1880	43146·30	547 0	0·01268	40635·09	406 0	0·00999	2511·21	141 0	0·05615
1881	43426·57	571 0	0·01315	40577·34	412 0	0·01015	2849·23	159 0	0·05581
1877/81	212708·86	2718 0	0·01278	200737·21	2035 0	0·01014	11971·64	683 0	0·05705
1868/81	415550·37	5267 0	0·01265	396252·71	4222 0	0·01065	19297·64	1045 0	0·05415
A többi alkalmazottak halandósági viszonyai:									
1877	119874·70	1440 0	0·01201	114410·11	1150 0	0·01005	5464·59	290 0	0·05307
1878	122400·73	1567 0	0·01280	116739·60	1179 0	0·01010	5661·12	388 0	0·06854
1879	121209·29	1649 0	0·01360	114743·23	1204 0	0·01049	6466·07	445 0	0·06882
1880	124704·94	1687 0	0·01353	117805·75	1283 0	0·01089	6899·19	404 0	0·05856
1881	131936·66	1789 0	0·01356	124064·31	1333 0	0·01074	7872·35	456 0	0·05792
1877/81	620126·31	8132 0	0·01311	587762·99	6149 0	0·01046	32363·32	1983 0	0·06127
1868/81	1214520·31	15793 0	0·01300	1163113·50	12595 0	0·01083	51406·82	3198 0	0·06221
Együtt:									
1877	162531·25	1995 0	0·01227	154890·56	1600 0	0·01033	7640·69	395 0	0·05170
1878	162536·04	2075 0	0·01277	154785·46	1556 0	0·01005	7750·58	519 0	0·06696
1879	164553·42	2186 0	0·01328	155741·71	1594 0	0·01023	8811·71	592 0	0·06718
1880	167851·24	2234 0	0·01331	158440·83	1689 0	0·01066	9410·40	545 0	0·05791
1881	175363·23	2360 0	0·01346	164641·65	1745 0	0·01060	10721·58	615 0	0·05736
1877/81	832835·17	10850 0	0·01303	788500·21	8184 0	0·01038	44334·96	2666 0	0·06013
1868/81	1630070·67	21060 0	0·01292	1559366·21	16817 0	0·01079	70704·46	4243 0	0·06001

Ezen számok azt mutatják, hogy a vonatszemélyzet (vonatkísérő s gépkészítő személyzet) halandósági viszonyai kedvezőbbek, mint az összes alkalmazottaké. Ez azonban csupán annak következménye, hogy a vonatszemélyzetnél igen sok fiatal egyén van alkalmazva, mi a halandósági viszonyokat természetesen kedvezőbb színben tünteti fel.

Ha az egyes korosztályok tagjai közül egyenlő számú személyek vétetnek tekintetbe, úgy az összehasonlítás a vonat személyzet hátrányára dől el, mint az Westergaardnak a fenti adatok alapján az 1868-76-ik évekre vonatkozólag tett számításából is kitűnik. — A vonatkísérő személyzet halandósága ugyanis volt:

Kor	Atélt évek	Meghaltak száma	Várt halálozások száma
20 éven alol	56	—	0 4
20—30	39029 5	301	292 7
30—40	75278	788	662 4
40—50	37988 5	619	520 4
50—60	13572 5	343	306 7
60—79	1272 5	88	102 7
70—80	187	11	14 9
80—	4	2	0 7
Összesen	168388	2152	1900 9

tehát a bekövetkezett halálozások a várt halálozásokat, azaz azon számot, mely mutatja, hogy az összes vasúti alkalmazottak sorából vett hasonló számú és korú egyén közül a tett tapasztalatok szerint mennyi halt volna el, a legtöbb korosztályban jelentékenyen meghaladják. A legkedvezőtlenebb általános halandósági viszonyok, mint a Behm évi jelentéseiben közölt részletes táblából látható, a pályaoiri személyzet körében uralkodnak s pedig azért, mivel ezek közt aránylag sok idősebb egyén található.

Westergaard a vasúti személyzet halandóságát a Poroszország összes népességére szóló halandósági táblával összehasonlítván, azon tapasztalatot tette, hogy úgy az összes vasúti alkalmazottak, mint bár csekélyebb mértékben a vonatszemélyzet halandóságát felülmúlja az egész népesség körében mutatkozó halandóság. El-

lenben a rokkantak halandósága sokkal nagyobb, mint az összes népességé s itt a rokkant vonatszemélyzet van jóval kedvezőtlenebb helyzetben az összes vasúti alkalmazottakkal szemben és pedig azon okból, mert a soraiban sokkal nagyobb arányban képviselt fiatalabbkorú rokkantak közt nagyobb halandóság uralkodik, mint az idősebb rokkantak körében.

A tényleges szolgálatban álló személyzetnek s a rokkantaknak halandósága tekintetében mutatkozó eltérésre vonatkozólag Behm az 1873-76-ik évekre vonatkozó adatok alapján azon tapasztalatot tette, hogy az eltérés a fiatalabb korban igen nagy, a kor növekedésével együtt azonban a két osztály halandósági aránya mindinkább közeledik.

A rokkantak halandósága ugyanis a vasúti alkalmazottak általános halandóságánál következő százalékkal nagyobb az alábbi korosztályokban:

Kor	Az eltérés az általános halandóság százalékában
25	1908
30	1027
35	496
40	522
45	293
50	178
55	98
60	62
65	34
70	28
75	18
80	9

A munkaképtelenségre vonatkozó tapasztalatokat az 1877-1881-ik évekre nézve a következő összeállítás tartalmazza:

Év	Egy évi megfigyelés alatt állott	Az év folyamán munkaképtelenné lett	Rokkantság arányszáma
Vonatszemélyzet :			
1877	40636 16	327	0 00805
1878	38245 67	417	0 01090
1879	41198 29	417	0 01012
1880	40944 00	436	0 01067
1881	40782 42	428	0 01049
18 ⁷⁷ / ₈₁	201706 54	2025	0 01004
Egyéb alkalmazottak :			
1877	114895 98	1014	0 00883
1878	117293 04	1155	0 00985
1879	115337 40	1240	0 01075
1880	118383 62	1206	0 01019
1881	124638 84	1199	0 00947
18 ⁷⁷ / ₈₁	590548 88	5814	0 00985
Összesen :			
1877	155532 14	1341	0 00862
1878	155538 71	1572	0 01011
1879	156535 69	1657	0 01059
1880	159227 62	1642	0 01031
1881	165421 26	1627	0 00984
18 ⁷⁷ / ₈₁	792255 42	7839	0 00989

mely arra mutat, hogy a vonatszemélyzet körében a munkaképtelenség jóval előbb következik be. Kivált, ha tekintetbe vesszük, hogy a magas rokkantsági arányszám oly munkásállományra vonatkozik, melyben a fiatal korban állók jelentékeny számmal vannak képviselve.

Ez kétségtelenül azon fátadalmak és veszélyek következményéül tudandó be, melyeknek a vonatszemélyzet sokkal nagyobb mértékben van kitéve, mint a többi vasúti munkások. Áll ez különösen az előforduló szerencsétlenségekre vonatkozólag, melyek a vonatszemélyzetet igen gyakran érik. A már említett öt évre vonatkozólag ez az alábbi táblázatból is kitűnik, mely a vasúti alkalmazottak négy nagy osztályában foglalkozó tiz-tiz ezer egyén közt az 1877-1881-ik évek folyamán előforduló súlyos szerencsétlenségek számát tartalmazza. Ezek közül:

	Meghalt	Munka- képtelenné lett	Súlyosan vagy halálosan megsérült
Pályaőröknél	7 62	2 11	9 73
Vonatkisérő személyzetnél	20 44	18 56	38 99
Mozdony mellett alkalmazot- taknál... ..	5 24	12 08	17 32
Egyéb személyzetnél	3 63	1 55	5 18
Összesen... ..	7 70	5 37	13 07

E táblázatban számos érdekes adat ragadja meg figyelmünket. Szembetűnő mindenekfelett azon magas arány, melyben a balesetek a vonatkisérő személyzetet érik, akár a halálos kimenetelű, akár a súlyos sérüléseket tekintjük. Jóval inkább meg van kiméivé a vonatszemélyzet másik osztálya, a mozdony mellett alkalmazott személyzet, mely foglalkozás kevésbé veszélyes, mint általában hiszik. Harmadik helyen következik a pályaőrök csoportja, de csak ha az összes baleseteket vesszük tekintetbe, mert a halálos kimenetelű baleseteknek ez osztály tagjai sokkal gyakrabban esnek áldozatul, mint a mozdonymál alkalmazottak. Hogy a pályaőröknél a súlyos szerencsétlenségek ritkák, a halálos kimenetelűek ellenben igen gyakoriak, annak természetes magyarázata az, hogy ez osztálynál a szerencsétlenségek igen nagy részét a vonat általi elgázolás okozza, mely alól még súlyos sérülés árán is ritkán lehet szabadulni. Hogy az egyéb személyzetnél balesetek aránylag ritkán fordulnak elő, az abban leli magyarázatát, hogy e csoportba tartoznak az összes hivatalok s az állomási személyzet.

A betegedés általános viszonyairól mindenekelőtt azt kell megjegyeznünk, hogy a vasúti munkások körében, a balesetektől eltekintve, az élethivatással együtt járó, egyenesen a munka természete által előidézett betegségekkel nem találkozunk. Azon állítást ugyanis, hogy különösen a vonatkisérő személyzetnél, a feszült figyelem, melyet ez osztály tagjai teendőik közben kifejezni kötelesek, nagyobb betegedési arány oka lehetne, nem tartjuk bebizonyítottnak.

A fő foglalkozási ágakban fellépő betegedési arányokról Behm következő áttekintést nyújt:

Év	A) Pályaőrök			Év	C) Mozdonynál alkalmazottak		
	Száz személyre eső betegségi esetek száma	Átlált betegnapok száma egy személyre	Betegségek átlagos tartama		Száz személyre eső betegségi esetek száma	Átlált betegnapok száma egy személyre	Betegségek átlagos tartama
1877	43·6	7·0	16	1877	93·2	12·0	13
1878	47·6	7·7	16	1878	88·5	12·2	14
1879	46·5	8·0	17	1879	94·3	12·7	13
1880	45·7	8·0	17	1880	87·6	11·8	13
1881	45·6	8·5	19	1881	87·0	12·4	14
	B) Vonatkísérők			D) Egyéb személyzet			
1877	87·6	10·7	12	1877	33·4	5·6	17
1878	82·6	11·3	13	1878	38·4	6·0	15
1879	79·6	11·4	14	1879	39·4	6·8	17
1880	78·7	12·0	15	1880	42·4	6·9	16
1881	78·1	11·6	15	1881	41·3	7·0	17

A tapasztalat tehát azt mutatja, hogy betegségektől legtöbbet szenvednek a mozdonynál alkalmazottak, az évenként egy személyre eső betegnapok száma is ezeknél legnagyobb, utánuk mindkét tekintetben a vonatkísérők következnek, egy-egy betegség átlagos tartama pedig ezeknél valamivel nagyobb. A másik két osztály a pályőrök s egyéb személyzet tagjai közt betegségek jóval ritkábban fordulnak elő, az egy-egy személy által évenként általt betegnapok száma tehát sokkal kevesebb. Ellenben a beállott betegségek lefolyása hosszabb, mint az előbbi két osztálynál.

A kor befolyását is tekintetbe véve Westergaard az 1870-76. években alkalmazott összes személyzet betegedési s rokkantsági viszonyait következőleg tünteti elő:

Kor	Átlált évek	Betegségi esetek száma	Évenkénti átlált betegnapok száma	Betegnapok száma	Egy évre évenként eső betegnapok	Munka-képzetlenné lett	Rokkantság arány száma		
20 éven alól	404	5	144	356	1934	4	8	—	
20—30	40331	5	29379	728	309201	7	7	19	0 0005
30—40	100449	5	63817	635	786482	7	8	205	0 0020
40—50	67234	5	44797	666	683714	10	2	498	0 0074
50—60	30848	5	21881	709	431607	14	1	877	0 0284
60—70	5245	5	3951	753	108185	20	6	427	0 0814
70—80	412	5	293	710	11836	28	7	74	0 1794
80—83	8	5	5	1429	368	105	1	1	0 2857
Összesen	244929		164267	—	2333327	—		2101	—

Ha ezen, az összes vasúti személyzetre vonatkozó adatokból kiindulva, azokkal a vonatkísérőkről s mozdonynál alkalmazottakról, tehát az egész vonatszembélyzetről feljegyzett tapasztalatokat összehasonlítjuk és azon betegedési s rokkantsági arányt, mely a vonatszembélyzettel egyenlő számú és korú, de a vasúti munkásoknak mind a négy osztályából vett tagállományra nézve tapasztalat szerint fennállana, „várt” betegedési s rokkantsági viszonyoknak nevezzük, következő eredményeket találunk.

Kor	Várt betegedési esetek száma	Betegedési esetek száma a vonatszembélyzetenél	Várt betegnapok száma	Betegnapok száma a vonatszembélyzetenél	Várt rokkantsági esetek	Rokkantsági esetek száma a vonatszembélyzetenél
20 éven alól	11 5	24	149	55	—	—
20—30	14193 5	17134	156629	109290	7.1	8
30—40	27611	30523	337888	215366	55.2	90
40—50	14294	16446	232853	145799	105.8	168
50—60	4545	6288	110268	63630	129.1	189
60—70	399 5	510	14566	8230	32.5	62
70—80	12	4	83	344	2.2	3
Összesen	61066.5	70939	852436	542714	331.9	520

Ezen táblából Westergaard az egész személyzetre s a vonat-személyzetre nézve alábbi következtetéseket vonta le a betegedési viszonyokat illetőleg.

Kor	Száz személyre évenként eső megbetegedések száma		Évenként egy-egy tagra eső betegnapok száma	
	összes alkalmazottak	vonatszembélyzet	összes alkalmazottak	vonatszembélyzet
20—30	72.8	120.7	7.7	11
30—40	63.5	110.5	7.8	12.6
40—50	66.6	115.1	10.2	16.3
50—60	70.9	138	14	24.3
60—70	75.3	128	20.6	36.5

Ezek szerint a vonatszemélyzetnek rokkantsági és betegedési viszonyai is sokkal kedvezőtlenebbek, mint többi vasúti alkalmazottakéi. A rokkantság esetei a vonatszemélyzetnél 56 százalékkal haladják meg a várt eredményt, a betegségi esetek 73 százalékkal, sí betegnapok pedig 57 százalékkal; e szerint rövid lefolyású betegségek aránylag igen gyakran fordulnak elő közöttük.

Különösen a viszonyszámok élesen kidomborítják a vonat-személyzet s az összes alkalmazottak betegedési viszonyai közti különbséget. A száz egyénre évenként eső megbetegedések száma három korosztályban csaknem kétszer oly nagy a vonatszemélyzet, mint az összes alkalmazottak közt. A vonatszemélyzet kedvezőtlen egészségi viszonyainak kell leginkább betudni, hogy a megfigyelt személyek mindenikére évenként eső betegnapok száma jóval nagyobb a vasúti alkalmazottak körében, mint az iparos munkások, vagy az összes népesség között. Már az I-ső fejezetben közölt összehasonlító táblázatból, mely különböző szerzők tapasztalatait foglalja magában, a betegségek átlagos tartamáról láttuk, hogy a fiatal s középkorú személyekre nézve Belim tapasztalatai mutatják a legkedvezőtlenebb betegedési arányt. A kor befolyására vonatkozólag itt is azt találjuk, hogy úgy az összes, mint a vonatszemélyzetnél a legifjabb korban a betegségek igen nagy számmal fordulnak elő, azontúl az emelkedő korról a betegségi esetek száma is folyton növekedik, mi alól csak a vasúti személyzet utolsó korosztálya tesz kivételt. Az egy-egy személyre eső átlagos betegnapok száma ellenben minden korosztálynál növekszik, mi arra mutat, hogy mint általában, úgy itt is a fiatal tagok közt sokkal gyakrabban fordulnak elő rövid ideig tartó betegségek.

A betegségek nemeire s a balesetek okaira Behm kutatásai nem terjednek ki.

Egyéb forrásaink e körülményekre is többé-kevésbé részletesen kiterjeszkednek, így a magyarországi s ausztriai vasutak statisztikájáról kiadott évkönyv, melynek a magyar vaspályákra vonatkozó részét az országos statisztikai hivatal szerkeszti, a magyar, ausztriai és közös vasutakon előforduló halálos és súlyos sérülésekről ezen áriatokat tartalmazza:

Pálya megnevezése	Száma a pályahivatalnokoknak, szolgálóknak és munkásoknak kik a tulajdonképi pályáüzemnél													
	a vonatot ért rend- kívüli eset alkalm- ából saját hibá- juk nélkül		a vonatot időn ki- vül v. vigyázatlan- ul elhagyva v. abba beszállva		a kocsik tolásánál v. rendezésénél		a vágány állásánál való vesztéshez vagy azon időn kellő márt. átvásal- ásnál		a szolgálatat vigyá- zatlan kezelése folytán		Összesen		kik az üzemmel köz- vetlenül össze nem függő foglalkozásnál	
	meg- ölettek	meg- sérültek	meg- ölettek	meg- sérültek	megölettek	megsérültek	meg- ölettek	meg- sérültek	megölettek	megsérültek	megölettek	megsérültek	meg- ölettek	meg- sérültek
az 1880-ik év folyamán														
Közös vona- lak	1	10	1	8	4	23	11	6	9	21	26	68	2	13
Magyar vona- lak	—	2	—	1	2	14	7	4	4	5	13	26	4	10
Osztrák vona- lak	1	20	1	8	12	43	14	18	7	49	35	138	3	65
Összesen	2	32	2	17	18	80	32	28	20	75	74	232	9	88

Az összes vonalakon tehát a halálos kimenetelű baleseteknek csak 72 százaléka következett be a vasúti üzemmel közvetlenül össze nem függő foglalkozásoknál, oly balesetek közül azonban, melyek csak sérülést vontak maguk után, a mellékfoglalkozásokra az összes esetek 27,6 százaléka esik, a mi mindenesetre arra mutat, hogy a vasúti alkalmazottak épen szolgálatuk közben vannak kitéve a legsúlyosabb sérüléseknek. Erre mutat az is, hogy a szolgálatban bekövetkező balesetek közt a halálos kimenetelűek oly gyakran fordulnak elő. Míg ugyanis a mellékfoglalkozásokban bekövetkezett baleseteknek csak 7 százaléka okozott halált, addig a szolgálatban beálló szerencsétlenségeknek 27 százaléka volt ily kimenetelű.

A szolgálat közben bekövetkezett szerencsétlenségek okai nincsenek eléggé részletezve. A szolgálat vigyázatlan kezelése folytán, tehát a munkások hibájából, a halálos kimenetelű balesetek 25 százaléka, a súlyos sérüléseknek 38 százaléka következett be.

A szerencsétlenségek egyéb okai közül a vonat vigyázatlan elhagyása, vagy abba időn kívül való beszállás következtében beállottak inkább a munkások saját hibájának, a vágány átlépése alkalmával bekövetkezettek nagy részben a véletlennek, egyél), különösen a kocsik rendezése alkalmával beállott szerencsétlenségek pedig csakis a véletlennek tudandók be. A vasúti szolgálát egyébiránt annyi veszélyvel járó hivatás, balesetek itt oly csekély vigyázatlanság folytán is bekövetkezhetnek, hogy a munkásokat érő balesetekért az egész felelősséget csak ritkán lehet ezekre hárítani. A munkaképtelenség beállása tekintetében forrásunk a magyar-osztrák vasutak azon hivatalnokai s szolgálaira vonatkozólag, kik nyugdíjintézetek tagjai, igen érdekes viszonyokat tár fel:

Korok száma az 1880. év elején	Számuk a nem rokkantaknak, kik az 1880. év folyamában						Számuk a rokkantaknak, kik az 1880. év folyamában						A rokkantság vagy halál folytán ki voltak szolgáltatottak éreinek összege			
	előző szolgálatban voltak		szolgálatba léptek		nyugdíj nélküli szolgálatból kiléptek		az 1880. év elején már nyugdíj érettségben voltak		rokkantak lettek		meghaltak					
	általában	vonat-személyzetek	általában	vonat-személyzetek	általában	vonat-személyzetek	általában	vonat-személyzetek	általában	vonat-személyzetek	általában	vonat-személyzetek				
A magy. vasutak nyugdíjintézeteinek tagjai közül az 1880-ik évben:																
16—25	136	12	62	5	17	1	22	—	—	—	—	—	159	25		
26—35	1821	309	284	37	96	17	20	2	3	—	3	1	—	228	64	
36—45	1987	359	92	12	44	9	3	6	26	—	10	3	3	—	104	10
46—50	283	47	4	—	5	—	6	1	21	—	6	—	—	—	103	9
51—55	93	12	—	—	—	—	1	1	11	—	2	—	3	1	20	—
56—60	22	2	—	—	—	—	—	—	10	—	1	—	—	—	—	—
61—65	5	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—
66—70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
71—75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
76—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	4347	741	442	54	162	27	52	10	75	1	22	4	6	1	614	108
Az összes vonalak nyugdíjintézeteinek tagjai közül az 1880-ik évben:																
16—25	787	94	339	64	66	6	7	1	—	—	—	—	—	—	28	2
26—35	12670	2664	1322	312	411	101	99	26	12	2	8	1	—	—	727	161
36—45	15136	3150	471	129	285	72	142	38	128	13	59	16	17	5	2244	526
46—50	3733	648	45	5	47	13	51	10	155	21	47	6	12	4	1941	256
51—55	2667	500	11	3	19	5	49	8	239	29	69	12	17	3	2705	391
56—60	1514	242	8	—	14	5	43	14	290	46	63	15	15	2	2830	566
61—65	677	103	3	—	11	4	24	3	293	57	67	11	19	5	2074	259
66—70	264	27	4	—	11	4	10	1	222	33	64	5	23	4	1644	140
71—75	71	3	—	—	1	—	2	1	117	8	26	1	12	1	568	24
76—	9	1	—	—	—	—	2	—	45	3	3	1	4	—	78	13
Összesen	37538	7432	2203	513	865	210	429	102	1501	212	406	68	124	24	14839	2338

Ezen adatok alapján meghatározhatjuk a rokkantság és halandóság arányszámait a vasúti nyugdíj-intézetek tagjai közt. Az összes vonalak alkalmazottaira és pedig az összes és a vouat-személyzetre nézve külön-külön azon eredményt találjuk, hogy amazoknál a rokkantsági arányszám 0,0094, emezeknél 0,0077, tízezer munkásra tehát amott 94, itt 77 munkaképtelenségi eset jut évenként. Ez eredmény nem egyez meg Behm tapasztalataival, ki a vonatszemélyzetre nézve valamivel nagyobb rokkantsági arányszámot talált, mint az összes alkalmazottakra nézve, de magyarázatát találja abban, hogy az osztrák-magyar monarchia vasutai átlag jóval újabb időben épültek, mint a németországiak, minélfogva azoknak személyzete sorában aránylag több fiatal ember van alkalmazva, kik ismét, mint azt a német vasutak tapasztalatai is bizonyítják, legnagyobb száminál a vonatszemélyzet sorában találhatók. – E föltevés mellett szól az is, hogy nagyobb halandóság s kedvezőtlenebb egészségi viszonyok daczára az osztrák-magyar vasutak alkalmazottai közt általában, tehát nemcsak a vonatszemélyzet, hanem az összes alkalmazottak közt is kevesebben lesznek munkaképtelenné, a mi a megfelelő rokkantsági arányszámok összehasonlításából is kitűnik.

A magyarországi vasutak személyzeténél a jelzett ok természetesen még inkább érezteti hatását. – Itt az összes alkalmazottak közt csak 0,0057, a vonatszemélyzetnél pedig 0,0049 a rokkantsági arányszám. Voltaképen épen a magyar vasúthálózatok munkásai közt igen csekély számmal előforduló rokkantsági esetek folytán oly alacsony az összes vonalak személyzeténél is a rokkantsági arányszám. A halandóság arányszámánál még egy újabb megkülönböztetést is lehet tenni az eddigieken kívül, és pedig a tényleges szolgálatban álló s a nyugdíj élvezetében levő személyzetre nézve. – Az összes ausztriai és magyar vasúti nyugdíj-intézetek tagjai között 0,0112 a halandósági arányszám, a vonatszemélyzetre nézve pedig 0,0127. A nyugdíj élvezetében levőknél az összes személyzetre nézve 0,0626, azokra nézve pedig, kik tényleges szolgálatuk alatt a vonatszemélyzethez tartoznak, 0,0912 a halandósági arányszám. E számok Behm adataival igen jól megegyeznek, a vonatszemélyzethez tartozott rokkantakra nézve azonban figyelembe kell venni Westergaard tapasztalatát, hogy a

rokkant vonatszemélyzet körében igen nagy halandóság uralkodik, mert a soraiban sokkal nagyobb arányban képviselt „fiatalabb korú rokkantak közt nagyobb a halandóság, mint az idősebb rokkantak körében.” – A magyar vaspályák nyugdíj-intézeteinek összes tagjaira nézve 0,0109, a vonatszemélyzethez tartozókra nézve 0,0120, a rokkantakra nézve pedig, ha az összes állományt vesszük tekintetbe 0,0564, ha csak a vonatszemélyzethez tartozott tagokat, 0,0870 a halandósági arányszám, tehát mindenütt valamivel csekélyebb, mint az összes magyar s ausztriai vonaloknál, A nevezett forrásmunkából átvesszük még magyar s osztrák vaspályák betegsegélyző-egyleteinek tagjai közt uralkodó egészségi s halandósági viszonyokra vonatkozó adatok közül a legfontosabbakat:

Pálya megnevezése	Összes betegségek		Ezekből sérülések				Halálesetek	Alkalmazottak átlagos száma	A betegségek			Halálzási esetek		
			szolgálatban		szolgálaton kívül				száma	száma az alkalmozottak számaiban	aránya napokban	száma alkalmasokra	száma kórocsokra	száma kórocsokra
	eset	nap	eset	nap	eset	nap								
Osztrák vasutak	21359	232436	2382	33672	335	3532	271	41254	51	11	80	65	1	31
Közös vasutak	19208	238423	1088	18765	1526	19789	370	38508	49	13	49	91	1	92
Magyar vasutak	10042	95571	391	4933	147	1524	112	11139	90	9	51	01	1	12
Összesen	50609	566430	3861	57370	2008	24845	753	90901	55	11	20	82	1	48

Ezen adatok között számos olyat találunk, mely eddig tett tapasztalatainktól egy vagy más irányban eltér. Mindenekelőtt a betegségek nagy száma ragadja meg figyelmünket.

Míg az iparos munkásokra nézve az általános munkás betegsegélyző-egylet adataiból az tűnt ki, hogy az átlagos tagállomány száz-száz tagjára 38,8 megbetegedés esik, addig itt a betegségek száma az átlag alkalmazottak minden száz tagjára nézve az összes pályákon 55, és pedig az osztrák vasutaknál 51, a közös pályáknál 49, a magyar vasutaknál pedig 90. Hogy mi oknál fogva ily rendkívül gyakoriak a betegségek különösen a magyar vaspályáknál, annak megmagyarázását alább még megkíséreljük. Szemben ezen magas betegedési aránnyal az egy-egy tagra

évenként átlag eső betegnapok száma alacsonynak mondható. Az összes vaspályák alkalmazottai ugyanis évenként átlag 6,23 napot töltenek betegen, a vasutak főcsoportjai szerint, tekintve az osztrák pályák mindenik alkalmazottjára évenként csak 5,63, a közös pályákéira 6,19, a magyar vasutak minden munkására pedig 8,58 betegnap esik. Az átlag ugyan az összes pályák alkalmazottainál valamivel, a magyar vasúti munkásoknál pedig sokkal magasabb, mint az iparos munkásoknál, kikre fejenként 5-98 betegnap jut egy évben, de a kóresetek rendkívül nagy számához képest, az egy-egy tagra eső betegnapok száma még mindig igen csekély. E körülmény magyarázatát a betegségek átlagos tartamának rövidegében találjuk. Az összes vasutak alkalmazottainál ugyanis egy betegség átlag 11,2 napot vett igénybe, míg az osztrák pályáknál 11,8, a közös vasutaknál 13,4, a magyar vonalak munkásainál pedig 9,5 napig, tehát jóval rövidebb ideig tart egy-egy betegség. Míután az iparos munkások megbetegedései átlag 15,69 nap alatt értek véget, ezeknél a betegségek lefolyása sokkal lassúbb mint az ausztriai vagy magyar vasutak alkalmazottainál. Összehasonlítva a vasúti munkások általános betegedésére vonatkozó ezen adatokat, Behm tapasztalataival az eltérés szintén nagy leendő, mert a német vasúti igazgatóságok egyletében résztvevő vaspályák munkásainál, mint fentebb láttuk, a betegségek szintén igen gyakoriak ugyan, de a betegségek átlagos tartama is hosszú, minélfogva, ellentétben a magyar vasúti munkásokról feljegyzett tapasztalatokkal az évenként egy-egy személyre eső betegnapok száma is nagy. A vasúti munkások négy nagy osztálya közül, melyre Behm az összes alkalmazottakat felosztja, csak az „egyéb személyzetnél”, melybe az összes hivatalnokok tartoznak, oly alacsony az évenként egy-egy személyre eső betegnapok száma, mint az összes ausztriai s magyar munkásoknál, ellenben a pályaaőrök, vonatkísérők s mozdonynál alkalmazottak csoportjában sokkal magasabb. A betegségek átlagos lefolyása Behm adatai szerint az alkalmazottaknak mind a négy osztályánál sokkal magasabb mint az ausztriai, kivált pedig a magyar vasúti munkásoknál.

Az általános halandósági viszonyok tekintetében már fentebb láttuk, hogy a nyugdíj-egyletek tagjainak halandósági viszo-

nyai Behm tapasztalataival körülbelül megegyeznek. A betegsegélyző-egyletek tagjainak, tehát mind azoknak, kik tényleges szolgálatban állanak, halandósági viszonyai némi el térést mutatnak. Behm ugyanis az 1868-81-ig terjedő időszakra nézve azt találta, hogy száz munkás közül 1,07 hal el évenként, míg az ausztriai és magyarországi összes vasutak munkásai közt száz alkalmazottra 0,82, az osztrák pályáknál 0,65, a közös vasutaknál 0,91, a magyar vonalaknál pedig 1,01 halálozás esik. Az adatokból nem tűnik ki világosan, váljon a betegsegélyző-egyletek azon tagjai, kik szerencsétlenség folytán rögtön kimúltak, tekintetbe vannak-e véve, vagy csak azok, kik mint betegek segélyezésben részesültek. Az iparos munkásokhoz képest, tehát kik között száz egyénre 1,8 halálozás esik, a vasúti alkalmazottak halandósági aránya tehát általában igen kedvező, még a tisztán magyar vonalaknál is, bár itt a halandóság meglehetősen nagy. Még kedvezőbb az összehasonlítás eredménye, ha az előforduló halálozások számát a kóresetek számával hasonlítjuk össze. Míg az iparos munkásoknál száz betegség közül 4,66 végződött halállal, addig az összes magyar s ausztriai vasutak munkásai között csak 1,48 és pedig az osztrák vonalaknál 1,31, a közös vasutaknál 1,92, a magyar vaspályák alkalmazottainál pedig 1,12 halálozás esik száz megbetegedésre. A magyar vasúti munkásokat illetőleg, különösen megjegyzendő, hogy ezek között az alkalmazottak számához képest több, a betegségek számához képest kevesebb halálozás fordult elő, mint a vaspályák két másik csoportjánál.

Összefüggésben áll ez a megbetegedések rendkívül nagy sűrűségével, mely általában nagyobb halálozást von maga után, de mivel a kóresetek között az enyhébb lefolyásnak nagy számmal vannak képviselve, a betegségek számához képest a halálzási arányt kedvezőbbnek tünteti fel.

A vasúti alkalmazottak egészségi viszonyainak megítélésénél igen fontos szolgálatot tesznek még az egyes vaspályák betegsegélyző-egyleteinek évi működéséről szóló, az egyleti főorvosok által szerkesztett jelentések is, melyek közül különösen a magyar kir. államvasutak, az alföld-fiumei vasút és a magyar észak-keleti vasút betegsegélyző-egyleteinek 1882-ik évi működéséről szólókat használtuk fel.

Az ezekben foglalt statisztikai anyag oly gazdag s a feldolgozás oly részletes, hogy ha a táblázatok összeállításában némi javítások, melyekre alább utalni fogunk, eszközöltetnének, néhány év alatt igen becses és használható adatok volnának összegyűjthetők. A jelentések azonban így is sok érdekes tapasztalatot tartalmaznak a vasúti személyzet betegezési viszonyairól, melyeket először általánosságban ismertetünk.

A magyar kir. államvasutak alkalmazottai s munkásai betegsegélyző-intézetének 1882. évi működéséről szóló, dr. Csatóry Lajos főorvos által szerkesztett évi jelentés szerint ezen évben a gyógykezelésre s betegsegélyezésre jogosult állandó s ideiglenes tagok és családtagok száma 87,991 volt, kik az orvosi segélyt 41,820 betegülési esetben vették igénybe. Ezek közül fenjárólág gyógy kezeltettek a betegek 11,236 kóresetben, a nőknél előfordult 8,619, a gyermekeknél 13,481 betegülési eset; a tulajdonképeni intézeti tagoknál, kiknek száma egyébiránt nincs kitüntetve, előfordult s munkaképtelenséget okozó betegségek száma pedig 8,484 volt. A kóresetek ezen utolsó csoportja összesen 93,324 betegnapot vett igénybe, úgy hogy egy betegülési eset tartamának átlagos ideje 11 nap volt. A munkaképtelenséggel járó betegülési esetek 137 ízben végződtek halállal, tehát száz eset közül 1,61-ben, ami a magyar s ausztriai vasutak munkásai közt uralkodó csekélyebb halandóság mellett elég magas arány. A főorvosi jelentés a halálesetek nagy számának okát a számos kóreseten kívül az előfordult sérülések súlyos voltában találja.

Az alföld-fiumei vasút 2,3,70 alkalmazottja között az 1882. év folyamán id. dr. Purjesz Zsigmond főorvos jelentése szerint 1,036 munkaképtelenséget okozó betegség fordult elő, melyek 7,881 nap alatt folytak le. E szerint száz tagra 43,7 megbetegedés esik, mely arányszám az átlagos tagállományra vonatkozik és sokkal alacsonyabb, mint a mennyit a fentebb említett évkönyv az összes magyar vaspályák munkásaira nézve az 1880-ik évről kimutat.

A betegségek átlagosan 7,60 napot vesznek igénybe, tehát igen rövid lefolyásnak. A tagok mindenikére évenként átlag 3,32 betegnap esik. E jelentésben a kórnapok s munkanapok viszonyáról is érdekes kimutatás foglaltatik, melynek végeredménye az, hogy az összes tagoknál 475,769 munkanappal szemben 7,881 kórnap áll,

tehát száz munkanapra átlag 1,65 betegnap esik. – A halálesetek száma az 1882-ik év folyamán csak 7 volt, vagyis száz betegségi esetre 0,67 halálozás jutott, mi bizonyára nagyon kedvező arány. A magyar északkeleti vasút betegsegélyző-egyletének dr. Révész Gyula főorvos által szerkesztett 1882-ik évi jelentése az egyleti tagok számát 2,840-re, a megbetegedés eseteit pedig 1,892-re teszi. A betegedési százalék tehát itt 66,62. A kórnapok száma 16,256, tehát minden kóresetre 8·59 minden egyleti tagra átlag 5,72 betegnap jut. A munkanapok száma 727,671,*) tehát száz munkanapra évenként 2,23 betegnap esik, vagyis jóval több, mint a tiszavidéki vasútnál. A halálozások száma a betegségi eseteknek 1,01 százalékát teszi. – A munkaképtelenséget okozott betegségek neveit s átlagos tartamát a m. kir. államvasutak s a tiszavidéki vasút munkásán a nézve a következőkben mutatjuk be azon megjegyzéssel, hogy a tiszavidéki vasútnál a vegyesen előforduló betegségek (119) külön csoportba foglalván s az alábbi kimutatásba nincsenek felvéve.

Betegség nevei	M. kir. államvasutak		Alföld-fiumei vasút		Államvasút	Alföld-fiumei
	esetek száma	átlagos kór-tartam	esetek száma	átlagos kór-tartam	betegség nevei az összes betegségek százalékáiban	
Váltóláz ...	2614	8	202	4 11	30 8	22
Légzőszervi bántalmak	1820	16	160	5 83	21 4	17 4
Csúsz és köszvény	1058	—	144	5 47	12 5	15 7
Gyomor- és bélbajok	1047	6—7	161	6 62	12 3	17 5
Sérülések	786	—	57	9 94	9 3	6 2
Bőr- és sejtiszövetlob	500	19	88	7 87	5 9	9 6
Szembetegségek	157	8	46	17 36	1 9	5
Csont- és izületlob	131	33	32	7 40	1 5	3 5
Gümőkór	120	42	2	26	1 4	0 2
Hagymáz	88	34	5	22 80	1	0 5
Nyirkmirigy- és edénylob	85	30	1	40	1	0 1
Bőrkütegek (fekélyek)	78	27	19	22 89	0 9	2 1
Összesen...	8484	11	917	7 60	—	—

*) Érdekes adat, hogy az állandó alkalmazottak mindenikére átlag 304,40, a napszámosokra 222,72, a két csoportot összevéve pedig minden munkásra 256,25 munkanap esik évenként.

Ezen adatok jelentékeny eltéréseket mutatnak az iparos munkások között előforduló betegségekkel szemben. A legfeltűnőbb különbségek következők. A gümőkór, mely természetesen túlnyomó részben tüdőgümő, sokkal kisebb részét képezi az összes betegségeknek a vasúti, mint az iparos munkásoknál. Míg az általános munkás betegsegélyző-egyletnél a tüdővész az összes betegségeknek 2,6 százalékát teszi, addig a m. kir. államvasutak munkásai közt az összes betegségeknek csak 1,4, az alföld-fiumei vasútnál pedig, a hol egyébiránt csak két eset fordult elő, csak 0,2 százalékára megy. A többi légzőszervi bántalmak is nagyobb számmal fordulnak elő az iparos munkásoknál, bár a különbség nem oly feltűnő. A sérülések is jóval gyakoribbak az iparos munkásoknál, hol azok az összes betegségeknek 15,1 százalékát teszik, mint a vasúti alkalmazottaknál, mert az állami vasutak munkásainál az összes betegségeknek csak 9,3 százaléka, az alföld-fiumei vasutaknál csak 6,2 százalék volt sérülés következménye. A mozdatók szervek bántalmi közül a csúsz és köszvény sokkal gyakoribb a vasúti alkalmazottaknál. A csont- s ízületi lobok aránya körülbelül egyenlő. Szintén nem nagy az eltérés a bőr- s kötőszöveti betegségeknel, valamint az emésztőszervi bántalmaknál sem. Ellenben igen nagy különbség mutatkozik azon arány közt, melyben a váltóláz az iparos s a vasúti munkások összes betegségei közt szerepel. A mint az iparos munkások közt a légzőszervi bántalmak, úgy a magyar vasúti alkalmazottak közt a váltóláz képezi az uralkodó betegséget. Ezen vérfertőző betegség az általános munkás betegsegélyző-egylet tagjainál az összes betegségeknek csak 9,3 százalékát képezi, ellenben az államvasut személyzeténél az előfordult kóros eseteknek 30,8, az alföld-fiumei vasútnál pedig azoknak 22 százalékát. E rövid s rendszeren kedvező lefolyású betegség gyakori fellépésének tulajdoníthatók a vasúti személyzet betegezési s halandósági viszonyai-ban talált jellemző sajátságok. Erre vezethető vissza a megbetegedések nagy száma, erre az átlagos kórtartam rövid volta, ez okozza, hogy a halálozások száma a betegségekhez képest a vasúti személyzetnél oly csekély, bár, ha a halálozások számát az átlag alkalmazottakéval hasonlítjuk össze, a halandósági arány nem ily kedvező.

A kor befolyásáról a betegség nemeire csak igen keveset mondhatunk. Az évi jelentések e kérdést illetően is tartalmaznak ugyan részletes kimutatásokat, de mivel azokban az egyes korosztályokhoz tartozó tagok száma nincs kitüntetve, az összehasonlítás nem lehetséges. Mindössze az egyes korosztályokban előforduló betegségek átlagos tartamára vonatkozó adatok használhatók fel, még pedig a m. kir. államvasutak munkásaira nézve csak az 1879-ik évi tapasztalatok alapján, miután az újabb jelentésekben ily kimutatások többé nem közöltetnek. Kiegészítjük ez adatokat a most már az államvasutakkal egyesített tiszavidéki vasút betegsegélyző egyletének 1879-dik évi feljegyzéseivel, melyeket a dr. Koller Gyula főorvos által szerkesztett évi jelentésből veszünk át.

Betegség tartama napokban:

Életkor	M. k. állam- vasutak (1879)	Tiszavidéki vasút (1879)	Alföld-fiumei vasút (1882)	Északkeleti vasút (1882)
15—20	6 6	11 19	4 21	8 89
20—30	7 5	11 25	7 91	8 36
30—40	6 5	12 25	7 73	7 92
40—50	6 7	13 39	7 49	8 85
50—60	14 3	15 30	8 26	12 97
60—70	16 8	—	—	—

Bár egyes vasutaknál a betegség átlagos tartama nagyon eltérő, mégis a különböző korosztályokban a korrallal együtt rendszeres emelkedés tapasztalható. Csupán a 20-30 éves korosztályba tartozók a m. kir. államvasutaknál, az alföld-fiumei s az északkeleti vasutaknál, továbbá az utolsónál a 15-20 éves s az alföld-fiumei vasútnál a 30-40 éves korban állók tesznek ez alól kivételt, kiknél a betegnapok átlagos tartama hosszabb, mint a következő korosztályban. Mint a vasúti munkásoknál általában, úgy itt is az átlagos kórtartam rövidebb, mint az iparos munkásoknál.

A foglalkozásnak a betegedési s halandósági viszonyokra gyakorolt befolyásáról érdekes adatokat tartalmaz az alföld-fiumei vasút évi jelentése, mely szerint az 1882-ik évben volt:

	Mozdony- vezetők	Fűtők	Egyéb utazó személyzet	Állomási személyzet	Pálya,sze- mélyzet	Összesen
Alkalmazottak átlagos száma.	27	29	100	427	1787	2870
Gógykezelték száma	47	76	213	355	345	1036
Megbetegedési gyakoriság ‰	174 04	262 06	213	83 13	19,30	43,71
Átlagos kórtartam napokban	10 23	4 05	6 77	9 26	684	7 60
A munkanapok száma. . .	9453	10397	35269	156532	264118	475769
Kórnapok száma . . .	481	308	1444	3288	2360	7881
Kórnapok száma száz munka- naphoz viszonyítva . . .	5 08	2 96	4 09	2,10	0,89	1,65
Halálesetek száma	—	—	1	2	4	7
Száz alkalmazottra esik halálozás betegségre . . .	—	—	1 00	0,46	0 22	0 29
	—	—	0 46	0,56	1 15	0 67

Ezen adatok szerint a legkedvezőbb egészségi viszonyoknak a pályaszemélyzet örvend, a mennyiben itt a megbetegedési gyakoriság az alkalmazottak százalékában kifejezve, csak 19,30, a betegségek lefolyása is gyorsabb valamivel az átlagosnál. Innen magyarázható meg, hogy noha a pályaszemélyzet egy-egy tagjára eső átlagos évi munkanapok száma felét sem éri el a többi osztályok átlagos évi munkanapjainak, a kórnapok száma száz munkanaphoz viszonyítva mégis a pályaszemélyzetnél a legcsekélyebb. A megbetegedési gyakoriság az állomási személyzetnél is, melynek viszonyai e tekintetben a többi munkásosztályok közt, a pályaszemélyzettől eltekintve, a legkedvezőbbek, négyszeresen meghaladja a pályaszemélyzetnél mutatkozó betegedési arányt. Itt a betegségek száma az alkalmazottaknak 83,13 százalékára megy. A betegségek lefolyása a mozdonyvezetők kivételével ez osztályban a leghosszabb, minél fogva annak daczára, hogy az átlagos munkanapok száma igen nagy, a betegnapok azoknak 2,10 százalékára mennek.

Harmadik helyen a megbetegedések gyakorisága tekintetében az utazó személyzet tagjai – bele nem számítva a fűtőket s mozdonyvezetőket –, a kórnapok számának a munkanapokéhoz való viszonya tekintetében pedig a fűtők következnek. Amazoknál a betegségi esetek az alkalmazottak átlagos számának már 213 százalékára mennek. Az átlagos kórtartam ugyan kisebb, mint a két előbb említett munkásosztálynál, az átlagos munkanapok száma pedig jelentékeny, mindazonáltal a megbetegedések gyakorisága következtében a kórnapok száma a munkanapokéhoz képest igen nagy, t. i. az utóbbiak 4,09 százaléka. A fűtőknél ellenben a kórnapok száma a munkanapokénak csak 2,96 százalékára megy, noha a megbetegedések száma az alkalmazottak átlagos számának 262,06 százalékát teszi. – Ennek pedig magyarázatát az képezi, hogy az átlagos kórtartam a vasúti alkalmazottak felsorolt valamennyi osztálya között a fűtőknél a legrövidebb. – A mozdonyvezetőknél egészen ellentétes viszonyokra mutat a fenti táblázat. Itt ugyanis a megbetegedés! gyakoriság az alkalmazottak átlagos számához mérve csak 174,04 százalék, ellenben a kórnapok s munkanapok viszonya, bár az átlagos munkanapok száma majdnem annyi, mint a fűtőknél s egyéb utazó személyzetnél, kedvezőtlenebb, mint a többi osztályok bármelyikében. Ennek magyarázatául azon körülmény szolgál, hogy az átlagos kórtartam a vasúti alkalmazottak valamennyi osztálya között a mozdonyvezetőknél leghosszabb, t. i. 10,23 nap.

Az összes foglalkozási osztályok betegedési viszonyairól már fentebb megemlékeztünk s a halandóságról is láttuk, hogy az általában igen csekély, mi az alföld-fiumei vasútnál az 1882. év folyamán alkalmazott személyzet valamennyi csoportjáról áll.

A magyar északkeleti vasút betegsegélyző egyletének 1880 - 1881. évi jelentéseiből még két érdekes kimutatást veszünk át, melyek bár nem nagy számú megfigyeléseket foglalnak magukban, még is sok tanulságos adatot tartalmaznak. Az első táblázatban a főbb betegségek fellépésének gyakorisága van kimutatva a nagyobb munkáscsoportok mindenikénél. A főbb betegségek száma a munkáscsoportok tagjainak, nem pedig az ezek között előfordult összes betegségeknek számával van arányosítva.

Munkacsoportok	1 8 8 0					
	Ezen csoport 100 tagja közül megbetegedett					
	gümőkorbán	váltólázban	legzőszer- vek bántal- maiban	emésztő szervek bántal- maiban	sérülésekben	csúsz és kösz- vényben
Napszámosok	0 08	9 40	3 08	2 11	1 86	0 53
Pályaőrök és felvigyázók	1.07	72 19	16 58	18 73	6.42	9 63
Raktárnokok, kapusok ..	0 57	19 54	11 49	9 20	7 47	6.89
Vonatvezet. és málházók	0.88	42 00	25 44	24 56	8 77	12.28
Lakatosok és bádigosok	2 08	17 71	11 45	14 58	7 29	14 58
Mozdony-személyz. fűtők	—	25 58	19 77	16 28	2 33	18 60
Podgyászshordók, felvigy.	—	49 24	28 17	9 86	8 45	8 45
	1 8 8 1					
Napszámosok	0 09	11 61	2 85	2 51	2 90	0 63
Pályaőrök és felvigyázók	2 14	77 01	31.02	21 92	5 08	10 69
Raktárnokok, kapusok...	0.57	20 81	12 14	13 87	6 94	6 04
Vonatvezet. és málházók	0 77	26 92	21 54	30 77	6 92	14 62
Lakatosok és bádigosok	0 04	14 58	4 14	15 62	20 83	5 21
Mozdony-személyz. fűtők	0 16	40 69	20 93	39 53	4 65	19 77
Podgyászshordók, felvigy.	—	64 87	14 86	6 76	10.81	8 11

Az egyes betegségek tekintetében ezen adatokból első sorban az tűnik ki, hogy a tüdővész a vasúti alkalmazottak közt általában sokkal ritkább betegség, mint az iparos munkásoknál.

Míg az általános munkás betegsegélyző-egylet tagjai közt száz megbetegedésre általában 2,6 tüdővész esik, mely arányszám azonban némely foglalkozási ágakban – így a szabóknál s cipészeknél – 5,6-ra emelkedik, addig a vasúti munkások különböző osztályai közül a fenti átlagot egyik sem éri el, csakis a lakatosok s bádigosok, s az említett két év egyikében a pályaőrök s felvigyázók közelítik meg. A többi munkacsoportban ezen veszélyes betegség általában igen ritkán lép fel, mi bizonyára egyik fő oka azon kedvező halandósági aránynak, melyet a

vasutak személyzetére vonatkozólag összes adataink bizonyítanak. – Egyéb lélegzőszervi bántalmak fellépésének aránya már nagyobb, úgy hogy a vonatvezetők s málházók osztályánál, hol ezen csoport 100 tagja között 25, s a raktári felvigyázók s podgyászfordóknál, hol 100 tag között 28 lélegzőszervi betegség fordult elő, még meg is haladja azon átlagot, melyet az általános munkás betegsegélyző-egylet tagjaira nézve nyertünk. A többi munkáscsoportok sem állanak nagyon messze ez aránytól, csak a munkások, ácsok, pálya- s műhelynapzámosok nagy osztálya van a lélegzőszervi bántalmaktól feltűnően megkímélve. Ezeknél száz munkás között csupán 3-4 lélegzőszervi betegség fordult elő.

Az emésztőszervi bántalmak is a munkások ezen osztályánál, melynek egészségi viszonyai az említett két évi jelentés szerint általában a legkedvezőbbek, – fordulnak elő legritkábban.

A sérülésekre nézve első tekintetre látszik, hogy ezek u magyar északkeleti vasutak személyzeténél sokkal ritkábban fordulnak elő, mint az iparos munkások között. A felsorolt munkáscsoportok közül itt is a lakatosok s bádogosok, tehát szintén iparos munkások közt fordul elő legtöbb baleset, ezeket a vonatvezetők s málházók, továbbá a raktárnokok, kocsimesterek, kapusok, szolgák s örök osztálya közelíti meg leginkább. Sokkal jellemzőbbek volnának az eredmények, ha a munkáscsoportok a kimutatókban a foglalkozás veszélyessége, vagy általában az egészségi viszonyok minősége, nem pedig más szempontok szerint volnának képezve. – Míg űz eddig említett betegségek a vasúti alkalmazottak között általában ritkábban lépnek fel, mint az iparos munkások körében, addig a csúz és köszvénytől az előbbieket sokkal többet szenvednek. Különösen a mozdonyfelvigyázók, vezetők, fűtők és szivattyúörök osztálya, továbbá a vonatvezetők s málházók és a pályaörök s felvigyázók voltak e betegségeknek nagy mértékben kitéve, sőt a megfigyelési évek egyikében a csúz és köszvény a lakatosok s bádogosok közt is nagy számmal volt található. A munkások, ácsok, pálya- s műhelynapzámosok osztálya e betegségből is feltűnően meg van kímélve.

Még jellemzőbb betegsége a magyar vasutak személyzetének a váltóláz; többször utaltunk rá, mily feltűnő nagy számmal fordul az elő úgy az összes magyar vasutak, mint az egyes vaspályák

munkásainál. A magyar észak-keleti vasút nem tartozik épen azok közé, melyeknél e betegség a munkásokat leginkább sanyargatja, de azért a kérések legnagyobb része itt is a váltóláz következménye. Az egyes munkáscsoportok közül a pályaőrök szenvednek leggyakrabban e betegségben, ez osztály száz-száz tagjára évenként 60-80 esete jut a váltóláznak. Utánuk a raktári felvigyázók s podgyászholdók osztálya következik, melynek száz-száz tagja között körülbelül 50 megbetegedés fordul elő évenként. — A vonatvezetők s málházók, továbbá a mozdonyfelvigyázók, vezetők, fűtők s szivattyúőrök közt is jelentékeny a váltóláz betegeik száma; a többi osztályok tagjainál valamivel csekélyebb.

A következő táblázat a főbb betegségeknek az egyes korosztályok tagjai között való fellépéséről tartalmaz adatokat.

A főbb betegségeknek az összes betegségek százalékában kifejezett számaránya az egyes korosztályok tagjainál volt.

Kóralak	Az 1880-ik évben					
	Koroszakasz					
	15—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70
Gümőkór	1.30	0.38	0.12	1.88	—	—
Hagymáz	1.30	0.76	0.36	1.57	—	—
Váltóláz	46.75	44.13	39.29	26.25	21.43	4.35
Légzőszervek bántalmái	10.39	10.23	15.24	15.31	24.29	39.13
Emésztő szerv. bántalmái	9.09	10.23	13.54	13.75	11.43	30.43
Csúz és köszvény	2.60	3.79	6.17	14.96	11.43	17.89
Sebzések és sértések	9.09	7.58	6.05	4.88	10.00	—
	1 8 8 1					
Gümőkór	—	0.33	0.99	0.69	1.71	—
Hagymáz	3.74	0.16	0.99	0.69	—	—
Váltóláz	34.58	49.25	36.10	25.87	16.24	6.25
Légzőszervek bántalmái	6.54	11.27	15.76	17.78	8.55	43.75
Emésztőszervek	9.35	14.10	13.77	11.24	17.09	31.25
Csúz és köszvény	—	2.82	7.19	12.01	4.27	—
Sebzések és sértések . . .	23.36	8.45	6.08	5.31	5.13	6.25

Ugyanazon sorrendet követve, mint az előbbi táblázatnál, a gümőkórra vonatkozólag, mely betegség az észak-keleti vasút munkásai közt általában nem gyakori, azt tapasztaljuk, hogy az 20-ik és a 40-60-ik évek körül fordul elő legnagyobb számmal. A többi légzőszervi bániaknak gyakorisága itt, bár nem rendszeresen, a korrallal együtt folyton növekszik. Szintén a korrallal tart lépést az emésztőszervi bántalmaknak az összes betegségekhez való számaránya is, míg a csúsz és köszvény ezen adatok szerint a középső korosztályokban lép fel legsűrűbben. A sebzéseknél és sértéseknek az összes betegségek százalékaiban kifejezett számaránya az egyes korosztályokban egészben véve megegyezik azon tapasztalatokkal, melyeket az általános munkás betegsegélyző-egylet tagjaira nézve tettünk. A vasúti személyzetnél szintén a 15-20 éves tagok közt fordulnak elő a balesetek legnagyobb számmal, míg a két következő korosztály tagjai közt a sérülések száma folyton apad, hogy azután a 40-ik év betöltésével ismét emelkedésnek adjon helyet. A váltóláz minden korosztálynál nagy számmal lép fel, de mégis leggyakoribb a fiatal tagoknál a harminczadik év betöltése után az egyes korosztályokban fokenként rendszeresen apad a váltóláz betegei száma. A hagymáz is megegyezik a betegségek két előző nemével abban, hogy leggyakrabban a fiatal munkásoknál fordul elő.

Igen érezhető egyébiránt e táblázatnál is az egyes korosztályokba tartozó egyleti tagok számáról való kimutatásnak hiánya, miután az arányszámok sokszor a tapasztalatoknak igen csekély számú köréből vannak levonva, a nélkül, hogy ezt fel lehetne ismerni. Minthogy ez igen gyakran tévútra vezethet, mindazon hiányok között, melyekre a magyar vasúti munkások betegsegélyző-egyleteinek kimutatásaiban rámutattunk, első sorban ezen hiány volna pótlandó.

IV. Következtetések.

Miután az eddigiekben a magyarországi munkássegélyző-egyletek szervezetét ismertettük, s a mennyire a rendelkezésünkre álló adatok hiányossága engedte, működésük eredményéről, s különösen a tagjaik közt uralkodó egészségi, rokkantsági s halandósági viszonyokról is teljes képet adni igyekeztünk, hátra van még, hogy röviden azon reformokról emlékezzünk meg, melyek felé nézetünk szerint ez egyesületeknek, hogy feladatukat teljesen megoldhassák, törekedniök kell.

Már említettük, hogy a munkássegyletek azon nagy osztálya, melyhez a magyarországi munkássegélyző-intézetek is tartoznak, a saját hibájukon kívül keresetképtelenné lett munkásoknak s azon munkáscsaládoknak, melyek a kenyérkereső családfőt elvesztették, segélyezését tekinti feladatául. Az egyesületek kölcsönösségen alapuló biztosító társaságok gyanánt működnek, melyek keresetképes tagjaiknak megtakarított filléreit összegyűjtik s a szükségét szenvedők segélyezésére fordítják. Tekintve, hogy a munkások egyedüli jövedelemforrását képező munkaerő értékesítését gyakran különféle körülmények gátolják és hogy sorsuk bizonytalansága szegénységüknél is sokkal nyomasztóbb, a munkások legéletbevágóbb érdeke, hogy ez egyletek működése oly tág körre terjedjen, hogy azok a beálló szükség minden esetben segélyt nyújthassanak.

A munkásbiztosítás főbb fajai, melyek részben már megvalósítva vannak, részben az irodalomban élénk megbeszélés tárgyát képezik, azon célok szerint, melyek elérésére törekszenek, négy osztályba sorozhatók. Az első az ideiglenes, a második az állandó munkaképtelenség esetén nyújt a munkásoknak segélyt, a harmadiknak az elhalt munkások csa-

ladjának segélyezése képezi feladatát, a negyedik osztályba pedig a biztosítások azon neveit sorozhatjuk, melyek nem a munkaképtelenség, hanem a munkahiány által okozott keresetképtelenség eseteiben hivatvák a munkások helyzetét tőrhetővé tenni. A magyar munkás-egyletek közül a biztosítás ezen ágainak mindenikét csak egy, a budapesti könyvnyomdászok s betőröntők egylete karolta fel, a bányászok társpénztárai s a vasúti munkások segélyegyletei tagjaikat munkahiány esetén nem segélyezik, az iparos munkások egyletei közül pedig igen sok csupán a betegek segélyezésére s a temetkezési költségek biztosítására szorítkozik. Az általános munkás segélyező- és rokkant-pénztár megvalósítandó céljai közé kitűzte ugyan a munkaképtelenek segélyezését is, de e tekintetben még nem képes számbavehető eredményeket felmutatni, özvegyek s árvák segélyezése ez egyletnek sem képezi sajátképeni feladatát, bár rendkívüli segélyt gyakran nyújt az elhunyt tagok hátramaradt családjának. Ennélfogva ezen legnevezetesebb magyar munkás segélyözegylet eddigi működése szerint szintén betegbegélyöz s temetkezési egylet gyanánt tekinthető.

Azon szempontok közül, melyekből kiindulva meg lehet ítélni, hogy a munkás-egyletek által jelenleg nyújtott segélyezés mennyiben felel meg az észszerű alapra fektetett munkásbiztosítás követelményeinek és hogy a haladás mily irányban volna kívánatos, legnagyobb fontossággal következők bírnak: mily nagyok a munkásbiztosítás költségei, kikre terjed ki a biztosítás és kik járulnak a terhek viseléséhez.

A biztosítás egyes főbb ágai közül a felmerülő költségek szempontjából első sorban a betegség esetére való biztosítást és ezzel kapcsolatban a temetkezési költségek biztosítását tárgyalják, már csak azért is, mivel a munkás segélyöz-egyletek mindenike segélyezi megbetegedett tagjait, az egyletek túlnyomó többsége pedig az elhalt tagok tisztességes eltakarításáról is gondoskodik. A munkásbiztosítás ezen ágára vonatkozólag az általános munkás betegsegélyöz-pénztár gazdag tapasztalatai alapján mindenekelőtt a betegség esetére való biztosítás normáldíját, vagyis azon összeget karjuk megállapítani, melyet az egylet tagjainak fizetniök kell. hogy a segély-pénztár veszteség nélkül viselhesse az átlag minden egyleti tag által évenként igénybe vett segélyezéseket.

Ezen normáldíj kiszámítására rendszerint azon befizetési összeg vétetik alapul, mely az év folyamán fizetendő, hogy minden tagot egy heti segélyezésben részesíteni lehessen. A biztosított heti díjak s a heti befizetések összegének egybehasonlítása mutatja, hogy minden forint heti segélyért mily átlagos díj fizetendő. Ily módszer alkalmazásával Dr. Heym azt találta, hogy a lipcsei „Gegenseitigkeit” nevű betegpénztárnál 1 márka vagy forint heti segélyért, átlag 1,38 hetidíj fizetendő, melyből a segélyezéseken kívül még a befizetett összeg $\frac{3}{4}$ -ed része a tartalék-alapba folyik, ötödrésze pedig a kezelési költségek fedezésére s nyereségül fenmarad. – A magyar általános munkás betegsegélyező-egyletre nézve a számítás nem ily egyszerű, mert míg a „Gegenseitigkeit” a betegeket csak pénzsegélyben részesíti, addig az általános munkás betegsegélyező-egylet tagjainak betegpénzen kívül még díjtalan orvosi kezelést, esetleg kórházi ápolást s ingyenes gyógyszereket is biztosít. A betegpénzek ismét nem egyenlők, így a 20 kros heti befizetéseket teljesítő munkások, ha koruk a 45 évet meg nem haladja minden betegnapra 77 kr. betegpénzt kapnak, az idősebbek ellenben csak 60 krt. A 15 kros befizetési osztály első korosztálya minden betegnapra 57, a második csak 45 kr. segélyt kap. Végre a 10 kros befizetési osztályban az első korosztályba tartozó betegek naponként 38, a második korosztály tagjai 30 kr. betegpénzben részesülnek.

Miután fel lehet tételezni, hogy a gyógykezelésnek egy-egy betegnapra eső költségei mindhárom lefizetési osztály tagjainál megközelítőleg egyenlők, mindenekelőtt a díjtalan orvosi kezelésnek, ingyenes gyógyszereknek, kórházi díjaknak s egyéb ápolási költségeknek egy-egy betegnapra jutó részét kell kiszámítanunk. Az 1876-1879-ik évek tapasztalatai azt mutatják, hogy ez idő alatt az összes ápolási költségek 353,145 betegnapon át 150,872 frt 59 krra vagyis naponként majdnem 43 krra, tehát egy héten 3 frra mentek. – Az egyes befizetési és korosztályokra nézve ezen heti ápolási díjhoz hozzáadva az illető osztálytagjainak fizetett egy heti betegpénzt, megkapjuk a heti segélyezés költségeit. Ha ezen költségeket arányba hozzuk az illető osztályok tagjai által évenként fizetett hetidíjak összegével azon eredményre jutunk, hogy az egy heti segélyezés minden forintjáért fizettek évenként:

	A 20 kros befizetési osztály tagjai	A 15 kros befizetési osztály tagjai	A 10 kros befizetési osztály tagjai
Első korosztály	1 24	1 14	0 91
Második „	1 44	1 27	1 02

forintot. Ezen adatok az 1878-ik évben az egyletbe lépett munkásokra vonatkoznak s arra látszanak mutatni, hogy a 20 kros heti befizetéseket teljesítő tagok nagyobb áldozattal biztosítják a betegség esetén való segélyezést, mint a 15 kros osztályba tartozók, ez utóbbiak pedig még mindig drágábban, mint a 10 kros heti díjakat fizetők, továbbá, hogy az első korosztályba tartozó tehát 45 évnél fiatalabb résztvevők biztosítási díjai általában olcsóbbak, mint az idősebb tagokéi.

Eltérő eredményekre jutunk, ha az évenként befizetett díjakat nem az egy beteghét tartama alatt, hanem a különböző befizetési s korosztályok tagjainak átlagos betegségi ideje alatt nyújtott segélyezések költségeivel hasonlítjuk össze. — A kérdés tehát itt nem az lesz, mit fizetnek a biztosítottak évenként, minden forint költség fejében, melyet egy betegen töltött héten át az egyletnek okoznak, hanem mennyit fizetnek évenként minden forintért, melyet, átlagos betegségi idejük alatt az egylet segélyezésükre fordít?

A feleletet az 1878-ik évben belépett tagokra nézve, kiknek betegedési viszonyait az 1881-ik év végéig figyelemmel kísértük, ezen négy évre vonatkozólag következő táblázat adja meg.

Átlagos betegségi idejük tartania alatt az egyletnek okozott költség minden forintjáért fizettek évenként:

	A 20 kros befizetési osztály tagjai közül	A 15 kros befizetési osztály tagjai közül	A 10 kros befizetési osztály tagjai közül
A 20 évnél ifjabbak ...	1,14	3 12	1 19
A 20—30 évesek	1 54	2 28	2 48
A 30—45 „	1 52	1 59	1 89
A 45—55 „	1 71	1 48	1 92
Az 55 évnél idősebbek	1 58	1 51	1 29

Mivel e számításnál az átlagos díjak annál magasabbnak tűnnek fel, minél kedvezőbb egészségi viszonyoknak örvendenek valamely fizetési vagy korosztály tagjai, a nyert eredmények párhuzamosan haladnak az egyes korosztályok tagjaira átlagosan első betegnapok számát mutató táblázatok adataival.

Az egyes fizetési s korosztályok tagjainak normáldíjai közti különbség még élesebben kitűnik, ha az egyletbe való belépés évét, melyben aránylag legkevesebb megbetegedés fordul elő, nem vesszük tekintetbe.

A betegség átlagos tartama alatt nyert segélyezés minden forintjáért ez esetben az 1878. és 1879-ik években belépett tagokról tett tapasztalatok szerint, az egyes befizetési és korosztályok tagjai évenként következő összegeket fizetnek:

	A 20 kros befizetési osztály tagjai közül	A 15 kros befizetési osztály tagjai közül	A 10 kros befizetési osztály tagjai közül
A 20 évnél ifjabbak	0 89	2 23	0 93
A 20—30 évesek	1 11	1 33	1 60
A 30—54 ..	1 03	1 22	1 34
A 45—55 ..	1 35	1 16	1 45
Az 55 évnél idősebbek	1 44	0 94	1 02

Azok, kik az egyletnek hosszabb ideig tagjai, ezen táblában között díjakhoz hasonló befizetéseket teljesítenek a nyert segélyezés fejében. — E szerint a 20 kros és 10 kros befizetési osztály legifjabb korosztályának tagjai, tehát az iparos s gyári tanoncok a betegpénztár támogatását oly gyakran igénybe veszik, hogy a segélyezés költségei befizetéseiket jóval felülmúlják. Körülbelül ugyanez áll a 10 kros s még inkább a 15 kros fizetési osztály titolsó korosztályának tagjaira nézve, bár ez utóbbiaknál talált nagyon kedvezőtlen arány csak az 1879-ik évben belépett tagoknál mutatkozik s úgy látszik, hogy rendszeren nem nagyobb mint a 10 kros befizetési osztály megfelelő korosztályában.

A többi csoportok mindenikében a befizetett átlagdíj az igénybe vett segélyezést többé kevésbé felülmúlja.

A normál díjakon kívül igen fontos még a befizetéseknek az átlagos munkabérhez való viszonyát ismerni. Azonban erről csak nagyon sovány adatokkal rendelkezünk, minthogy azon átlagos munkabérek, melyekről dr. Földes Béla a Budapest fővárosi statisztikai hivatalnak havi kimutatásaiban (1876. év június haváról) értekeznek, foglalkozás szerint vannak kimutatva, az egyleti befizetési díjak pedig korosztályok szerint vannak megállapítva. Néhány adat mégis általános tájékozást nyújthat, így a felnőtt tanult munkások átlagos heti bére a legtöbb foglalkozási ágban körülbelül 10 frtra megy, m. p. a lakatosoké, malommunkásoké, asztalosoké, kőműveseké, kovácsoké. – Ezek az egyetlen rendszeren húsz kros hetibefizetéseket teljesítenek, vagyis átlag munkabérük két százalékából fedezik a betegségük esetére való biztosítás költségeit. A napszámosnők átlagos hetidíja 4 frt, a 10 kros hetibefizetés tehát annak 2,5 százalékát képezi. Miután azonban valószínű, hogy a férfimunkások s munkásnők közül, csak a magasabb jövedelemmel bírók lépnek be az egyletbe, a mennyiben t. i. nekik ebben a munkaadó szabad kezét enged, valószínű hogy az egylet tagjai átlag munkabérüknek nem egészen két százalékát fordítják a betegsegély biztosítására. Áll ez a 15 kros és 10 kros heti díjakat fizetők tekintetbe vételével kivált a férfiakra nézve. A magyar kir. államvasutak s az alföldfiumei vasút munkásai is, mint alapszabályaikból kitűnik évi fizetésüknek, szolgálati, vagy munkabérüknek 2 százalékát fizetik a betegsegélyző alapba rendes járulék gyanánt.

A német birodalmi gyűlés elé az 1882. év április 29-ikén terjesztett s 1883-ban csekély módosítással elfogadott törvény, mely a munkásoknak betegség esetére való biztosításáról intézkedik, a biztosítottak járulékait a „Gegenseitigkeit” s a poroszországi bányapénztárak tapasztalatai alapján az átlagos munkabér $1\frac{1}{2}$ százalékában állapítja meg.

A javaslat indokolásában a poroszországi bányászok járulékaiknak kiszámításánál követett módszert alkalmazva a magyar általános munkás betegsegélyző-egylet tagjaira, kik között az 1878. s 1879-ik években az egyletbe lépett tagok mindenikére, ha a beiratkozási évet azon tekinteten kívül hagyjuk, évenként 6,6 betegnap esett, hogy a járulék itt $\frac{100 \times 6,6 \times \frac{1}{2}}{300} = 1,1$ százaléka

volna a munkabérnek. Ha mégis azt találtuk, hogy a magyar általános munkásegyletnek tagjai munkabérüknek 2 százalékat fizették a segélypénztárba, mely mindamellett igen csekély évi nyereséget mutathat fel, ennek okát abban keressük, hogy a betegek ápolása jelentékenyen több költséget okoz, mint a mennyire azt az említett törvényjavaslat indokolása előíranyozza.

Ugyanis daczára annak, hogy az általános munkásegylet alapszabályai legalább is ugyanakkora betegpénzt biztosítanak tagjaiknak, mint a német birodalmi törvény, a betegsegélyezés egyéb költségei ahoz viszonyítva még is sokkal magasabbak, mint a mennyire ezen törvény indokolása számítja, így az 1876-1879-ik években a betegsegélyezés összes költségei 354,029 ft 58 kr-ra mentek, melyből betegpénzek fejében 203,156 ft 99 kr. fizettetett, míg az ápolási költségek, u. m. orvosok díja, kórházi költségek, gyógyszerek ára s egyéb ápolási költségek összesen 150,873 ft 59 krnyi kiadást okoztak, vagyis a betegsegélyezés összes költségeinek 42,6 százaléka mentek.

Ha felteszszük, hogy a német birodalomban a betegápolási költségek nem alacsonyabbak, mint nálunk, akkor azon következtetésre jutunk, hogy a járulék, melyet a munkásoknak betegség esetére való biztosításáról szóló német birodalmi törvény megállapít, aligha lesz elegendő arra, hogy a betegek kellő segélyezését lehetővé tegye.

Alábbi számításainknál mi a betegsegélyezést, biztosításának költségeit az átlagos munkabér 1,75 százaléka teszzük.

Ha a betegek segélyezésénél a betegségek nemei közt egyáltalán különbség tétetik, akkor főleg a munkaközben beálló szerencsétlenség szokta különös figyelem tárgyát képezni. Az általános munkás betegsegélyző-egylet közölt alapszabályai a bal esetek által okozott betegség esetén a munkásokat különös tekintetben részesítik, egyebek közt ilyenkor a betegség első három napjára is fizetnek betegpénzt s a segélyezést oly tagoknak is biztosítják, kiknek belépése óta tíz hét még nem telt el. A bányatárspénztárak ilyenkor hosszabb ideig fizetik a betegpénzt s későbbben sorozzák a megsérülteket a munkaképtelenek közé, mint egyéb betegeket. A német birodalmi kormány pedig a birodalmi

gyűlés elé már többször, lényeges változtatásokkal nyújtott be a munkaközben sérülést szenvedő munkások biztosításáról szóló törvényjavaslatot, mely által a Németországban addig fennállott „felelősségi” törvényt a munkásbiztosítás egy új ágával törekszik helyettesíteni. E törvényjavaslatok közül, melyek a német nemzetgazdasági irodalomban élénk eszmecsere adtak alkalmat, *) az 1882-ik évi május 8-án benyújtott tervezet azon munkások számára, kiket hivatásuk közben szerencsétlenség ér s kik ennek következtében 13 hétnél tovább betegeskednek, külön alapból, melynek képzéséhez a munkaadókon kívül – az eredeti tervezet szerint, mely azonban azóta elejtetett – az állam is hozzájárulna, munkaképtelenségük egész tartamára ellátást, haláluk esetére hozzátartozóiknak segélyezést biztosít.

A hivatás közben sérülést szenvedett munkások érdekében a munkásbiztosítás ezen külön ágának létesítése csak ott szükséges, a hol a betegség s a rokkantság esetére való biztosítás nem állanak szoros kapcsolatban. A hol azonban, mint például a magyar kincstári bányák munkásainak társpénztárainál, vagy a budapesti könyvnyomdászok és betűöntők egyleténél minden tag befizetéseivel úgy a betegek, mint a rokkantak segélyalapjához járul, ott sokkal helyesebb az eddigi gyakorlat, mely szerint, a baleset következtében beteggé lett tagok ép úgy, mint a más okból betegeskedők 13, vagy némely segélypénztáraknál 26 hétig a betegsegélyben részesülnek, azontúl pedig, ha fel nem gyógyulnak, rokkantak gyanánt tekintetnek.

Ha a temetkezési költségek tekintetében még megjegyezzük, hogy azok az általános munkás betegsegélyző-pénztárnál alig múlták felül a kórházi költségeket, de korántsem érték el az orvosok díjazására s gyógyszerek vételére fordított kiadásokat, továbbá, hogy a biztosított temetkezési járulékok legnagyobb részben a beiratkozási díjából fedezhetők voltak, úgy hogy az egylet egyéb jövedelmeinek csak jelentéktelen részét kellett e

*) Az egész javaslatot bőven ismerteti jelen tanulmány szerzője: *A munkásbiztosítás kérdése* című, a magyar tudományos akadémia nemzetgazdasági és statisztikai állandó bizottságának kiadványai közt megjelent értekezésében.

cézra fordítani, úgy a munkásbiztosítás első főcsoportjában felmerült költségekről felemlítettük a legnevezetesebb adatokat.

Míg a betegség esetére való biztosítás kérdését minden oldalról részletes adatokkal világhíthattuk meg, a munkásbiztosítás többi ágairól úgy az elért eredmények, mint a megkívántató költség tekintetében igen kevés tapasztalat áll rendelkezésünkre. Ez nemcsak a hazai munkás segélyző-intézetekre vonatkozólag áll, hanem a külföldiekről is, hol szintén csak a legújabb időben lett megkezdve a tapasztalatok gyűjtése. A mi különösen a rokkantsegélyző pénztárakat illeti, ezek ép úgy, mint kezdetben a betegsegélyző intézeteket minden megbízható valószínűségi számítás nélkül állapították meg az érdekeltek járulékaiknak magasságát, megelégedvén azzal, hogy bevételeik a kiadások fedezésére elegendők voltak, sőt az egyes évek végén pénztári felesleg is mutatkozott. Ezen eljárás azonban csak a betegsegélyző egyletek fennállására nézve nyújt némi biztosítékot, minthogy ott a kötött biztosítási ügylet igen rövid idő alatt lebonyolódik.

Egészen másként áll a dolog a nyugdíjintézetekre nézve. A tagok itt évek hosszú során teljesítik befizetéseiket, ha tehát akkor, midőn teljesen munkaképtelenné lesznek, a rokkant-pénztár nem tehetne eleget kötelezettségeinek, hosszú időn át való takarékoság s önmegtartóztatás gyümölcse veszne kárba s a segélyre szoruló a nyugodt jövő egyetlen reményétől lennének megfosztva. A nagyobb óvatosság ezért, de még más okoknál fogva is elengedhetetlen kötelessége a rokkant-pénztáraknak. – Az évi számadások mérlegének kedvező volta ugyanis az intézetek szilárdsága mellett mit sem bizonyít, mert a munkaképtelenség minden esete nemcsak az év folyamán esedékes járadék erejéig terheli a pénztárt, hanem azon összeg erejéig, melyből a munkaképtelen egyén valószínű élettartamának egész idejére lehetséges az évi járadékok fedezése. – Ha a mérleg készítése nem ily alapon, hanem csak az évi bevételek s kiadások tekintetbe vételével történik, akkor a rokkant-pénztár azon veszélyben fog, hogy a nyugdíjra jogosítottakat hosszú időn át bőségesebben segélyezi, mint ezt a jövedelme engedné, úgy hogy midőn a hiány nyilvánvalóvá lesz, a túlkidadásokat még a tagdíjaknak lehető legnagyobb felemelése által sem lehet többé pótolni. A hiány

pedig, kivált virágzó egyesületeknél, melyek tagjainak száma évről évre szaporodik, emelkedő termelés mellett, midőn a tagállományba sok ifjabb egyén vétetik fel, kik közül egyelőre csak kevés lesz munkaképtelenné, igen sokáig elrejtve maradhat. E körülménynek tulajdonítható, hogy a rokkant-pénztárak csak ritka kivételes esetekben állják ki a valószínűség-számítás próbáját. Főleg azért, hogy ez ellenőrizhető legyen, szükséges, hogy a rokkant-segélyező egyesületek pénztári mérleg mellett időnként matematikai mérleget is készítsenek, melyben a pénztár tökéletes egyensúlyának azon eszményi állapotát szemlélhessék, mely felé állandóan törekedniük kell.

Azonban ily mérleg készíthetésének előfeltétele, hogy a biztosítottak rokkantsági aránya ismeretes legyen. Csakhogy az erre vonatkozó tapasztalatok máig is oly hiányosak, hogy még messze van azon idő, melyben a rokkant-pénztárak a legjobb akarattal is észszerű díjtételeket állapíthatnak meg. – Dr. Heym, kinek a munkásbiztosítás ügye oly sokat köszönhet, többször megkísérté az elégséges tapasztalati adatok hiányát pótolni s a biztosítottak rokkantsági arányát meghatározni.

Legújabb hypothesis szerint,*) mely jelenleg a „Gegenseitigkeiit” biztosító-társaságnál a rokkantság esetére való biztosítás alapjául van elfogadva, a rokkantság valószínűsége két elemből áll. Az egyik állandó, a kortól független, a másik a korral együtt növekszik. Az állandó elem valamennyi korosztály tagjainál 0,001, a változó a huszadik évben 0,00002, ettől fogva folyton nagyobbodik, a rokkantsági valószínűség tehát a huszadik évre nézve 0,00102, míg az összes életbemaradók munkaképtelensége csak a 79-ik évben következik be.

Az elmélet még azt is feltételezi, hogy egy megközelítőleg állandó számú munkáscsoport körében előbb-utóbb oda fejlődnek a rokkantsági viszonyok, hogy a munkaképtelen egyének száma évek során változatlan marad, mert a rokkantak közül évenként épen annyian halnak el, a hány egyén az egész csoportból az év folyamán munkaképtelenné lesz.

*) Kranken- u. Invalidenversicherung. Leipzig 1868.

A legrégebbi szászországi bányatárspénztárnál a freibergi-nél dr. Heym azt találta, hogy tényleg körülbelül egyenlő volt a rokkantak arányszáma több éven át, a mennyiben 1000 activ munkásra 68 rokkant jutott. Azonban sem az évenként munkaképtelenné lett tagok, sem az ezek közül elhaltak száma nem lévén kimutatva, dr. Heym a halandóságot 3 százaléknak vette a így azon eredményre jutott, hogy 68 rokkant közül évenként kettő hal el, tehát 1000 bányász közül évenként kettő lesz rokkanta, mert a rokkantak száma csak így maradhat változatlan. Ennyi az, a mi Heym elméletének tapasztalati alapját képezi, ámbár már itt is elkövette azon nagy hibát, hogy a rokkantak halandósági arányát az activ tagokéval egyenlőnek vette, a mi pedig, mint a vasúti munkások rokkantsági viszonyainál Behm táblázatából láttuk, koránt sincsen így. Minden további Heym elméletében igazolatlan feltevéseken alapul. O a kornak oly jelentékeny befolyást tulajdonít a rokkantsági viszonyokra, mely a foglalkozás különböző volta s a tagok viszonyainak számos más fontos eltérései daczára háboríthatlanul s egyenletesen működik, de természetesen a magosabb korban mind nagyobb mértékben jut kifejezésre. A rokkantsági valószínűségnek változó elemét ennélfogva a hűsz éves tagokra nézve 0,00002-nek veszi s ebből 1,2-del való szorozás által képezi a mértani arányt, a nyert eredményekhez minden korosztály tagjainál hozzáadván a rokkantság állandó elemét 0,001-et. A rokkantság valószínűségének táblázatát ily módon elkészítvén, annak alapul vétele mellett dr. Heym a biztosítási díjtáblázatot is kiszámítá, mely szerint 100 márka évjáradék biztosítására fizet évenként:

	Ha a járadék csak a munkaképtelenség beálltától fizetetik	Ha a járadék a hatvanadik év végétől mindenesetre fizetetik
a 20 éves részvevő	5253 márkát	9391 márkát
a 30 » »	7682 »	15267 »
a 40 » »	12672 »	20497 »
a 50 » »	23792 »	28822 »
a 60 » »	51128 »	73283 »

A rokkantsági valószínűségről felállított Heym-féle hypothesisal szemben a Behm-féle részletesebb kimutatások szerint, melyeket a vasúti alkalmazottak segélyegyleteiről szóló fejezetben közöltünk, a tapasztalat oly annyira eltérő eredményeket mutat fel, hogy azokkal szemben a hypothesis tarthatatlannak bizonyul.

Behm tapasztalatai szerint ezer activ munkás közül évenként nem kettő, hanem kilencz-tíz lesz állandóan munkaképtelenné és pedig szerencsétlenség következtében tízezer közül hat, nem pedig tíz, mint dr. Heym felteszi. A rokkantsági arány a nagyobb korosztályokra vonatkozólag növekszik ugyan a korral, de az egymás után következő korévekben abban gyakran visszaesés észlelhető általában az arányszám növekvése korántsem oly rendszeres, mint a Heym-féle táblázat szerint. A rokkantak halandóságát azonban, melyet a Heym-féle hypothesis az összhalandósággal egyenlően a létszámnak 3 százalékára tesz, a tapasztalat jóval nagyobbban bizonyította, ugyanis a száz rokkantra eső halálozások átlagos száma 5-6 között váltakozik. - Behmnek ezen adatai alapján Gerkrath F., a „Nordstern életbiztosító társaság” vezérigazgatója következőleg számítja ki*) a rokkantság esetére való nyugdíjazás díjtételeit.

Száz márka életjáradékért fizet évenként:

Kor	A rokkantság beálltáig	A hatvanadig évig, ha a rokkantság előbb be nem áll
A 20 éves	6 97	9 74
30	11 80	17 03
35	15 59	23 24
40	20 83	32 75
50	38 36	79 45
60	71 23	—

Ezen díjtáblázat szerint a biztosítás költségei, kivált a magasabb korosztályokra nézve jóval nagyobbak a Heym által fel-

*) Ueber die Höhe der Beiträge für die Arbeiterversicherung. - Berlin 1881.

állított díjtételeknél. Hogy mégis azon rokkantpénztárak, melyek a biztosítás alapjául a Heym-féle díjszabályzatokat elfogadták, igen kedvező pénzügyi állapotnak örvendhetnek, annak oka főként abban keresendő, hogy ezen díjszabályzat alapjául szolgáló számításban a rokkantak halandósága az összes tagok halandóságával egyenlőnek van véve, pedig az a valóságban sokkal nagyobb, minélfogva a pénztárak kötelezettségeiktől gyorsabban szabadulnak, mint feltételezték, mi a díjak alacsony voltát jóformán pótolja. Azonkívül e pénztárak a normáldíjakat többé-kevésbé felelmeik, így a „Gegenseitigkeit”-nál a minimalis felemelést a normáldíj 10 százaléka.

Egyébiránt a Gerkrath-féle díjszabályzat tételei kissé magasak is, még pedig azért, mert az 1878-ik évben, melynek adatai alapján vannak kiszámítva, a német vasúti igazgatóságok egyletében képviselt vaspályák munkásainak rokkantsági viszonyai az átlagosnál kedvezőtlenebbek voltak. A magyar vasúti munkások rokkantsegélyző pénztárait a Gerkrath-féle díjszabályzat annyival kevésbé volna alkalmazható, mivel itt a rokkantság valószínűsége, mint azt a vasúti munkásokról szóló fejezetben kimutattuk, sokkal kisebb, mint a német vasutak igazgatóságainak egyletében képviselt összes vonalak személyzeténél, ellenben a rokkantak halandósága körülbelül ugyanoly magas, mint itt, sőt a vonatszemélyzethez tartozott rokkantak halandósága még nagyobb. – Ennélfogva a magyar vasúti munkások rokkantpénztárai a németországiaknál jóval alacsonyabb díjtételek mellett is fennállhatnak. Valószínű azonban, hogy ez csak átmeneti állapot, melyet az idéz elő, hogy vasutaink újabbak s azoknak személyzete is általában fiatalabb mint Németországban. Ezért s mert a többi munkásosztályokra nézve a rokkantsági valószínűségről jóformán mit sem tudunk, nem is törekedünk a rokkantság esetére való biztosítás díjtételeit részletesen kidolgozni, csupán az átlagos biztosítási díjat akarjuk hozzávetőleg megállapítani. A valóságtól nem térünk el messzire, ha a felnőtt férfimunkások átlagdíjával azon két összeg középarányosát vesszük fel, melyet a Heym- és Gerkrath-féle díjtáblázatok meghatároznak. E szerint, ha a biztosított férfimunkások a biztosítás kezdetekor átlag 40 évesek volnának, azon évjáradék minden száz forintjáért,

melyet rokkantságuk beálltakor nyernének, évenként 16 frt 75 krt kellene a rokkantpénztárba befizetniük. A rokkantság bekövetkezését dr. Heym legutóbbi elméletével megegyezőleg akként értelmezzük, hogy az részint az előhaladó korról együtt lassanként elkövetkező erőtlenség, részint – a fiatalabb években – betegség, kivált sérülések folytán áll be. Bekövetkezésének idejére nézve tehát nagy befolyással bír a foglalkozás különbsége, mely különböző rokkantsági valószínűséget von maga után s az egyes munkáscsoportok tagjainak átlagos korkülönbsége.

Ha a rokkantság esetére való biztosítás fejében fizetendő járulékokat a munkabér százalékáiban akarjuk kifejezni, ismét azon akadálylyal állunk szemben, hogy az átlagos évi munkabér összege az egyes foglalkozási ágak munkásainál igen eltérő, minél-fogva itt ismét csak megközelítőleg pontos számítást tehetünk. Legpontosabban meghatározható a vasúti munkások átlagbére. A német vasutak alkalmazottaira vonatkozólag dr. Engel azt találta,*) hogy a vasúti alkalmazottak azon részének, melynek munkaköre az elemi oktatásnál magasabb műveltséget nem tételez fel, átlagos évi bére már 1869-ben 272 tallérra ment, mi 473 o. é. forintnak felelne meg papírpénzben. Ez átlagbért a magyar vasutaknál „állandóan s ideiglenesen alkalmazott szolgák” fizetése egy évtizeddel később épen elérte, mert annak átlaga 1879-ben 473 frt volt, míg az osztrák vonalaknál a személyzet megfelelő osztályának átlagbére ugyanakkor 540 frtra ment. A baleset folytán sérülést szenvedő munkások biztosításáról szóló törvényjavaslat indokolása 300 munkanapra a munkások legnagyobb részénél 750 márkát, azaz 435 frtot vesz fel átlagos keresmény gyanánt, a becslés azonban szándékosan mérsékelte. A budapesti gyári munkásokra nézve dr. Földes adatai azt mutatják, hogy a tanult munkások átlagos heti bére rendszeren 10 frt körül ingadozik, tehát évenként 500-550 frtra megy, ellenben a napszámosoké 350 frtot sem ér el.

Ez adatok alapján azt hisszük nem tévedünk nagyon, ha a munkások évi keresményének átlagát kerek számban 450 frtra tesszük. Ennél alacsonyabb átlagos munkabért csak a napszámo-

*) Der Preis der Arbeit bei den deutschen Eisenbahnen i. d. J. 1850., 1859., 1869. Zeitschrift d. kön. preuss. statist. Bureaus.

soknál találtunk. Lehet, hogy az ideiglenesen alkalmazott bányászok év: jövedelme is alacsonyabb valamivel, de viszont tekintetbe kell venni, hogy a biztosítottak közt nemcsak munkások, hanem alsóbb hivatalnokok is vannak, sőt ezek a vasúti nyugdíjintézeteknél, bánya-társládáknál befizetéseket teljesíteni kötelesek. Feltevére, hogy a biztosítottak átlagkora a biztosítás kezdetén 40 év s 450 frt évi jövedelmet véve alapul a száz frt járadék fejében fizetendő átlagos díjtétel 16 frt 75 kr. lesz, minélfogva a munkaképtelenség idejére 150 frt, vagyis a keresetképes személyek átlagos évi munkabérének harmada az esetben volna biztosítható, ha a munkások jövedelmének 5,5 százaléka a rokkantpéztárba folyrna. A befizetéseknek a jövedelemhez való aránya jelentékeny én csökkenne, ha a munkások már 35 vagy 30 éves korukban kezdenék befizetéseiket. Előbbi esetben a 100 forint fejében fizetendő átlagos díjtétel, ismét a Heym-féle s Gerkrath-féle díj ak középarányosát véve alapul, 12 frt 65 kr, utóbbi esetben 9 frt 74 kr volna, minélfogva az átlagos évi jövedelem harmada rokkantság esetére amott a munkabérnek 4,22, itt 3,25 százalékaival volna biztosítható.

A biztosított rokkantsegély ezen összege első tekintetre talán csekélynek látszik, azonban a jelenleg fizetett nyugdíjakkal összehasonlítva, kétségtelenül haladást mutat. — Álljanak itt ennek bizonyítására következő adatok. — A budapesti bányakapitányság területén levő azon bányapénztáraknál, melyek a segélyezések kimutatását közlik, az 1881-ik évben volt:

Bányamű megjelölése	Rokkantak száma	Segélyezés összege	Egy-egy segélyezettre eső évi nyugbér
Hg. Eszterházy ujfalvi barnaszénművei	3	538 frt 92 kr.	179 frt 64 kr.
Az I. szab. es. kir. dunagőzhajózási társaságbaranyamegyei feketeszénművei	37	3536 frt 80 kr.	95 frt 59 kr.
A pesti köszénbánya s téglagyár saját és bérelt szénbányái Esztergom s Baranya megyékben	17	1685 frt 79 kr.	99 frt 16 kr.
Összesen	57	5761 frt 51 kr.	101 frt 08 kr.

»A m. kir. államvasutak hivatalnokai és szolgálóinak nyugdíj-intézete« pedig az 1882-ik év folyamán 40 rokkantnak összesen 12,279 frt 94 kr. segélyt folyósított. Ez intézetnél tehát az átlagos évi nyugdíj 307 frt, vagyis sokkal jelentékenyebb összeg, mint a melyben a rokkant bányamunkások részesülnek. E körülmény azonban magyarázatát leli abban, hogy az államvasutak magas fizetésű hivatalnokai is a nyugdíjintézet tagjai közé tartoznak, kik rokkantság esetén igen jelentékeny nyugdíjra tarthatnak igényt.

Egyébiránt a rokkantak nyugdíjának fent javaslatba hozott összegét csak átlag gyanánt értjük, melyet az összes nyugdíjazottaknak fizetett segély, ezeknek volt alapbérük összegéhez hasonlítva meg nem haladhatna. Ellenben az egyes nyugdíjazottaknál a szolgálati évek száma, a teljes vagy részbeni munkaképtelenség s más körülmények is tekintetbe vehetők volnának, melyek szerint a nyugdíjak magassága például az alapbér negyede s fele közt váltakozhatnék, mindig tekintettel arra, hogy az összes rokkantaknál a nyugdíjak a bér harmadánál többet ne vegyenek igénybe. Ily formán egyfelől a szerencsétlenség folytán munkaképtelenné lett fiatalabb munkásoknak, ha csekélyebb munkát a szenvedett sérülés daczára is végezhetnek, nem volna szükséges teljes nyugdíjat adni, másfelől alacsony évi segély nyújtása által meg lehetne akadályozni, hogy azok, kik erejük hanyatlása folytán már csak könnyebb munkákat végezhetnek, ezzel kapcsolatban tolyton csekélyebb bérré legyenek szorítva.

A rokkantsági valószínűségnél még kevésbé ismeretesek azon viszonyok, melyektől az özvegyek s árvák segélyezésének költségei függnek. A magyar munkásokra vonatkozólag e tekintetben egyáltalán hiányzanak a tapasztalatok s az egyletek, melyek az elhalt munkások özvegyeinek s árváinak segélyt nyújtanak, minden statisztikai anyag nélkül, pusztán más hasonló célú intézetek mintájára állapították meg a segélyösszegeket.

A nyújtott segély jelenleg a budai bányakapitányság területén fennálló társládáknál, melyek az erre vonatkozó adatokat kimutatják, következő:

Tárpénztár neve	Özvegyek száma	Segély nagysága o. é.-ben		Árvák száma	Segély nagysága o. é.-ben	
		összes segély	Egy segélyezettre jut		összes segély	Egy segélyezettre jut
Hg. Eszterházy újfalvi bányaművei.	27	1732 46	64 02	11	76 80	7
Várallya község (Tolnamegye) bányaművei	2	161 28	80 64	2	60	30
Az I. cs. kir. szab. dunagőzhajózási társaság bányaművei . . .	65	2959 17	45 52	89	2117 15	23 79
Pesti kőszénbánya és téglagyár bányaművei	35	1002 21	28 63	31	310 80	10 03
Összesen	129	5855 12	45 39	133	2564 75	19 28

A magyar kir. államvasutak nyugdíjintézete az 1882-ik év folyamán 42 özvegyet s ezeknek 51 gyermekét részesített összesen 10,873 frt 76 kinyi segélyezésben, azonkívül öt családból való 10 teljesen árva gyermeknek fogta pártját, kiket összesen 464 frt 04 krral támogatott.

Németországban a birodalmi kormány a baleset következtében sérülést szenvedett munkások biztosításáról szóló törvényjavaslat előkészítése alkalmával annak valószínűségéről is szerzett adatokat, hogy valaki házasságban él s hogy 15 évesnél ifjabb gyermekei vannak. — Ez adatok csak a vasutaknál alkalmazott személyzetre vonatkoznak. A házasságban élés valószínűségének nagyságán kívül az özvegyi segély biztosításának költsége függ a házaspár életkorának különbségétől is s e tekintetben 24,480 házaspár viszonyai, kikre a megfigyelés kiterjedt, nem igazolták azon feltevést, hogy a férjek és nejeik átlagos életkora között állandó középeltérés volna. A nyert eredmények legfőbbjei szerint, ha a férfiak kora:

	a házasságban élés valószínűsége	Annak valószínűsége, hogy 15 évnél ifjabb gyermekei vannak
25 év	0.2896	0.1932
30 „	0.8172	0.6527
35 „	0.9225	0.8287
40 „	0.9508	0.8729
45 „	0.9391	0.8349
50 „	0.9143	0.7487
55 „	0.8391	0.5481
60 „	0.8188	0.3425
65 „	0.6675	0.2231
70 „	0.6407	0.1001
75 „	0.5673	
80 „	0.3444	

Az özvegyi segély biztosítási díjának magassága azon különbségtől függ, mely az évjáradék értékében csupán a kedvezményezett életben maradásának s mind a kedvezményezett, mind a biztosított életben maradásának valószínűsége szerint beáll.

A Carlisle-féle halandósági táblát *) s 5 százalékos kamatozást fogadván el alapul, azt találjuk, hogy ha a 36-40 éves egyének átlag 5 évvel ifjabb nejeiknek 100 frt özvegyi nyugdíjat akarnak biztosítani, évenkénti előleges díjaik összege 20 frt 60, s 22 frt 45 kr. közt váltakozik.

Mivel hazánkban a házasfelek élethosszának különbsége jóval nagyobb, mint a német birodalomban, mi által az 5 éves átlagos korkülönbség igazolva van, ezen díjtételeket fogadhatjuk el kiindulási pontul. A 35 éves egyén által fizetendő díjtételt a kezelési költségek fejében tíz százalékkal emelve, továbbá tekintetbe véve, hogy a befizetések nem évenként előre, hanem csak hetenkint történnek, míg a nyugdíjak havonként volnának kifizetendők, a nyert eredmény körülbelül megegyezik azon díjtétellel, melyet a német munkaadóknak Concordia nevű egyesülete által életbe léptetni szándékolt rokkant-pénztár a 35 éves egyénekre nézve előírányzott. Ha ezen 25,5 frtnyi díjtétel s azon körülbelül 27

*) L. Weninger: »Politikai számtan.«

frtnyi évi befizetés között, melyért a részvényekre alapított legolcsóbb biztosító intézetek *) megfelelő korú kedvezményezettel szemben 100 frt özvegyi segélyt biztosítanak, – a közép-arányost veszszük, akkor 26,25 frtnyi díjtételt nyerünk, melynek alapján nézetünk szerint teljes megnyugvással lehetne a 35 éves munkások átlag 5 évvel ifjabb nejei számára az özvegyi segély biztosítását eszközölni.

Hasonló számítás alapján a 40 éves férfiak 28-29 frt. a 30 évesek pedig már 24 frt évi befizetéssel biztosíthatnának átlag 5 évvel ifjabb nejeik számára özvegyi segélyt.

Az árvák segélyezésének biztosítási díjaira vonatkozólag elfogadhatjuk alapul Gerkráth számítását, melyet a freiburgi társ-pénztár 1869-78-ik évi tapasztalataira alapít, hogy az árváknak 15 éves korukig való segélyezése átlag ugyanannyi költséget okoz, mint az özvegyek biztosítása. – Minthogy az árvák ellátásának költségei s így a biztosítási díjak is főleg az árvák számától függenek, a különböző korosztályba tartozó szülők azon csoportját szükséges ismerni, melyben a 15 éven alóli gyermekek száma a szülők számához ugyanazon arányban áll, mint az összes gyermekeké a szülők összes számához képest. A német vasúti munkásokra vonatkozó fent közölt adatok szerint a 35 éves atyák mindenikére átlag 2,6, tizenöt évnél ifjabb gyermek jut s ugyanez az arány az összes atyákra nézve, tehát e szám fogadható el alapul.

A biztosítás költségeit az özvegyi segély biztosításával egyenlőnek véve, 100 frt árvasegély évi díjtételül 26 frt 25 krajczárt kapunk.

Miután felettebb bizonytalan, hogy az özvegyek s a 15 évnél ifjabb árvák biztosításának költségei az egyes korosztályokba tartozó férfiak özvegyeire és árváira nézve is mindenkor egyenlők-e, mint ezt az átlagra nézve találtuk, s ha nem, milyenek az eltérések, legczélszerűbb a fenti eredményt az árvák biztosításának állandó díjtétele gyanánt elfogadni. – Ha a hátrahagyott család segélyezésének ügye akként rendeztetik, hogy az özvegy

*) így az első magyar biztosító társaságnál a megfelelő körülmények közt 27 frt 30 kr. évi befizetés teljesítendő.

nők azon nyugdíjilletménynek, melyet férjeik munkaképtelenség esetén nyertek volna, átlag negyven százalékát, az árvák pedig annak, ha anyjuk él, fejenként 20 százalékát nyernék támogatású, oly megszorítással azonban, hogy az anya és gyermekek összes évjáradéka semmi szín alatt sem haladhatja meg az említett nyugdíjilletményt, ezen segélyezések következőleg alakulhatnak. Az özvegyi segélyt, mely évenként 60 frtot tenne, tehát kevesebbet, mint a mennyit sok jelenleg fennálló segélyintézet ígér, de többet, mint a mennyit azok legnagyobb része észszerűleg adhatna, a 40 éves férj a fenti díjtétel alapján 17 frt 10 krért, vagyis a 450 frtnyi átlag bérnek 3,8 százalékáért, a 35 éves 15 frt 70 krért, azaz a munkabér 3,51 százalékáért, a 30 éves férfi pedig 14 frt 40 krért, vagyis ugyanazon átlagbér 3,2 százalékáért biztosíthatná 5 évvel ifjabb nejeinek.

Az árvák segélyezése fejében minden atya, kinek 15 évnél ifjabb gyermeke van, átlag minden gyermek után 7,86 frt, vagyis a munkabérnek 1,75 százalékát volna köteles fizetni. Mivel azonban egy-egy atyára átlag 2,6 gyermek esik, a biztosítás költségei a munkabérnek 4,5 százalékát vennék igénybe.

E szerint minden 40 éves munkás munkabérének 8,3, a 30 éves pedig 7,7 százalékával biztosíthatná halála esetére családjának ellátását.

A segély-összeg kiszabásának itt javasolt módja eltér attól, melyet a legtöbb munkás segélyző-egylet jelenleg követ, mert ezeknél az özvegyek és árvák támogatására fordítandó pénzösszeg sokszor az elhalt férj vagy atya alapbérének, nem pedig nyugdíjának százalékaiban van meghatározva, miből azután előállhat azon nagy anomália, hogy a munkaképtelen családfő halála anyagi hasznára válik családjának, minthogy ez az alapbérnek nagyobb töredékét igényelheti a családfő halála után, mint a mennyire az ennek életében nyert segély ment.

A m. kir. államvasutak és az alföld-fiumei vasút hivatalnokai s szolgálói nyugdíjintézeteinél az általunk javasolt elvekkel megegyezően nem az elhalt családfő béréhez, hanem nyugdíjához képest szabatik ki a segélyezés. Az özvegy nyugdíja itt az alapszabályok szerint $\frac{2}{3}$ -a. A részből áll azon összegnek, melyet a férj évi nyugdíj címén vagy már élvezett, vagy elhalálozása

idejekor élvezni jogosítva lett volna; minden gyermek pedig míg az anya életben van, ugyanazon nyugdíjnak 10 százalékát nyeri. Az özvegy nyugdíja s a gyermekek segélye együttesen az elhalt férj vagy atya nyugdíjának 90 százalékát felül nem múlhatja, - tehát az özvegyen kívül két gyermek nyerhet teljes nyugdíjat.

Az alapszabályok ezen intézkedései a segélyösszeg kiszabásának általunk javasolt módjától annyiban térnek el, hogy az özvegyet nagyobb mértékben, az árvákat kevésbé támogatják. Nézetünk szerint az ellenkező rendszer alapul helyesebb felfogáson, mert, ha van a munkásbiztosítás általunk felsorolt főbb ágai közt olyan, melynek jogosultságához kétség fér, úgy épen az özvegyi segély biztosítása az. *)

Nem tartjuk helyesnek azon gyakran alkalmazott elvet sem, hogy az özvegy nő nyugalmaztatásánál az életkor, a munkára való képesség, a vagyon, gyermekek hiánya, vagy azok száma befolyással nincsen. - Nem helyeselhető ez elv, mert azon következményt vonja maga után, hogy a fiatal, gyermektelen s munkaképes özvegy ugyanolyan segélyezésben részesül, mint az elaggott, beteges nő, kire talán még gyermekek nevelésének gondja is nehezül.

Midőn az özvegyi segélyt az elhalt férj nyugdíjának negyven százalékában javasoltuk megállapítani, itt is, mint a rokkantak támogatásánál csupán az átlagot értettük ez alatt, az özvegyek támogatása az egyes esetekben bizonyos legmagasabb és legalacsonyabb határ közt, a mutatkozó szükség tekintetbevételével akként volna rendezhető, hogy, azért az összes özvegyek segélyezésére fordított kiadás az elhalt férjek összes nyugdíjának 40 százalékával egyenlő legyen. - Határokol, melyek

*) A hírneves statisztikus dr. Engel egészen kihagyja azt a munkásbiztosítás ágai közül, azon indokolással, hogy a munkásosztályhoz tartozó nők a férj életében is saját kezük munkája által keresik meg a család közös szükségletének rájuk eső részét; - minélfogva a férj munkabérének nem kell tartalmazni az özvegyek biztosításának díját.

Bár e véleményhez sok szó fér, s bár a munkásbiztosítás ezen egyik legszokottabb ágának teljes megszüntetését alig lehetne elfogathatólag okadatolni, annyi áll, hogy az özvegyi segélyt az árvák támogatásának rovására nagyon kiterjeszteni nem szabad.

között az özvegyek segélyezése mozoghatna, a férj nyugdíj illetményének $\frac{1}{2}$ és $\frac{2}{3}$ részét lehetne kijelölni.

Hogy az árvák részére minél nagyobb összeget szükséges biztosítani, kiténik azon körülményből, hogy átlag egy-egy árvára eső nevelési költség az atya halálától 15 éves koráig 6-700 fitra számítható. E szerint évi 30 fit csak úgy tekinthető némileg kielégítő támogatásnak, ha figyelembe vesszük azon körülményt, melyet a kincstári bányák munkásainak alapszabályai hangsúlyoznak, hogy „az özvegy no nyugalombére nem csak őt magát, hanem nevelési pótlékot élvező gyermekeit is osztatlanul illeti, a mennyiben az anya köteles gyermekeit is eltartani”. Még ha az árvák bőségesebb segélyezése által némi túlterheltség állana is be, ezt bőven kiegyenlíti azon nyereség, mely a segélypénztárakra mindannyiszor háramlani fog, a hányszor az elhalt munkás özvegyet s háromnál több gyermeket hagy hátra, mely nyereség annál nagyobb leend, minél egyenlőtlenebb a gyermekek száma az egyes családokban.

Van ezenkívül a bevételeknek még egy sokkal jelentékenyebb tétele, mely a segély-egyletek számadásaiban a nyereség rovatába irandó.

Az özvegyek és árvák segélyezésének biztosítására szükséges díjtételeket ugyanis fentebb csak a férjek, illetve atyák tekintetbevételével számítottuk ki. Az eddigi gyakorlat azonban sem a bányatársuladákknál, sem a vasúti munkások nyugdíjintézeteinél, sem az iparos munkások pénztárainál nem tett különbséget a befizetési díjak tekintetében nős és nőtlen, családos és gyermektelen férfiak között. — Ezen gyakorlat nézetünk szerint továbbra is fentartandó, mert megfelel a munkásosztály azon speciális viszonyainak, melyek a biztosítási ügynek a munkások érdekében leendő különös szervezését egyáltalában szükségessé teszik.

A munkások érdekeit csak vállalva, az osztály minden tagjának közreműködésével érhetik el: ezt bizonyítja a munkásosztály egész eddigi története.

A hol azonban az egyesek oly gyöngék, a hol az egész boldogulása oly nagy mértékben függ a tagok összetartásától, ott az érdekek szigorú mérlegelésének háttérbe kell szorulnia, ha a

kitűzött cél megvalósítására a tagok egy részétől valamivel nagyobb áldozat kívántatnék is, mint a többitől.

A munkás biztosító-intézetek egyik fő megkülönböztető jellegét a magán biztosító-társaságoktól jelenleg is éppen a risicoknak kevésbé szigorú mérlegetése képezi.

A nőtlen és nős, gyermekekkel bíró s gyermektelen férfiak megkülönböztetése a nagykorú tagok közt ennél fogva egészen eltekintve az ellenőrzés nehézségétől, nem csak hogy nem szükséges, de egyenesen ellenkeznek a munkásbiztosítás természetével.

Az özvegyek és árvák segélyezésének költségeihez e szerint olyanok is járulnának, kik ezen befizetéseik fejében, mivel nejük s gyermekeik nincsenek, ellenszolgáltatást nem igényelhetnek. - A segélypénztárakra ebből származó haszon, mint az a házasságban élés valószínűségétől fent közölt kimutatásból kitűnik, az özvegyi segély biztosításánál is jelentékeny volna, de még sokkal nagyobb haszon háramlanék a pénztárra ily módon az árvák biztosításánál. Az így származó nyereségből tekintélyes külön alapot lehetne képezni, melyből tekintet érdemlő körülmények között pl. bebizonyított keresetképtelenség, vagy más ok által előidézett nyomor esetén, kivált ha leszármazók nem maradtak, a felmenőknek, testvéreknek s egyéb rokonoknak lehetne rendkívüli segélyt nyújtani, miként azt a budapesti könyvnyomdászok s betűöntők egylete már most is teszi. - így legalább nagyrésztben azok legközelebbi rokonainak volna e rendkívüli segélyezés biztosítva, kik a túlfizetéseket teljesítették.

Hátra volna még, hogy a munkásbiztosítás negyedik főágáról, a munkahiány esetén való segélyezés biztosításáról szóljunk, melylyel különösen a német nemzetgazdasági irodalom egy idő óta oly behatóan foglalkozik. A kik a munkahiány által okozott társadalmi bajokat a munkásbiztosítás segélyével akarják megszüntetni oly módon, hogy a munkahiány esetén az életfentartáshoz szükséges jövedelem a munkásoknak biztosítatnék, a költségek fedezésére rendszerint az állam hozzájárulását is igénybe venni óhajtják, így például Arendt javaslata szerint a biztosítás költségeit állami biztosítási adó alakjában az összes polgárok viselnék. Wagner Adolf nézete az, hogy a kiadásokat főleg oly adók jövedelméből kell fedezni, melyek különösen a szegényebb osztályra

nehezednek nagy mértékben. A német birodalmi kancellár tudvalevőleg a munkásbiztosítás több ágának állami segélyvel való létesítését tervezi s az előálló teher legnagyobb részét az életbe léptetendő dohánymonopolium jövedelméből véli fedezhetni. Nézetünk szerint téves azon feltételezés, hogy a munkahiány káros következményeit s mindazon bajokat, melyekkel a gazdasági válságok a munkásosztályt sújtják, a munkásbiztosítás intézménye hivatott vagy képes volna elhárítani; ez egyedül a válságok okainak kifürkészésére s megszüntetése által érhető el. A munkásbiztosítás szempontjából a munkaszünet csak annyiban jöhet tekintetbe a mennyiben a rendes jövedelem hiánya kérdésessé teszi, vajon a munkások a biztosítási díjakat lefizetni képesek lesznek-e? Hogy ez esetben az állam hozzon e pénzáldozatokat a munkahiány ezen zavaró hatásának kiküszöbölése céljából, erről e sorok írója más helyen következő véleménynek adott kifejezést:

„Az állam pénzáldozatai csak gazdasági válság vagy más okból származó munkahiány esetén veendő igénybe. Ekkor is csak annyiban, hogy az állam helyt állana a tagdíjakat lefizetni nem képes munkások helyett, vagy ha valamely vállalat csődbe jutna, magára vállalná a biztosítási díjak azon részének lefizetését, melylyel munkaadó köteles a munkások javára szolgáló biztosítás költségeihez járulni.

Rendes körülmények között összes költségeket a munkások és munkaadók együttesen tartoznának viselni, különös tekintettel a terhek oly megosztására, mely a közszolgáltatások áthárítását nehezítené. Másfelől azonban munkahiány esetén úgy az elbocsátott, mint a munkát beszüntető munkásokat egyaránt részesíthetné az állam segélyezésében. A biztosítási díjak fedezése ugyanis nem szolgáltat a munkások kezébe oly fegyvert, melynek segélyével a munkaadóktól méltánytalan követeléseket kicsikarhatnának, sem a munkának henyeségből való beszüntetésére nem csábít és nem nyújt módot.

Ugyan e szempontból a munkaadók által teljesítendő szolgáltatások ezekre vállalatuk terjedtsége, a termelt érték nagysága s más oly körülményekhez képest volnának megállapítandók, melyeket az országos adók kivetésénél figyelembe venni szoktak. A vállalatban foglalkozó munkások számától azért nem tanácsos

a díjtételek magasságát függővé tenni, mivel akkor a vállalkozónak érdekében állana az üzlet minden csak kissé kedvezőtlenebb fordulata alkalmával munkásai egy részét elbocsátani, hogy így az ezek után fizetendő díjakat megtakarítsa.

Az állam fizetési kötelezettsége a válság folytán tönkrement vállalatok és a keresetüket vesztett munkások helyett mindaddig tartana, míg a munkások újra dologba állhatnak s biztosítási járulékat ők maguk és új munkaadójuk fedezik.

A kérdés ily értelmű megoldása esetén a cél, melynek elérésére az állam törekednék, korántsem lenne ugyan oly nagy-szabású, mintha a munkásbiztosítás körüli tevékenységével a gazdasági válságok orvoslását is összekötni akarná, de a kitűzött szerényebb feladat megoldása a legteljesebb siker reményével volna megkísérthető”.

E véleményen most sincs okunk változtatni, azonban meg kell jegyeznünk, hogy az állam egyenes hozzájárulását a munkásbiztosítás költségeihez nem tartjuk nélkülözhetlennek. A munkahiány zavaró hatásának kiküszöbölésére szükséges járulék oly csekély, hogy az több más utón is beszerezhető volna. Miután ugyanis a munkások a reájuk eső díjakat hetenkint tartoznának befizetni) csakis egy hétnél tovább tartó munkahiány volna e szempontból tekintetbe vehető. Ha megbízható statisztikai adatokkal rendelkezhetnénk az évi munkaidő egy-egy hétnél hosszabb megszakításainak száma felől, legczélszerűbb volna a kérdést egyszerűen a díjnak az egy hétnél tovább tartó munkahiány esetében való elengedése által megoldani s az ily módon beálló csekély hiány fedezésére a rendes díjakat megfelelően emelni. Ennek folytán a munkát nem kapók biztosítási díjait részben a munkaadók, részben pedig a többi munkások viselnék, kik adandó alkalommal szintén hasonló támogatásra tarthatnának számot.

Mínthogy a biztosítás ezen ágánál a díjak kiszámítására ügy sem rendelkezünk semmiféle megbízható statisztikai anyag felett, legczélszerűbbnek tartjuk azt egyelőre egészen tekinteten kívüli hagyni.

Eddigi számításaink eredményét egybeállítva, azok szerint a munkásbiztosítás összes költségei a munkabér százalékáiban ki-

fejezve következöleg alakulnak a 450 ftrnyi évi jövedelemmel bíró

	40 éves	35 éves férfiakra nézve	30 éves
1. Betegsegély s temetkezési költség biztosítása	1.75	1.75	1.75
2. Rokkantság esetére való biztosítás .	5.50	4.20	3.20
3. A hátramaradt család segélyezésének biztosítása ...	8.30	8	7.70
Az összes biztosítási ágak	15.55	13.95	12.65

Az összes biztosítási díjak fedezésére tehát a 40 éves férfiaknál 69,97 ftr, a harmincz éveseknél 56,92 ftr kívántatnék évenként, mely összegből minden hétre amott 1 ftr 29 kr, itt 1 ftr 09 kr. jutna. Minthogy kétségtelen, hogy ily magas díjakat befizetni a munkások egymagukban nem képesek, a munkásbiztosítás elősorolt ágainak megvalósíthatása azon feltételektől függ, jogos dolog-e a részvételt az összes munkásokra nézve kötelezővé tenni, bevonhatók-e a teherviselésbe mások, nevezetesen a munkaadók is, s váljon nem képeznek-e a fentebb szükségesnek talált díjtételek így is elviselhetlen terhet.

Az első két feltételt egyelőre kivihető gyanánt elfogadván, az utolsó kérdést akarjuk megvilágítani. E célból az említett díjtételeket néhány jelenleg működő segélypénztárnál, nevezetesen a kincstári bányák munkásainak társládáinál s a vasúti munkások betegsegélyző és nyugdíj-intézeténél megállapított befizetésekkel hasonlítjuk össze.

A kincstári bányák állandó munkásai következö befizetést teljesítenek:

1. Állandó szolgálatba való felvételnél az egy évre eső alapbér összegének 5 százalékát felvételi díjkép.
2. A mindenkori előléptetésnél a bértöbbletnek egy évre eső részéből 10 százalékot előléptetés! díj gyanánt.
3. Öt ftrnyi nősülési díjat.
4. Állandó járulék gyanánt a bér hat százalékát.

Az államvasutaknál és az alföld-fiumei vasútnál állandóan alkalmazott személyzet befizetései a következők:

1. Felvételi díj kép szolgál azon fizetésből, melyet a nyugdíjintézet tagjául való felvétel idején élveznek 22 százalék.
2. Minden előléptetés alkalmával a fizetési többletnek 50 százaléka.
3. A tényleges szolgálat alatt a fizetésnek 3, illetőleg a vonatkísérő személyzetnél $4\frac{1}{2}$ százaléka.

Mint látjuk, ezen intézetek a rendes díjakon kívül, még jelentékeny rendkívüli díjak fizetésére is kötelezik a résztvevőket. Ily rendkívüli jövedelmet a fenti számításokban nem vettünk tekintetbe, bár a felvételi díjakat a munkás segélyző-pénztáraknak mindenesetre szükséges volna megtartani, melyekből, mint az általános betegsegélyző s rokkantpénztár tapasztalataiból kitűnik, a temetkezési járulék fedezhető volna.

Csak az állandó befizetéseket tekintve láttuk, hogy a kincstári bánya-társpénztáraknál a munkások a bérnek 6 százalékat fizetik, az államnak mint munkaadónak járuléka ugyanannyi, a „folytonos járulékok” összege tehát a munkabérnek tizenkét százaléka. Az állami s az alföld-fiumei vaspályák nyugdíjintézeténél a munkások befizetése a bérnek 3, illetve a mozdony s vonatkísérő személyzetnél $4\frac{1}{2}$ százaléka: a vasutak járuléka ugyanannyi. Ehez járul a munkások befizetése a betegsegélyző pénztárakba, mely a munkabérnek 2 százalékat teszi. Itt tehát a folytonos befizetések összege, a munkabérnek 8, illetve a mozdony- és vonatkísérő személyzetnél 11 százaléka megy. Hozzájárulnak ehhez a felvételi díjak és a rendkívüli bevételek.

Bizonyára nem becsüljük túl a nevezett társpénztárak összes jövedelmét, midőn azt a résztvevő tagok évi bérének 12-15 százaléka tesszük. Ezzel szemben számításunk szerint a munkásbiztosítás ugyanazon ágainak létesítésére a munkások évi jövedelmének, ha a biztosítási díjakat átlag a 40-ik évben kezdik fizetni 15,55, ha 35 éves korukban 13,95, végre ha harmincz éves korukban 12,65 százaléka volna szükséges. E három összeg közül azonban a bányatársulások s vasúti segélyegyletek tagjainak biztosítási díjaival való összehasonlításnál a legkisebbet kell

tekintetbe venni. Minthogy ugyanis a bányászok s vasúti munkások a segélypénztár kötelékébe lépni kötelesek, s minthogy az állandóan alkalmazottak körébe idős egyének ritkán vétetnek fel, a befizetéseket megkezdő tagok átlagkora 30 évnél alig lehet több. De még ha 35 éves átlagkort vennénk is fel, a mi kétségtelenül sok. csak azon átlagos díjtételt kapjuk eredményül, melybe az említett bányák és vasutak munkásainak biztosítása tényleg kerül. Azon fényes eredmények, melyeket az állami bányák s az állami vasutak munkásainak segélyegyletei a munkásbiztosítás terén már eddig is felmutattak, midőn az illető intézetek alapul vett számításainak helyességét a legvilágosabban bizonyítják, egyszersmind annak igazolására is szolgálnak, hogy a biztosítás céljaira szükséges költségek, melyek ezen rég fennálló intézetek díjtételeivel megegyeznek, előteremthetők s a kitűzött feladat megoldására elégségesek is.

Visszatérünk a felvetett két másik kérdéshez, váljon kényszerítheti-e az állam az összes munkásokat, hogy a munkásbiztosítás létesítendő ágaihoz hozzájáruljanak és. kötelezheti-e a munkaadókat, hogy a biztosítás költségeinek egy részét viseljék? A munkásokkal szemben az állam helyzete nagyon egyszerű. Itt a kérdés csak a körül forog, hogy a tényleges kényszer, melyet a bányabirtokosok, vasutak, sőt, mint az általános munkás betegsegélyző-pénztárral szerződési viszonyban álló gyárak példája bizonyítja, a nagyiparosok jelentékeny része is, a munkásokra e tekintetben gyakorol, jogi kényszerré változtassák át.

A jelen rendszert, vagy jobban mondva rendszertelenséget, mely mellett a biztosítás terhe a munkásoknak csak egy, bár túlnyomó részére s ezekre sem egyenletesen nehezedik, annyival tanácsosabb volna általánosan kötelező biztosítási kényszerrel helyettesíteni, mivel ez által a biztosítás költségei tekintetében két irányban is jelentékeny megtakarítás volna eszközölhető.

Első sorban a segélypénztárak fizetőképességének biztosításánál a tartaléktőkék felhalmozása nem játssza többé oly döntő szerepet.

Az egész munkásosztályra kiterjedő biztosítási kötelezettségből ugyanis a résztvevők számának egyenlősége s ezzel az intézet jövedelmének állandósága természetszerűleg következik,

minélfogva elegendő, ha azon idő alatt, míg a kárveszély csekélyebb, csak az átlagos biztosítási díjak szedtetnek, mert az ezen években mutatkozó feleslegből, ha a díjak kiszámítási alapjául megbízható tapasztalatok szolgáltak, az intézet kötelezettségeit pontosan teljesítheti akkor, midőn a kárveszély teljes nagyságában fellép.

A kényszerbiztosítás másik nagy előnye abban állana, hogy a munkások fiatalabb korukban kezdenék meg a segélypénztárba való befizetéseket, minélfogva a biztosítás legfontosabb ágaiban, így a rokkantság esetére s a hátrahagyott család javára való biztosításnál a díjtételek magassága jóval csökkenne. Mindezen okoknál fogva nézetünk szerint a biztosítás kötelezettsége minden nagykorú munkásra kiterjesztendő volna.

A második kérdés elvi jelentőségű s megoldásának módja felől a közéletben és a tudományban a legellentétebb nézetek uralkodnak. A nemzetgazdasági írók egy része elengedhetlenül szükségesnek tartja a munkaadók kötelezését a biztosítás terhei egy részének viselésére. Véleményük szerint a méltányos munkabérek nem csak a legégetőbb jelen szükségletek kielégítésére kell elégségesnek lenni, hanem annak múlhatlanul kell oly részt is tartalmaznia, melyből a munkás keresetképtelensége esetére magának, halála esetére özvegyének és árváinak is támogatást biztosíthat. A jelenleg fizetett átlagos munkabérből azonban lehetetlen a legmérsékeltebb számítás szerint szükséges biztosítási díjak fedezése is, a hiányt tehát, mint a munkabérek ki nem adott részét, a munkaadóknak kell pótolni. Az állami kényszerítő hatalom alkalmazását szerintök az állameszély követeli meg, mert csak ez úton lehet a munkásbiztosítást oly terjedelemben megvalósítani, hogy az a fenyegető társadalmi harcnak gátjául s egyszersmind a társadalmi kérdés megoldásának első lépésül szolgálhasson. Mások azon meggyőződésben vannak, hogy a gazdasági érdekharcok kiegyenlítésére vagy azok megelőzésére törekedni az államnak nem lehet feladata s hogy ily célok érdekében gyakorolt mindennemű kényszer az egyéni szabadság súlyos megsértését jelenti. Ez irány hívei nálunk még azzal is szoktak érvelni, hogy Magyarországon minden ily kísérlet egyszersmind a magyar állam által követett eddigi gazdasági politika alapelveivel s ez elveken nyugvó törvények szellemével is ellenkeznek.

A magyar törvényhozás szellemére való hivatkozás azonban a fennforgó esetben határozottan téves, mert habár törvényeink általánosságban eddig nem tették is a munkaadók köteleességévé, hogy a munkások biztosításáról gondoskodjanak, vagy a biztosítási költségek egy részét viseljék, – ebből még nem következik, hogy ily kötelezettség kimondása ellenkezne azok alapelveivel. Sőt eddigi törvényeink közt máris van egynéhány, mely a keresetképtelen munkások részére a munkaadók némely osztályának segélyezését biztosítja.

Így a vaspályák által okozott halál vagy testi sértés iránti felelősségről szóló 1874. évi XVIII. t.-cikk ez irányban következő határozatokat tartalmaz: »Ha valamely vaspálya üzeménél valaki életét veszti, vagy testi sértést szenved, az ez által okozott károkért az illető vaspálya-vállalat felelős, kivéve, ha a vállalat bebizonyítja, hogy a halált vagy testi sértést elháríthatlan esemény (vis major), vagy egy harmadik személynek elháríthatlan cselekménye, melyet a vaspálya-társulat megakadályozni képes nem volt, illetőleg a sérültek saját hibája okozta. (1. §.) A vaspálya-társulat kártérítési kötelezettsége az 1. §. eseteiben a következőkre terjed ki:

1. Testi sértés esetében a gyógyítás költségeinek megtérítésén kívül azon vagyoni hátrányokat is tartozik a vállalat kárpótolni, melyek a sérülés következtében a sérültnél, annak ideiglenes vagy állandó keresetképtelenségéből, vagy keresetképességének csökkenéséből hárulnak.

2. Halál esetében a vállalat az előbbi pontban meghatározottakon kívül a temetés költségeit is tartozik megfizetni; azonkívül pedig, ha az elhalt egyén valakinek eltartására vagy neveltetésére törvénynél, vagy törvényes gyakorlatnál fogva volt köteles, ennek tartási és illetőleg neveltetési költségei is, a mennyiben azok a halálozás következtében tőle elvonatnának, a vállalat által fizetendők. (2. §.)

3. A kártérítés összegét a fennforgó viszonyok számbavételével a bíró belátása szerint állapítja meg. (4. §.)”

Miként a közölt határozatokból kitűnik, e törvény sokban hasonlít a német birodalomban jelenleg fennálló, de nem csak a vasutakra, hanem a gyárakra és bányákra vonatkozólag is érvé-

nyes u. n. felelősségi vagy szavatossági törvényhez, melynél annyiban helyesebb, hogy benne a bizonyítás terhe nem a szerencsétlenül járt munkásra, illetve jogutódaira, hanem a munkaadóra nehezedik. – Hogy a munkaadó itt nem biztosítási díjak fizetésére, hanem a tényleg beállott kár megtérítésére van kötelezve, az a dolog lényegén mit sem változtat. Bizonyos tekintetben még tovább megy a cseléd és gazda közötti viszonyt szabályozó 1876-ik évi XIII. t.-ez., melynek ide vonatkozó határozata eként szól:

„Ha a cseléd a szolgálati idő alatt saját és gazdája hibáján kívül megbetegszik, ápoltatásáról és gyógyításáról akár a házban, akár a házon kívül a gazda tartozik gondoskodni, s pedig az 1875. évi III. t.-cz. 1. §-a értelmében legfeljebb egy hónapig terjedő időtartamra, melyre a cselédnek, ha különben teljes ellátásban részesül, bér nem jár. Ezen egy havi időszak elteltével a gazda kötelezettsége megszűnik, s az idézett törvény 2. §-ának intézkedései lépnek életbe.”(32. §.)*

„Ha a cseléd a gazda hibájából betegszik meg, a gazda fentebbi kötelezettsége a beteg cseléd teljes felgyógyulásáig, esetleg 30 napon túl is tart, s a cselédnek ezen egész időre a bér is kiadandó.”(33. §.)

„Ha végre a cseléd betegségét annak könnyelmű vagy erkölcs-telen életmódja, általában saját hibája okozá, a gazda gyógyítási s ápoltatási, s a mennyiben a cseléd szolgálatot nem tehet, bér-fizetési kötelezettsége megszűnik, s az átszáll az eként beteggé lett cselédre, vagy annak fizetni köteles rokonaira, esetleg pedig az 1875. III. t.-cz. 2. §-a alkalmazandó”. (34. §.)

E törvény tehát a gazda terhére biztosít a megbetegedett cselédnek, keresetképtelensége idejére ápolást s ellátást.

A biztosítás terhe itt egészen a gazdára nehezedik.

*) Ezen törvényszakasz szerint az ápolási költség, ha a rokon s hitves-társak vagyontalanok, s oly egyének, társulatok vagy alapok nem léteznek, melyek ezen költség viselésére kötelezhetők, úgy az néhány eset kivételével azon törvényhatóság által térítendő meg, melynek területéhez az ápoltnak illetőségi községe tartozik.

Ez azonban nem áll azon vagyontalan egyénekre nézve, kik illetőségi helyükön betegednek meg, mert – az i. törv. 7. §-a szerint – ezekről minden község saját kebelében tartozik gondoskodni.

E törvény ugyan az iparos munkásokra nem vonatkozik, mert annak 3. §-a szerint iparos-segédék, tanoncok, gyári- s iparos munkások cselédeknek nem tekinthetők, de itt is egyik osztály H másik érdekében áldozatokra köteleztetik, s e törvény szintén azt bizonyítja, hogy a magyar törvényhozás korántsem ragaszkodik annyira az individualistikus álláshoz, mint a mennyire azt sokan hangoztatják. – Egyébiránt, habár az iparos vállalkozókat s munkaadókat nem kötelezi is a törvényhozás egyenesen a betegápolási költségek viselésére, azért közvetve nem csekély terhet ró azokra.

A nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1875-ik évi III. t.-ez. 1. §-a ugyanis a költségek viseléséről e határozatot tartalmazza:

„A nyilvános gyógy- és betegápolási, úgyszintén szülházi költségeket, mennyiben azokat maguk az ápoltak vagyontalanság miatt megtéríteni nem képesek, a következők kötelesek viselni.

a) a szülők gyermekeikért;

b) a gyermekek szülőkért;

c) a hitvestársak egymásért

d) a cseléd tartó és állandó munkaadó cselédjeért, illetőleg munkásáért 30 napig, gyárak, nagyobb vállalatok tulajdonosai s a vasutak igazgatóságai munkásaikért, fenmaradván visszkereseti joguk az illető fizetni köteles ellen.”

E szerint a gyáros köteles az ápolás költségeit a kórháznak megtéríteni; az előlegezett kiadásokat a fizetni köteles kitudása után reménye lehet ugyan visszakapni, de ily eljárás nagyobb számú munkást foglalkoztató vállalatokra nézve annyira terhes, hogy ez alkalmasint egyik legfontosabb okául tekinthető annak, hogy a nagyobb vállalatok, néha még áldozatok árán is arra törekcsenek, hogy munkásaik betegség esetére biztosítva legyenek. Kétségtelen egyébiránt, hogy ily ok nélkül is a munkásbiztosítás ez ágának létesítése áll a munkaadóknak leginkább érdekében, mert ez törzsmunkásaikat a nyomortól s elpusztulástól megóvjá. A rokkantság esetére való biztosításnál vagy a munkás hátrahagyott családjának biztosításánál, sem ezen, sem az előbb említett körülmény nem érinti közvetlenül a munkaadó érdekeit.

Azon felfogás, mely már az idézett törvényekben mutakó-

zik, hogy t. i. a segélyre szoruló munkások támogatásához a munkaadók is hozzájárulni kötelesek, még határozottabban kifejezésre jut azon két fontos törvényjavaslatban, melyekhez jelenleg oly nagy érdek fűződik: az új bányatörvény s az új ipartörvény tervezetében. Az előbbi törvényjavaslat értelmében minden oly bányatulajdonos, ki állandóan alkalmazott munkásokat foglalkoztat, köteles vagy önállóan vagy másokkal egyesülve társpénztárat alkotni, vagy már létező ily intézethez csatlakozni. A társpénztár fenntartására valamennyi munkás s felvigyázó, nemkülönbén a bányabirtokosok kötelesek rendes befizetéseket teljesíteni; mindezeknek a pénztári kezelésre s ellenőrzésre is befolyása van. A munkások átlagos évei munkabérüknek legalább 4 százalékát, a munkaadók pedig a munkások járulékainak legalább is felét tartoznak a társpénztárba befizetni. Az új bányatörvény tervezete tehát határozottan a kényszerbiztosítás álláspontját foglalja el. Ha e javaslat törvénynyé válik, akkor a bányamunkásokra nézve a munkásbiztosítás főbb ágainak megvalósítása a közel jövőben megtörténik. *)

Az új ipartörvényjavaslat némileg burkolva ugyan, szintén elfogadja a kényszerbiztosítás elvét. Mert a javaslat az ipartestületek, a közgazdasági bizottság módosításai szerint pedig a »békéltető bizottság segédtagjainak választására összehívott ülés« határozatától teszi ugyan függővé a segélypénztár létesítését, de ha a közgyűlés annak alakítása mellett nyilatkozik, nemcsak az iparossegédek, de valamennyi mester is köteles ahhoz hozzájárulni s fenntartására rendes befizetéseket teljesíteni.

A nagyipar munkásaira s munkaadóira azonban a javaslat a biztosítási kényszert nem terjeszti ki. Az iparos-munkások két nagy osztálya tekintetében tett ezen eltérő intézkedést az magyarázza, hogy kevés kivétellel a nagyobb gyárak, a bányák, a vasutak munkásai körében már jelenleg fennállanak oly segélyintézetek, melyeknek működési köre legalább is oly tág, mint a

*) Minthogy a magyar vasutak mindenikénél a munkások javára betegsegélyező s nyugdíjintézetek állanak fenn s a tagokra nézve a belépés kötelező, a pénztárak jövedelme pedig legalább megközelítőleg képessé teszi azokat feladatuknak betöltésére, a bányatörvény érvénybe lépése esetén csupán az iparos-munkások biztosításának ügye maradna még függőben.

milyen a kisiparosok javára létesítendő intézeteké egyelőre lehetne, ennél tovább menni pedig, nevezetesen a rokkantság esetére való biztosítást s a munkás hátrahagyott családjának biztosítását kötelezővé tenni a biztosítás alapjául szolgáló viszonyok ismerete nélkül nem látszott tanácsosnak.

Az egész kérdésre nézve azon véleményen vagyunk, hogy a munkaadók kötelezése a biztosítási díjak egy részének viselésére jogos dolog, minthogy a munkásbiztosítás költségei szükségképen az ipar terhét képezik, hogy ez intézkedés a munkásbiztosítás lehetővé tételéhez nélkülözhetetlen s a magyar törvényhozás szellemével nemhogy ellentétben volna, hanem ezzel inkább összhangban áll.

A kivetelnél szem előtt kell tartani, hogy a kérdés lényege nem az, hogy melyik osztály köteleztetik a biztosítás költségeinek viselésére, hanem hogy melyikre nehezednek azok valósággal. Míg a munkabér feltételei felett a vállalkozók s munkások szabad megegyezése, illetve érdekharcza határoz, mindaddig nem lehet arról szó, hogy a munkásbiztosítás összes költségeit akár egyik, akár másik fél állandóan viselje, a terhek közöttük mindaddig a világpiacon conjecturáihoz s az érdekharcz esélyeihez képest fognak megoszolni. Az áthárítás tehát előbb-utóbb meg fog történni, akárhogyan rovatik is ki a teher. Minthogy azonban a kiegyenlítés nem történik meg azonnal, hanem csak hosszú s sok szenvedéssel, súlyos közgazdasági bajokkal járó átmeneti időszak letelte után, már jó eleve szükséges oly rendszerről gondoskodni, melynek keretében minden osztály lehetőleg arányosan terhelve s az áthárítás lehetőleg akadályozva legyen s e tekintetben leghelyesebbnek tartanánk oly megoldást, mely szerint a munkaadók a biztosítás összes díjainak körülbelül harmadrészét viselnék, úgy azonban, hogy járuléku a munkások átlagos bérének öt-hat százaléknál többre nem mehetne. Ily rendszer mellett, ha a biztosítás minden nagykorú munkásra nézve kötelezővé tétetnék, a szükséges díjak, mint fentebb tett számításaink igazolják, sem a munkásokra, sem a munkaadókra nézve nem lennének elviselhetlenek.

Egyébiránt nem szükséges s alig is volna lehetséges a munkásbiztosítás összes ágait egyszerre létesíteni, de a jogos követel-

mények minimuma legalább is a betegség s rokkantság esetére való biztosítás mielőbbi életbeléptetése.

Kívánatos volna, hogy e tekintetben már az új ipartörvény keretében történjék intézkedés; de ha ez elmaradna is, az ezen intézmények megvalósítására irányuló törekvéseknek annál kevésbé fogja útját vágni, mivel az ipartörvény s a munkásbiztosítás között nincs is benső összefüggés. Ennek bizonyosságául felemlíthetjük, hogy a német birodalomban is csak a múlt évben, tehát évekkel az ipartörvény behozatala után tétetett kötelezővé a betegsegélyző intézetekhez való járulás, a munkásbiztosítás egyéb ágai pedig még most is az előkészítés stádiumában vannak.*) Nálunk azonban még az előkészítés, azaz az eddig működő munkássegélyző egyletek által elért eredmények vizsgálata, a betegedési, munkaképtelenségi, halandósági arány s a biztosítás alapjául szolgáló egyéb viszonyok felderítése is alig hogy megkezdődött. Ennek előbbrevitelére kellene tehát törekedni mindazoknak, kik a munkásosztály sorsa iránt érdeklődnek. E tekintetben igen hasznosnak tartanok oly egyesület alakulását, melyet Brüll Lipót, a budapesti munkaadók egyik jeles tagja, munkáskörökben is kedvezően fogadott művében**) említ, mely a munkásosztály anyagi s erkölcsi javának előmozdítását tűzné ki feladatául. Ezen egyesület létesítéséről az indítványozó következőket mondja:

»A munkásosztály javának előmozdítását cseléé fővárosi egylet természetesen legelőször, mindennek előtt a nagyobb iparosok és gyárvezetők soraiból gyűjtene tagjait. Ezek lesznek első sorban hivatva egy oly mozgalom élére állani, mely munkásaiknak javát célozza. Nem nélkülözhetné azonban e mellett az egyesület azok közreműködését sem, kik mint a közélet bajnokai élénk részt vesznek minden oly mozgalomban, mely valamely nemes cél, a közjólét előmozdítására szolgál. Végül pedig kívánatos lesz, hogy

*) Hasonló felfogásból indulhatott ki az országgyűlés közigazgatási bizottsága, midőn a törvényjavaslat 142-ik §-ában foglalt határozatokhoz azon megjegyzést csatolja, hogy azok addig irányadók, „míg általában a segédek s gyármunkások segélyezési ügye külön törvény által rendeztetik.”

E szövegezés elfogadása annál kívánatosabb, mivel ezáltal a törvényhozás a munkásbiztosítás megvalósítását elvileg kimondaná.

**) „A munkásosztály sorsának javításáról.” Budapest, 1883.

az egyesület úgy az állam, mint a hatóság részéről, kiküldött képviselők közreműködésével szintén támogattassék.”

Ehhez még hozzátehetjük, hogy az első sorban érdekelt munkásoknak az egyletben való képviseltetését is szükségesnek tartjuk. Még fontosabb volna a munkássegélyző intézetek közreműködése. Az egyletek fennállása alatt szervezett tapasztalatok közül igen soknak van gyakorlati jelentősége, a feljegyzett, de kellően még f el nem dolgozott adatok száma is jelentékeny, úgy hogy tekintve a magyar nép betegedési viszonyaira vonatkozó adatok hiányos voltát, bátran el lehet mondani, miszerint minden javítással, melyet az egyletek közvetlenül saját fennállásuk szilárdítása érdekében, a működésük alapjául szolgáló betegedési s halandósági statistikán eszközölnek, egyszersmind a tudománynak s közjónak is használnak. Szép feladat vár e tekintetben különösen az egyleti orvosokra, kik úgy szaktudományuk, mint a munkásosztálylyal való gyakori érintkezésüknel fogva első sorban hivatják arra, hogy a munkások egészségi állapotáról s az annak javítása érdekében szükséges intézkedések felől elmondják nézeteiket.

Hogy a munkásbiztosítás életbeléptetésének előkészítésénél a kormány támogatása is nélkülözhetetlen, azt már azon körülmény is eléggé okadatolja, hogy a fennálló munkássegélyző intézetek száma oly nagy, összefüggésük egymás közt oly laza s az általuk gyűjtött feldolgozandó statistikai anyag oly óriási, hogy annak teljes kiaknázása s értékesítése nem csak egyes ember, hanem az említett társaság erejét is felülmúlná. A m. kir. földmívelés-, ipar- s kereskedelemügyi ministerium egyébiránt a munka folyamán többször említett kiadványában a munkások részére fennálló humanistikus intézményekkel már eddig is behatóan foglalkozott. Hogy a kormány ez irányban tovább haladva, végre a munkásbiztosítás egész ügyét kezébe vegye, azt nézetünk szerint fontos állami érdekek követelik. Mert a munkásosztályban az állam iránt való eddig hiányzó bizodalom csak akkor ébredhet fel, ha látja, miszerint úgy a társadalom többi osztályai, mint az államkormány az ő érdekeiket sem tolják háttérbe s a sorsuk javítására szolgáló intézményeket megvalósítani törekednek.

Csak akkor, ha a munkásbiztosítás életbeléptetése a munkások

helyzetének bizonytalanságát megszünteti, ha másrészt a munkások az érdekében létesített intézmények iránt ragaszkodással, az állam iránt pedig bizalommal fognak viseltetni, kísértheti meg az állam a siker reményével fognak korunk nagy problémájának, a munkáskérdésnek megoldását.

Szilárd meggyőződésünk, hogy a munkásbiztosítás mielőbbi megvalósítása egyfelől hathatós eszköz a magyar munkásosztály boldogulásának előmozdítására, másfelől az egészséges gazdasági fejlődésnek, a zavartalan társadalmi békének is biztosítékul fog szolgálni.